

جدید سکیم کے مطابق

حساب کی کتاب

حصہ اول و دوم ۱۹۱۹ء

مصنف
 لارڈ ویلویڈیال صاحب بی۔ اے۔
 پروفیسر ریاضی ڈی۔ اے۔ وی کالج لاہور و فیلو پنجاب یونیورسٹی

لارڈ رشو ویال صاحب ایم۔ اے۔
 اسٹنٹ پروفیسر ویلویڈیال صاحب کالج لاہور
 جس کی

جناب ڈائریکٹر صاحب بہادر سرور مشن تعلیم پنجاب و
 ٹیکسٹ بک کمیشن پنجاب تمام پر امری سکولوں
 کی پہلی دوسری جماعتوں کے لئے ٹیکسٹ بک مقرر فرمایا

رہے صاحبانہ منشی صاحبانہ ایسٹ سنز
 ایجوکیشنل پبلشرز

۱۹۱۹ء

جمہ حق محفوظ ہیں

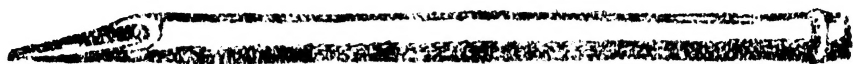
اعرابوں کے قاعدے

نمبر شمار	قاعدے	مثالیں
۱	مخلوط ہے دو چشتی لکھی گئی +	گھر
۲	تو ن غنہ جو لفظ کے درمیان ہے۔ اُس پر اُلٹا جزم دیا جائے۔ اور جو آخر میں ہے۔ اُس میں نقطہ نہیں دیا +	ہنسنا۔ ہیں +
۳	یاے معروف جو لفظ کے آخر ہے۔ وہ دائرے کی لکھی گئی ہے +	بہلی
۴	یاے معروف کے سوا باقی سب یے لکھی گئیں +	کے۔ ہے۔ گائے۔ اڈنا +
۵	جو واؤ بولی نہیں جاتی۔ اُس کے نیچے آرٹھی لکیر ہے +	خود۔ خویش +
۶	حرف مفتوح پر وہیں زبر لکھا ہے۔ جہاں واؤ یا یے کے معروف اور مجہول ہونے کا شبہ پڑتا ہے	ہمارے۔ روپیہ۔ ریور۔ غور۔ سیر +

فہرست مضامین

نمبر شمار	مضمون	نمبر صفحہ
	پہلی جماعت	
۱	عددوں کا لکھنا اور پڑھنا۔	۱
۲	پہاڑے	۳۵
	دوسری جماعت	
۳	لاکھ تک عددوں کا لکھنا اور	
	پڑھنا	۵۰
۴	پہاڑے ۱۶ x ۱۶ تک . .	۵۶
۵	جمع	۶۱

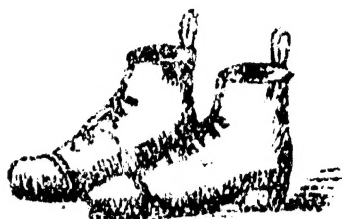
نمبر شمار	مضمون	نمبر صفحو
۶	تفریق	۸۹
۷	ضرب	۱۲۷
۸	تقسیم	۱۳۱
۹	آدم اور جوتھائی کا تصور	۱۵۹
۱۰	مستشرق سوالات	۱۷۱
۱۱	جوابات	۱۹۱

ایک ۱

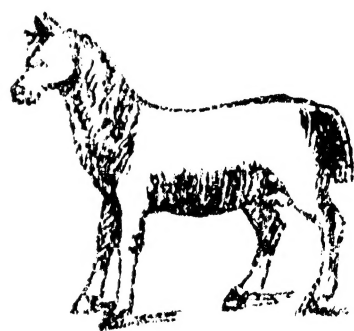
تین ۳

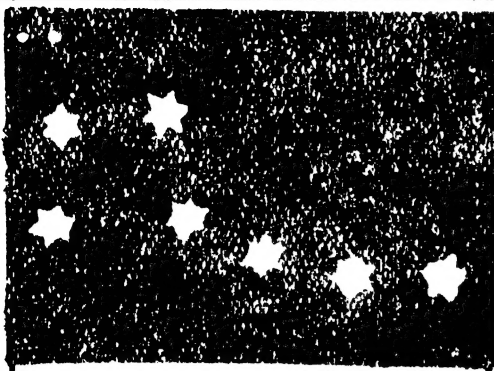
دو ۲

پانچ ۵

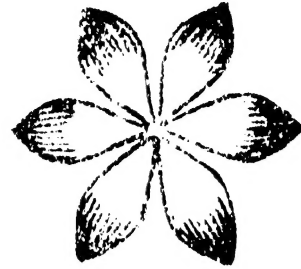

چار ۴

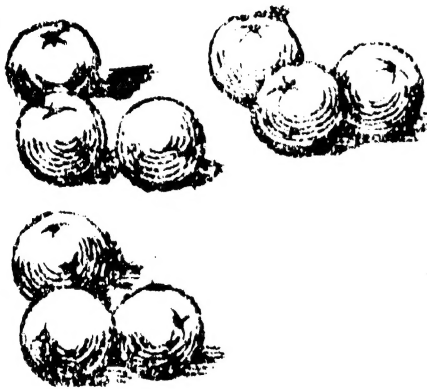
۷

سات

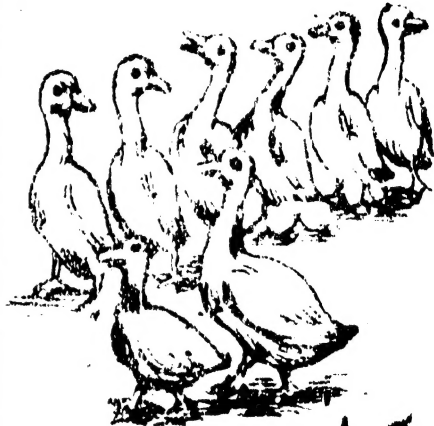
۴

شش

۹

نوا

۸

آب

دس ۱۰

حساب کی کتاب

حصہ اول

پہلی جماعت

کے واسطے

عددوں کا لکھنا اور پڑھنا

ایک اکیلی چیز کو اکائی کہتے ہیں۔ جیسے

ایک قلم۔ ایک لڑکا۔ ایک سیٹ +

جتنی دفعہ اکائی کو لیا جائے۔ اُسے عدد کہتے

ہیں۔ جیسے چار گھوڑے۔ پانچ بیل +

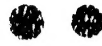
حساب وہ علم ہے۔ جس میں عددوں کا

استعمال اور اُن سے گنا سکھایا جائے +

ایک گولی ایک نازکی ایک خانہ ایک

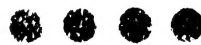
دو گولیاں دو اٹھوڑ دو خانے دو

تین گولیاں تین خانے تین

چار گولیاں چار خانے چار

پانچ گولیاں پانچ خانے پانچ

چھ گولیاں چھ خانے چھ

دو سے مراد ایک اور ایک یا

دو اکائیاں ہیں۔ یا $1 + 1 = 2$

علامت + سے یہ مراد ہے۔ کہ جن دو
عددوں کے درمیان یہ علامت لکھی ہو۔
اُن کو جوڑنا ہے +

علامت = سے یہ مراد ہے۔ کہ جن دو
عددوں کے درمیان یہ علامت لکھی ہو۔
وہ قیمت میں آپس میں برابر ہیں۔ اُس
کو یوں پڑھتے ہیں۔ ”مساوی ہے“
جیسے $1 + 1 = 2$ اس کو یوں پڑھیں گے۔
”دو مساوی ہے ایک جمع ایک کے“ +

تین سے مراد دو

اور ایک یا تین

اکائیاں ہیں یا $1 + 1 + 1 = 3$

$3 - 1 = 2$ اور $3 - 2 = 1$

یہ علامت - جس عدد کے پیچھے لکھی ہو۔
اُس سے یہ مراد ہوتی ہے۔ کہ اس عدد

کو گھٹایا گیا ہے۔ اسے نفی کی علامت
کہتے ہیں +

۳-۱ سے یہ مراد ہے۔ کہ ۳ میں سے
۱ کو گھٹاؤ۔ اس کو یوں پڑھتے ہیں۔
”تین نفی ایک“

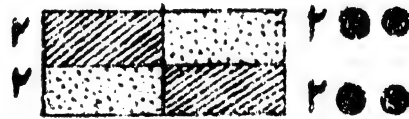
چار سے مراد تین اور ایک یا چار اکائیاں

ہے۔ یا $4 = 1 + 1 + 1 + 1 = 2 + 1 + 1 = 3 + 1$

$2 + 2 = 4$ اور $3 = 1 - 2$ و $2 = 2 - 2$ و $3 = 2 - 1$

دو کا دوگنا چار۔ یا

دو دوئی چار یعنی

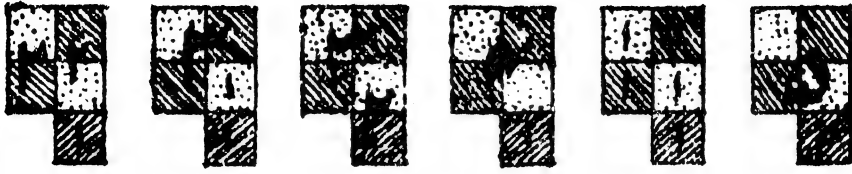
$$4 = 2 \times 2$$

علامت \times سے یہ مراد ہے۔ کہ جن دو

عددوں کے درمیان یہ علامت لکھی ہو۔

اُن کو آپس میں گُنا کرنا ہے۔ جیسے $4 = 2 \times 2$

اس کو یوں پڑھیں گے۔ ”دو کا دوگنا چار“

پانچ سے مراد چار اور ایک یا پانچ اکائیاں

$$۱ + ۴ = ۱ + ۱ + ۱ + ۱ + ۱ = ۵ \text{ یا } ۱ + ۴ = ۵$$

$$۱ + ۲ + ۲ = ۲ + ۳ = ۱ + ۱ + ۳ =$$

$$۲ = ۳ - ۵ \text{ اور } ۳ = ۲ - ۵ \text{ و } ۴ = ۱ - ۵$$

$$\text{و } ۱ = ۴ - ۵$$

چھ سے مراد پانچ اور ایک یا چھ اکائیاں

$$۱ + ۵ = ۱ + ۱ + ۱ + ۱ + ۱ + ۱ = ۶ \text{ یا } ۱ + ۵ = ۶$$

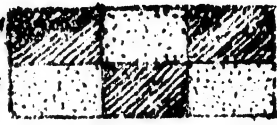
$$۳ + ۳ = ۱ + ۲ + ۳ = ۲ + ۴ =$$

$$+ ۲ + ۲ + ۲ =$$

$$۳ = ۳ - ۶ \text{ و } ۴ = ۲ - ۶ \text{ و } ۵ = ۱ - ۶$$

$$+ ۱ = ۵ - ۶ \text{ و } ۲ = ۴ - ۶ \text{ و } ۱ = ۳ - ۶$$

دو کا ٹکنا چھ یا تین وونی چھ
تین کا ٹکنا چھ یا دو تئیں چھ

یا $4 = 2 \times 2$ $3 = 2 \div 4$

$4 = 2 \times 2$ $2 = 2 \div 4$

جس عدد کے پینل پر علامت ہے رکھتی
ہوتی ہے۔ اس سے یہ مراد ہوتی ہے۔
کہ یہ عدد پینل عدد میں رکھی بار شامل
ہے۔ یا پینل عدد کے استے برابر حصے
کرو۔ مثلاً $2 \div 4$ سے یہ مراد ہے۔ کہ
۴ میں ۲ کے بار شامل ہے۔ یا ۴ کے دو
برابر حصے کرو۔ اسے یوں پڑھتے ہیں۔
”چھ تقسیم دو“

سات گولیاں
سات

۶ = ۱ + ۵ ۶ = ۲ + ۵ ۶ = ۳ + ۳

۵ = ۲ + ۳

۴ = ۱ + ۳

۳ = ۱ + ۲

آٹھ گولیاں

۸

آٹھ

$$6 = 1 - 8$$

$$8 = 1 + 6$$

$$4 = 2 - 8$$

$$8 = 2 + 4$$

$$5 = 3 - 8$$

$$8 = 3 + 5$$

$$7 = 9 - 8$$

$$8 = 9 + 7$$

دو کا چار گنا آٹھ یا چار دو گنا آٹھ

چار کا دو گنا آٹھ یا دو چوکے آٹھ

$$8 = 4 \times 2$$

$$4 = 2 \div 8$$

$$2 = 4 \div 8$$

نو گولیاں

9

نو

$$8 = 1 - 9$$

$$9 = 1 + 8$$

$$6 = 2 - 9$$

$$9 = 2 + 6$$

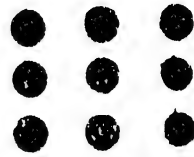
$$4 = 3 - 9$$

$$9 = 3 + 4$$

$$5 = 4 - 9$$

$$9 = 4 + 5$$

تین کا ٹکنا نو یا تین تئے نو

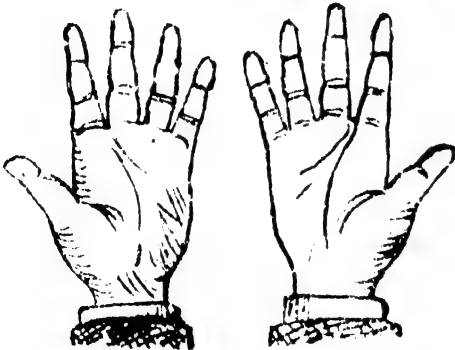
$$9 = 3 \times 3$$

$$3 = 9 \div 3$$

۲ ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹

ان شکلوں کو ہندسے کہتے ہیں۔ ساری
گنتی انہی ہندسوں کی مدد سے ہوتی ہے۔
۹ تک تو ایک ہندسے سے کام چل سکتا
ہے۔ اس سے آگے گنتی کے لئے دو
ہندسے درکار ہوتے ہیں۔

دس گولیاں دس یا دہائی ۱۰

$$10 = 1 + 9$$

$$10 = 2 + 8$$

$$10 = 3 + 7$$

$$10 = 4 + 6$$

$$10 = 5 + 5$$

پانچ کا ٹکنا دس یا پانچ دوہائی دس

اس کو صفر کہتے ہیں۔ صفر کے اصلی
 معنی خالی کے ہیں۔ اُس کی اپنی قیمت
 کچھ نہیں ہوتی۔ مگر جس ہندسے کے
 دائیں طرف صفر لکھا جاتا ہے۔ اُس
 ہندسے کی قیمت آگے سے دس گنا
 ہو جاتی ہے +

سوالات نمبر ۱

۱۔ اس ڈیجیٹل کے سروں پر

کتنے گولے ہیں؟

۲۔ اس شکل کے کونے کتنے

ہیں؟ (اسے تینوں کہتے ہیں) +

۳۔ اس تینوں کے کنارے کتنے ہیں؟

۴۔ اس پلنگ کے کتنے

پائے ہیں؟

۵۔ پلنگ کی باہیاں کتنی

ہیں۔ اور سیرو کتنے ہیں؟

۶ اس شکل میں کتنے خانے

ہیں؟

۷ (۱) اوپر کی قطار میں کتنی گولیاں ہیں؟

(۲) نیچے کی قطار میں

کتنی گولیاں ہیں؟

(۳) کل گولیاں کتنی ہوں گی؟

۸ ۵ گولیوں میں سے ۲ گولیاں نکال دو۔

باقی کتنی رہیں؟

اگر ۳ نکال دیں۔ تو کتنی رہیں گی؟

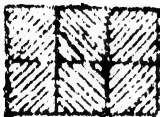
۹ دو دو گولیاں دو جگہ کل کتنی

گولیاں ہوں گی؟

۱۰ ۴ گولیوں میں سے دو دو گولیاں نکالو۔

کتنی باقی رہیں گی؟

۱۱ اس شکل میں کتنے خانے

ہیں؟

۱۲ دو دو خانے کتنی جگہ ہیں؟

۱۳ تین تین خانے کتنی جگہ ہیں؟

۱۴ ۶ خانوں میں سے ۴ خانے نکال دیں۔

تو باقی کتنے رہیں گے؟ اگر ۴ نکال دیں۔

تو باقی کتنے رہیں گے؟

۱۵ اس زینے میں کتنی سیڑھیاں

ہیں؟

۱۶ اگر ایک سیڑھی ٹوٹ جائے۔

تو کتنی سیڑھیاں رہ جائیں گی؟

۱۷ اس شکل میں دو دو

گولیاں کتنی جگہ ہیں؟

۱۸ چار چار گولیاں کتنی بار؟ کل کتنی

گولیاں ہیں؟

۱۹ ۲ گولیوں میں سے دو دو گولیاں کتنی

بار نکال سکتی ہیں؟

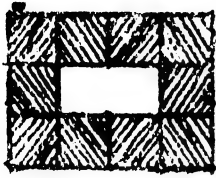
۲۰ اس شکل میں شکل کتنے

خانے ہیں؟

۲۱ اس میں تین تین خانے

کتنی جگہ ہیں؟

۲۱ اس شکل میں اوپر کی قطار میں
رکھنے خانے ہیں۔ شیچ کی قطار میں
رکھنے؟

۲۲ دائیں طرف رکھنے خانے ہیں۔ اور بائیں
طرف رکھنے؟

۲۳ کل رکھنے خانے ہیں؟

۲۴ اس شکل میں دو
دو خانے رکھتی جگہ

ہیں؟

۲۵ پانچ پانچ خانے رکھنی جگہ ہیں؟ کل رکھنے
خانے ہیں؟

رکھنے ہوتے ہیں۔

۲۶ ۲ آم + ۱ آم؟

۲۷ ۱ آم + ۲ آم؟

۲۸ ۳ آم - ۱ آم؟

۲۹ ۳ آم - ۲ آم؟

۳۰ ۲ پیسے + ۲ پیسے؟

۴	پیسے - ۲	پیسے ؟	۳۱
۳	کتابیں + ۲	کتابیں ؟	۳۲
۲	کتابیں + ۳	کتابیں ؟	۳۳
۵	کتابیں - ۲	کتابیں ؟	۳۴
۵	کتابیں - ۳	کتابیں ؟	۳۵
۴	میزیں + ۲	میزیں ؟	۳۶
۶	میزیں - ۲	میزیں ؟	۳۷
۶	میزیں - ۴	میزیں ؟	۳۸
۵	گھوڑے + ۲	گھوڑے ؟	۳۹
۴	گاٹیں + ۳	گاٹیں ؟	۴۰
۷	گھوڑے - ۵	گھوڑے ؟	۴۱
۷	گاٹیں - ۳	گاٹیں ؟	۴۲
۳	دوائیں + ۵	دوائیں ؟	۴۳
۲	قلمیں + ۶	قلمیں ؟	۴۴
۸	دوائیں - ۵	دوائیں ؟	۴۵
۸	قلمیں - ۲	قلمیں ؟	۴۶
۶	بکریاں + ۳	بکریاں ؟	۴۷

۴۸ ۷ سیب + ۲ سیب ؟

۴۹ ۹ بکریاں - ۳ بکریاں ؟

۵۰ ۹ سیب - ۷ سیب ؟

۵۱ ۲ بیل + ۲ بیل + ۵ بیل ؟

۵۲ ۳ گزٹے + ۲ گزٹے + ۳ گزٹے ؟

۵۳ ۱۰ بیر - ۵ بیر ؟

۵۴ ۱۰ چھتریاں - ۷ چھتریاں ؟

۵۵ ایک جماعت میں ۵ لڑکے تھے۔ ایک

بیمار ہو گیا۔ بتاؤ۔ باقی کتنے حاضر ہیں ؟

۵۶ رام و شام کے پاس دو دو پکیے ہیں۔

کل پکیے کتنے ہوئے ؟

۵۷ جوتی و سوتی ہر ایک نے تین تین

آم کھائے۔ دونوں نے کتنے آم کھائے ؟

۵۸ تین لڑکوں کے پاس دو دو بیر ہیں۔

کل کتنے بیر ہیں ؟

۵۹ ۴ لڑکوں میں سے ہر ایک کو دو دو

ناشیاں دیں۔ تو کتنی ناشیاں خرچ ہوئیں ؟

۶۰ اس شکل میں کتنے خانے ہیں؟

۶۱ اس شکل میں کتنے خانے ہیں؟

۶۲ دوسری شکل میں ہتلی شکل سے کتنے خانے زیادہ ہیں؟

۶۳ ایک ٹوکری میں ۴ سیب ہیں۔ دوسرے میں تین۔ بتاؤ۔ دونو ٹوکروں میں کتنے سیب ہیں؟

۶۴ ایک شخص نے پہلے روز ۴ آم کھائے۔ اور دوسرے دن ۶۔ بتاؤ۔ دونو دن میں کتنے آم کھائے؟

۶۵ سوہن کے پاس سوہن سے ۵ سیب زیادہ ہیں۔ سوہن کے پاس ۴ سیب ہیں۔ بتاؤ۔ سوہن کے پاس کتنے سیب ہیں؟

۶۶ شام کے پاس رام سے ۲ لڈو کم ہیں۔ رام کے پاس ۹ لڈو ہیں۔ تو شام کے پاس کتنے لڈو ہیں؟

۶۷ ایک گاڑی میں ۵ آدمی۔ دوسری میں

۳ آدمی ہیں۔ دونوں میں کتنے آدمی ہیں؟

۶۸ میرے پاس ۹ لٹو تھے۔ ۳ لٹو کہیں

نے کھا لئے۔ بتاؤ۔ کتنے لٹو باقی بچے؟

۶۹ ایک لڑکے نے ۷ سوال نکالے۔ ۲ غلط

تھے۔ بتاؤ۔ کتنے سوال صحیح تھے؟

۷۰ میں نے ۴ پیسے کے آم۔ دو پیسے کی

جائیں اور ایک پیسے کے بیر لئے۔ بتاؤ۔

کل کتنے پیسے خرچ ہوئے؟

۷۱ سڑک پر ۴ چھکڑے جا رہے ہیں۔

پہر ایک چھکڑے میں ۲ بیل لگے ہیں۔

کل کتنے بیل ہیں؟

۷۲ میں ۵ بادام روز کھاتا ہوں۔ دو دن

میں کتنے بادام کھاؤں گا؟

۷۳ موہن نے کچھ پنسلیں خریدیں۔ دو

پنسلیں اپنے دو بھائیوں کو دیں۔ اور

پانچ پنسلیں اس کے پاس باقی رہیں۔

بتاؤ۔ اُس نے کتنی پٹسلیں مول لی تھیں؟
 ۷۴ ایک کھیت میں ۴ گائیں۔ ۳ گھوڑے
 اور ۳ بیل چرتے ہیں۔ تو بتاؤ۔ کُل
 کتنے جانور ہیں؟

۷۵ ایک زمیندار کے پاس ۸ بھیدیں تھیں۔
 اُن میں سے ۲ مر گئیں۔ اور ۳ اُس
 نے بیچ دیں۔ بتاؤ۔ باقی کتنی رہیں؟
 ۷۶ ایک کسان کے پاس ۱۰ بیل تھے۔ اُس
 نے ۴ بیل اپنے ایک بیٹے کو دے دیے۔
 اور باقی دوسرے کو۔ بتاؤ۔ دوسرے کو
 کتنے ملے؟

۷۷ اگر میں دو دو لٹو ۳ لٹکوں کو دولاں۔
 اور ایک میرے پاس باقی بچے۔ تو بتاؤ۔
 میرے پاس کتنے لٹو تھے؟

۷۸ موہن نے ایک روز ۳ پیسے خرچ
 کئے۔ دوسرے روز بھی ۳ پیسے خرچ
 کئے۔ اور ۲ پیسے اُس کے پاس بچ رہے۔

بتاؤ۔ اُس کے پاس کتنے پیسے تھے ؟

۷۹ دو گھوڑوں کی رکنتی مانگیں ہوتی ہیں ؟

۸۰ میری دو جیبوں میں سے ہر ایک میں

پانچ پانچ پیسے ہیں۔ اگر میں ۴ پیسے

خارج کروں۔ تو باقی کتنے رہیں گے ؟

۸۱ ایک درخت پر ۵ پرندہ ہیں۔ دوسرے

پر ۴ پرندہ۔ بتاؤ۔ کل کتنے ہوئے ؟

۸۲ اگر ایک درخت پر ۹ پرندہ ہوں۔

اور اُن میں سے ۴ اڑ جائیں۔ تو بتاؤ

باقی کتنے رہے ؟

۸۳ ایک جماعت میں ۷ لڑکے تھے۔ ۴

اور آ شامل ہوئے۔ بتاؤ۔ کل کتنے

ہوئے ؟

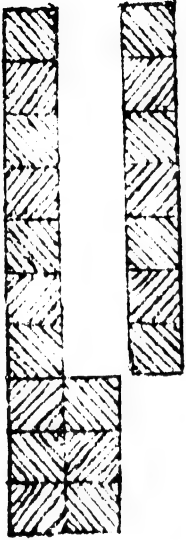
۸۴ ۱۰ کتابوں میں سے رام نے ۳ اور

شام نے ۴ لیں۔ بتاؤ۔ باقی کتنی

رہیں ؟

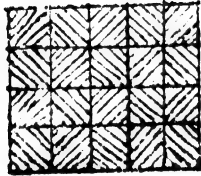
سوالات نمبر ۲

پہلی دوسری

- ۱ پہلی شکل میں کتنے خانے ہیں؟
- ۲ دوسری شکل میں کتنے خانے ہیں؟
- ۳ دونو شکلوں میں کتنے خانے ہیں؟
- ۴ دوسری شکل میں پہلی شکل سے کتنے خانے زیادہ ہیں؟

۵ اس شکل میں کتنے

کتنے خانے ہیں؟

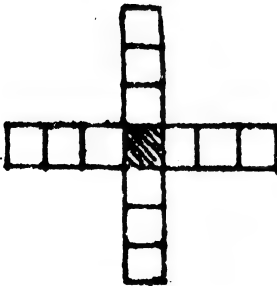
۶ اس میں چار چار

خانے کتنی جگہ ہیں؟

۷ پانچ پانچ خانے کتنی جگہ ہیں؟

۸ اس شکل میں چاروں طرف کتنے کتنے

خانے خالی ہیں؟

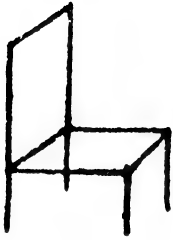
۹ کل خالی خانے کتنے ہیں؟

۱۰ بیچ کا سایہ دار خانہ

طا کر کل کتنے خانے ہوئے؟

۱۱ اس تیلیوں کی کڑسی کے پایوں میں کتنی

تیلیاں ہیں ؟

۱۲ بیٹھنے کی جگہ کے چاروں

طرف کتنی تیلیاں ہیں ؟

۱۳ پُشت پر کتنی تیلیاں ہیں ؟

۱۴ کل کتنی تیلیاں ہیں ؟ رگن کر بتاؤ +

۱۵ اس شکل میں چاروں

طرف کتنی کتنی گوریاں

ہیں ؟

۱۶ رگن کر بتاؤ۔ کل کتنی گوریاں ہیں ؟

۱۷ اس شکل میں ایک قطار

میں کتنی گوریاں ہیں ؟

۱۸ کل کتنی گوریاں ہیں ؟

۱۹ باہر کی طرف ساری گوریاں کتنی ہیں ؟

۲۰ اندر کی طرف کل گوریاں کتنی ہیں ؟

کتنی ہوتی ہیں :-

۲۱ ۲ گوریاں + ۸ گوریاں + ۳ گوریاں ؟

۲۲ ۳ ٹوہیاں + ۴ ٹوہیاں + ۲ ٹوہیاں؟

۲۳ ۱۳ گولیاں + ۳ گولیاں؟

۲۴ ۱۳ گولیاں + ۴ گولیاں؟

۲۵ ۱۲ قلمیں + ۸ قلمیں؟

۲۶ ۱۱ کتابیں + ۹ کتابیں؟

رکھنے ہوتے ہیں :-

۲۷ ۶ جوتے + ۴ جوتے + ۱۰ جوتے؟

۲۸ ۸ آم + ۱۰ آم + ۲ آم؟

۲۹ ۷ پیسے + ۸ پیسے + ۵ پیسے؟

۳۰ ۲۰ آم - ۲ آم؟

۳۱ اس گچھتے میں کتنے انگور ہیں؟

۳۲ میرے پاس ۶ پیسے ہیں۔ میرے بھائی کے

پاس ۷۔ بتاؤ۔ کل کتنے پیسے ہونے؟

۳۳ رام کے پاس ۸ گائیں ہیں۔ اور شام

کے پاس ۷۔ کل کتنی گائیں ہونگی؟

۳۴ موہن کے پاس ۹ گھوڑے اور ۸ گدھے

ہیں۔ بتاؤ۔ اس کے پاس کل کتنے جانور ہیں؟

۳۵ اس گئے میں رکشتی پوریاں ہیں؟
 ۳۶ میری ایک گائے ۹ سیر ڈود
 دیتی ہے۔ اور دوسری ۶ سیر۔
 تو بتاؤ۔ دونوں گائیں کتنا ڈود دیتی
 ہیں؟

۳۷ ایک زمیندار کے ہاں ۱۲ بیل اور ۷
 گائیں ہیں۔ کل کتنے جانور ہونے؟
 ۳۸ میرے پاس ۱۵ پیسے تھے۔ میں نے ۴
 پیسے کے آم خریدے۔ بتاؤ۔ میرے پاس
 کتنے پیسے باقی رہے؟

۳۹ ایک زمیندار کے پاس ۲۰ پٹولیاں تھیں۔
 ۸ گائے نے کھا لیں۔ باقی رکشتی پٹولیاں
 رہیں +

۴۰ شام نے ۱۹ سیر گندم مول لی ۱۲ سیر
 خرچ ہو گئی۔ باقی رکشتی رہی؟
 ۴۱ میں نے ۴ پیسے کے بیر۔ ۵ پیسے کے
 افرود اور ۶ پیسے کی جامنیں خریدیں۔

گُل رکھنے پیسے خرچ کئے ؟

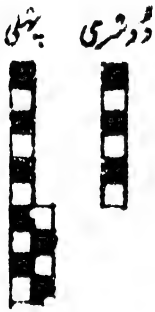
۲۲ ۳ چھکڑے سرک پر جا رہے ہیں۔

ہر ایک چھکڑے میں ۴ بیل لگے ہیں۔
گُل رکھنے بیل ہونے ؟

۲۳ ایک صندوقچی کے چار خانے ہیں۔

ہر ایک خانے میں ۵ روپے پڑے ہیں۔
گُل رکھنے روپے ہیں ؟

۲۴ پہلی شکل میں رکھنے خانے ہیں؟ ہندسوں
میں لکھو +

۲۵ دوسری شکل میں رکھنے

خانے ہیں؟ ہندسوں میں
لکھو +

۲۶ دونو شکلوں میں رکھنے

خانے ہیں؟ ہندسوں میں لکھو +

۲۷ پہلی شکل میں دوسری شکل سے رکھنے

خانے زیادہ ہیں ؟

سو مک گشتی

- (۲۱) بیس اور ایک اکتیس
 (۲۲) بیس اور دو بائیس
 (۲۳) بیس اور تین تینتیس
 (۲۴) بیس اور چار چوبیس
 (۲۵) بیس اور پانچ پچیس
 (۲۶) بیس اور چھ چھتیس
 (۲۷) بیس اور سات ستائیس
 (۲۸) بیس اور آٹھ اٹھائیس
 (۲۹) بیس اور نو انتیس
 (۳۰) تین دہائیاں مل کر تیس

۳۵	تینتیس	۳۱	اکتیس
۳۶	چھتیس	۳۲	بیس
۳۷	سیونتیس	۳۳	تینتیس
۳۸	ار تیس	۳۴	چوتیس

۳۹	اگتالیس	۵۵	پچھین
۴۰	چار دہائی یا چالیس	۵۶	چھپتین
۴۱	اگتالیس	۵۷	ستاون
۴۲	بسیالیس	۵۸	اٹھاون
۴۳	تینتالیس	۵۹	انستھ
۴۴	چوالیس	۶۰	چھ دہائی یا ساٹھ
۴۵	پینتالیس	۶۱	اگستھ
۴۶	چھیالیس	۶۲	یاستھ
۴۷	تینتالیس	۶۳	ترہستھ
۴۸	اڑتالیس	۶۴	چوٹستھ
۴۹	انچاس	۶۵	پینستھ
۵۰	پانچ دہائی یا پچاس	۶۶	چھیاستھ
۵۱	اکاون	۶۷	سترستھ
۵۲	باون	۶۸	اڑستھ
۵۳	ترہپن	۶۹	انشتہ
۵۴	بھون	۷۰	سات دہائی یا ستر

۸۶	پچھیا سی	۷۱	آکھتر
۸۷	سٹا سی	۷۲	بھتر
۸۸	اکھا سی	۷۳	تھتر
۸۹	نوا سی	۷۴	پھو بھتر
۹۰	نو دیاٹی یا نوے	۷۵	پچھتر
۹۱	اکیانوے	۷۶	پچھتر
۹۲	بانوے	۷۷	ستتر
۹۳	ترانوے	۷۸	اکھتر
۹۴	چورانوے	۷۹	اُنا سی
۹۵	پچپانوے	۸۰	آٹھ دیاٹی یا اسی
۹۶	پچھپانوے	۸۱	اکیا سی
۹۷	سٹانوے	۸۲	بیا سی
۹۸	اکھانوے	۸۳	ترا سی
۹۹	رتھانوے	۸۴	چوراسی
۱۰۰	دس دیاٹی یا سو	۸۵	پچاسی

سوالات نمبر ۳

نیچے کے عددوں کو جو ہندسوں میں لکھے ہیں۔
پڑھو :-

۱	۱۳ و ۲۵ و ۱۷ و ۱۹ و ۲۳ +
۲	۲۷ و ۲۲ و ۲۹ و ۵۰ و ۳۹ +
۳	۳۸ و ۳۰ و ۲۹ و ۷۷ و ۸۳ +
۴	۸۹ و ۹۵ و ۸۶ و ۷۲ و ۹۹ +
۵	۵۷ و ۷۶ و ۳۳ و ۴۱ و ۷۹ +

نیچے کے عددوں کو جو لفظوں میں لکھے
ہیں۔ ہندسوں میں لکھو :-

۶	گیارہ۔ پندرہ۔ بائیس۔ اٹھائیس۔ اٹھتیس +
۷	اکتیس۔ اڑتیس۔ سینتیس۔ بیس۔ چونتیس +
۸	بیس۔ باون۔ سینتالیس۔ پچیس۔ چالیس +
۹	اکیاون۔ ہتر۔ اٹھ۔ اٹھتر۔ ستتر +
۱۰	اناسی۔ نواسی۔ پچیس۔ پچاسی۔ زناؤے +

نیچے کے عددوں کی اکائیاں و دہائیاں
الگ الگ پڑھو :-

۱۱	۳۷ و ۲۹ و ۵۷ و ۸۰ و ۹۳ +
----	--------------------------

۱۲ ۲۱ و ۱۹ و ۶۶ و ۷۲ و ۵۴ +

یکتے ہوتے ہیں۔

۱۳ ۲ دہائیاں و ۷ اکائیاں و ۳ دہائیاں و ۵ اکائیاں +

۱۴ ۴ " و ۸ " و ۶ " و ۹ " +

۱۵ ۷ " و ۷ " و ۹ " +

۱۶ ۳ اکائیاں و ۵ دہائیاں و ۸ اکائیاں و ۴ دہائیاں +

۱۷ ۶ دہائیاں و ۶ اکائیاں و ۵ دہائیاں و ۵ اکائیاں +

ان میں اکائیاں بتاؤ۔

۱۸ ۴۷ و ۲۳ و ۵۵ و ۸۴ +

۱۹ ۴۳ و ۴۵ و ۷۸ و ۶۷ +

۲۰ ۷۲ و ۱۱ و ۹۹ و ۳۱ +

ان میں دہائیاں بتاؤ۔

۲۱ ۳۵ و ۴۰ و ۷۴ و ۳۷ +

۲۲ ۲۲ و ۳۱ و ۳۶ و ۱۷ +

۲۳ ۵۸ و ۸۸ و ۹۳ و ۶۹ +

۲۴ ۷۵ و ۹۷ و ۸۱ و ۲۳ +

۲۵ ۴۴ و ۵۵ و ۲۷ و ۹۱ +

منتفرد سوالات نمبر ۴

۱ ایک زمیندار نے ۱۸ روپے کی ایک گائے اور ۵ روپے کی ایک بکری مول لی۔ بتاؤ۔ کل کتنے روپے خرچ کئے؟

۲ ایک بھوے میں ۲۸ روپے اور دوسرے میں ۱۲ روپے ہیں۔ بتاؤ۔ دونوں میں کتنے روپے ہیں؟

۳ میرے پاس ۳۲ روپے ہیں۔ اور میرے بھائی کے پاس ۸ روپے ہیں۔ دونوں کے پاس کل کتنے روپے ہیں؟

۴ رام نے ۴۰ آم اور ۳۰ سیب مول لئے۔ بتاؤ۔ اُس نے کل کتنے بھل لئے؟

۵ موہن کے پاس ۱۲ بیر۔ ۸ نارنگیاں

- ۳ اور ۵ انار ہیں۔ کل تعداد بتاؤ +
- ۶ میں نے ایک بیل ۸۲ روپے کو بیچا۔
اور ۱۲ روپے کی ایک بکری مول لی۔
بتاؤ۔ میرے پاس کتنے روپے بچے؟
- ۷ سوہن کے پاس ۲۵ بیل تھے۔ اُس
نے ۱۵ بیل بیچ دیئے۔ بتاؤ۔ اُس کے
پاس کتنے بیل بچے؟
- ۸ ۲۶ روپوں میں کتنے روپے اور ملائیں۔
کہ پورے ۳۰ روپے ہو جائیں؟
- ۹ ایک ہل اور ایک بیل کا مول ۸۳
روپے ہے۔ اگر ہل کا مول ۱۳ روپے
ہو۔ تو بیل کی قیمت بتاؤ +

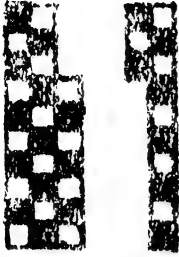
امرت سر ۳۲ میل
لاہور ۱۲ میل

- ۱۰ لاہور سے امرت سر ۳۲ میل ہے۔
ایک شخص امرت سر کی طرف ۱۲ میل
چلا۔ بتاؤ۔ کتنے میل اور چل کر امرت سر

پہنچ جائے گا ؟

۱۱ پہلی شکل میں کتنے خانے ہیں ؟

دوسری پہلی

۱۲ دوسری شکل میں

کتنے خانے ہیں ؟

۱۳ دونوں شکلوں میں

کتنے خانے ہیں ؟

۱۴ پہلی شکل میں سے تین خانے نکال

دیں۔ تو کتنے باقی رہیں گے ؟

۱۵ اگر دس خانے اور نکال دیں۔ تو کتنے

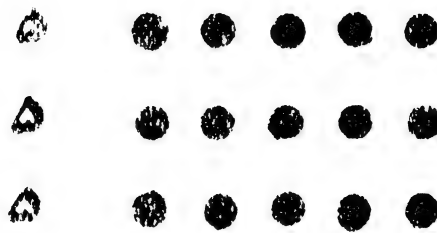
باقی رہیں گے ؟

۱۶ پہلی شکل میں دوسری شکل سے کتنے

خانے زیادہ ہیں ؟

چھٹا

۵ اگر ایک قطار میں ۵ لڑکے ہوں۔ بتاؤ۔
ایسی تین قطاروں میں کتنے لڑکے ہوں گے؟

یعنی اگر ۵ کو ۳ دفعہ جوڑا جائے۔ تو

حاصل جمع = ۱۵ +

پس جس آسان عمل کے ذریعے ایک عدد
کو بار بار جوڑتے ہیں۔ اُسے ضرب یا
گنا کہتے ہیں +

یاد رہے۔ کہ علامت \times سے یہ مراد
ہے۔ کہ جن دو عددوں کے درمیان یہ
علامت لکھی ہو۔ اُن کو آپس میں
ضرب دینا ہے۔ جیسے ۳×۵ اس کو

اس پہاڑے کی بناوٹ ۲ کے ہندسے
کو بار بار جمع کرنے سے بھی سمجھ میں
آ سکتی ہے۔ جیسے

$$۲ = ۲ \quad ۱ \text{ روٹی } ۲$$

$$۴ = ۲ + ۲ \quad ۲ \text{ روٹی } ۴$$

$$۶ = ۲ + ۲ + ۲ \quad ۳ \text{ روٹی } ۶$$

$$۸ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۴ \text{ روٹی } ۸$$

$$۱۰ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۵ \text{ روٹی } ۱۰$$

$$۱۲ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۶ \text{ روٹی } ۱۲$$

$$۱۴ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۷ \text{ روٹی } ۱۴$$

$$۱۶ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۸ \text{ روٹی } ۱۶$$

$$۱۸ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۹ \text{ روٹی } ۱۸$$

$$۲۰ = ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ + ۲ \quad ۱۰ \text{ روٹی } ۲۰$$

اس پہاڑ سے کسی بناوٹ ۳ کے ہندسے کو
بار بار جمع کرنے سے آسانی سے سمجھ میں
آ سکتی ہے جیسے

$$۳ = ۳ \quad ۱ \text{ تہا } ۳$$

$$۶ = ۳ + ۳ \quad ۲ \text{ تہا } ۶$$

$$۹ = ۳ + ۳ + ۳ \quad ۳ \text{ تہا } ۹$$

$$۱۲ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۴ \text{ تہا } ۱۲$$

$$۱۵ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۵ \text{ تہا } ۱۵$$

$$۱۸ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۶ \text{ تہا } ۱۸$$

$$۲۱ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۷ \text{ تہا } ۲۱$$

$$۲۴ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۸ \text{ تہا } ۲۴$$

$$۲۷ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۹ \text{ تہا } ۲۷$$

$$۳۰ = ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ + ۳ \quad ۱۰ \text{ تہا } ۳۰$$

مثال ۳

۱	چوکے ۳	
۲	چوکے ۸	
۳	چوکے ۱۲	
۴	چوکے ۱۶	
۵	چوکے ۲۰	
۶	چوکے ۲۴	
۷	چوکے ۲۸	
۸	چوکے ۳۲	
۹	چوکے ۳۶	
۱۰	چوکے ۴۰	

اس پہاڑے کی بناوٹ ۳ کے ہندسے
کو بار بار جمع کرنے سے بھی سمجھ میں
آ سکتی ہے جیسے پہلے ۳ کے پہاڑے
میں بیان ہو چکا ہے +

مثال ۴

ان پہاڑوں کی بناوٹ نیچے لکھے ہوئے
طریق پر عددوں کو بار بار جمع کرنے سے بھی
واضح ہو سکتی ہے۔ مثال کے طور پر
ہم ۹ کا پہاڑہ درج کرتے ہیں۔

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
		۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
			۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
				۹	۹	۹	۹	۹	۹
					۹	۹	۹	۹	۹
						۹	۹	۹	۹
							۹	۹	۹
								۹	۹
									۹
۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	۵۴	۶۳	۷۲	۸۱	۹۰

کے طایب علم کو چارپٹے کہ ضرب کے پہاڑوں
کو بخوبی سمجھ کر یاد کر لے +

ضرب کے پہاڑے

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۲۰	۱۸	۱۶	۱۴	۱۲	۱۰	۸	۶	۴	۲
۳۰	۲۷	۲۴	۲۱	۱۸	۱۵	۱۲	۹	۶	۳
۴۰	۳۶	۳۲	۲۸	۲۴	۲۰	۱۶	۱۲	۸	۴
۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۲۵	۲۰	۱۵	۱۰	۵
۶۰	۵۴	۴۸	۴۲	۳۶	۳۰	۲۴	۱۸	۱۲	۶
۷۰	۶۳	۵۶	۴۹	۴۲	۳۵	۲۸	۲۱	۱۴	۷
۸۰	۷۲	۶۴	۵۶	۴۸	۴۰	۳۲	۲۴	۱۶	۸
۹۰	۸۱	۷۲	۶۳	۵۴	۴۵	۳۶	۲۷	۱۸	۹
۱۰۰	۹۰	۸۰	۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰

اس نقشے کی اوپر کی پہلی سطر میں اے
 تا تک عدد ترتیب وار لکھے ہیں۔ دوسری
 سطر میں وہ حاصل ضرب لکھے ہیں۔ جو
 ان اعداد کو ۲ میں ضرب دینے سے پیدا
 ہوتے ہیں۔ تیسری سطر میں وہ حاصل
 ضرب لکھے ہیں۔ جو انہی اعداد کا گنا
 لینے سے پیدا ہوتے ہیں۔ اسی طرح سے
 آگے۔ ان کو ضرب کے پہاڑے کہتے
 ہیں۔

اس نقشے سے اگر یہ معلوم کرنا ہو۔
 کہ سات چھٹے لکھے ہوتے ہیں۔ تو دائیں
 ہاتھ کی پہلی سطر میں ۷ کے پہاڑے
 کو دیکھو۔ اوپر کی پہلی سطر میں ۶ کے
 پہاڑے کے نیچے ۷ کے سامنے جو ۴۲
 لکھے ہیں۔ وہی حاصل ضرب ہے۔
 اب ہم ضرب کے پہاڑوں کے متعلق
 سوالات درج کرتے ہیں۔

سوالات نمبر ۵

پہاڑوں کے ذریعے حاصل ضرب بتاؤ :-

$$۱ \quad ۳ \times ۴ \text{ و } ۵ \times ۲ \text{ و } ۶ \times ۳ \text{ و } ۵ \times ۴$$

$$۲ \quad ۵ \times ۴ \text{ و } ۶ \times ۴ \text{ و } ۴ \times ۶ \text{ و } ۳ \times ۶ \text{ و } ۵ \times ۴$$

$$۳ \quad ۴ \times ۴ \text{ و } ۸ \times ۸ \text{ و } ۸ \times ۴ \text{ و } ۴ \times ۸ \text{ و } ۱۰ \times ۴$$

$$۴ \quad ۸ \times ۹ \text{ و } ۹ \times ۸ \text{ و } ۵ \times ۸ \text{ و } ۸ \times ۵ \text{ و } ۱۰ \times ۴$$

$$۵ \quad ۱۰ \times ۵ \text{ و } ۵ \times ۱۰ \text{ و } ۹ \times ۵ \text{ و } ۵ \times ۹$$

۶ رکشے تھے ۹۶ رکشے چوکے ۹۲۰ رکشے چھلے

۹۲۴ رکشے سے ۹۳۵ رکشے اٹھے ۹۴۸ رکشے

نائیں ۹۷۲ رکشے پنجے ۹۲۵ رکشے سے

۹۴۹

۷ ایک میز کی قیمت ۲ روپے ہے۔ تو

۵ میزوں کی قیمت بتاؤ۔

۸ ایک کتاب کا مول ۳ روپے ہے۔ تو

سات کتابوں کا مول کتنا؟

۹ ایک بڑی ۵ روپے کو آتی ہے۔ تو ۴

بکریاں رکشنے کو آئینگی ؟

۱۰ ایک تھقی کی قیمت ۴ آنے ۔ تو ۸ تھقیوں
کی قیمت کتنی ؟

۱۱ ایک ہفتے کے ۷ دن ۔ تو ۶ ہفتے میں رکشنے ؟

۱۲ ایک روپے کی ۲ من لکڑی ۔ ۷ روپے
کی کتنی ؟

۱۳ ایک آدمی ۸ آنے روز کماتا ہے ۔ تو
۶ دن میں کیا کمائیگا ؟

۱۴ ایک روپے کا ۹ سیر آٹا آتا ہو ۔ تو ۵ روپے
کا کتنے سیر آٹا آئیگا ؟

۱۵ ایک روپے کے ۷ سیر چاول ۔ تو آٹھ
روپے کے کتنے ؟

۱۶ ایک ریگھے زمین میں ۶ من چنے پیدا
ہوئے ۔ تو سات ریگھے زمین میں کتنے ؟

۱۷ ایک آدمی ۹ میل روز چلتا ہے ۔ بتاؤ ۔
۸ دن میں کتنے میل چلیگا ؟

۱۸ ایک بھیڑ کی قیمت ۹ روپے ۔ تو ۷

بھیڑوں کی قیمت بتاؤ +

۱۹ ۴ قطاروں میں برابر برابر رٹ کے
کھڑے ہیں۔ ایک قطار میں ۶ رٹ کے
ہیں۔ بتاؤ۔ کل قطاروں میں کتنے رٹ کے
ہیں؟

۲۰ ایک زمیندار کے ۵ بھگے ہیں۔ ہر ایک
رٹ کے پاس ۶ جائزہ ہیں۔ تو کل
جائزوں کی تعداد بتاؤ +

۲۱ ایک شخص کے پاس ۸ سیر ۲۲ روپے خرچ
ہوتا ہے۔ تو بتاؤ۔ اس دن میں کتنا
آٹا خرچ ہوگا؟

۲۲ ۸ لوگوں میں سے ہر ایک میں ۵ ترپوڑ
ہیں۔ کل ترپوڑ بتاؤ +

۲۳ ایک پھلکار ۴ میل فی گھنٹہ چلے۔ تو
بتاؤ۔ ۵ گھنٹوں میں کتنا چلیگا؟

۲۴ ایک دیہاتی غریبے میں ۴ جماعتیں ہیں۔
ہر ایک جماعت میں ۸ رٹ کے ہیں۔ کل

لڑکے بتاؤ +

۲۵ اگر کسی کھیت میں ۴ من کھاد فی رینگہ پڑے۔ تو ۷ بیگھوں کے لئے رکشنے من کھاد درکار ہوگی؟

۲۶ ایک زمیندار کے پاس ۸ گاٹیں ہیں۔ ہر ایک گائے ہر روز ۵ سیر دود دیتی ہے۔ تو بتاؤ۔ ہر روز اس کے پاس کتنا دود ہوتا ہے؟

۲۷ ہمارے پاس ۷ خربوزے ہیں۔ ہر ایک خربوزے میں ۱۰ پھانکیں ہیں۔ تو کل خربوزوں میں کتنی پھانکیں؟

۲۸ ٹو ٹو لڈو ہر ایک لڑکے کو دیں۔ تو ۷ لڈو رکشنے لڑکوں کو ملیں گے؟

۲۹ ہمارے پاس ۶ نارنگیاں ہیں۔ ہر ایک نارنگی میں ۸ پھانکیں ہیں۔ تو کل نارنگیوں میں کتنی پھانکیں؟

۳۰ ۲۸ آنے کی ۴ سلیٹیں آتی ہیں۔ ایک

سلیٹ رکشنے کو آئیگی ؟

۳۱ ۴ بھیلوں کی قیمت ۳۶ روپے ہے۔ تو

ایک بھیل کی کیا قیمت ہوگی ؟

۳۲ ۹ تھان کپڑے کے ۶۳ روپے کو آتے

ہیں۔ تو ایک تھان کا مول بتاؤ ؟

۳۳ ۴ ہمارے ہاں بکریوں کا ۱۴ سیر دود روز ہوتا

ہے۔ اگر ہر ایک بکری ۲ سیر روز دود دیتی

ہو۔ تو ہمارے ہاں کتنی بکریاں ہیں ؟

۳۴ ۳ ایک گاؤں ۵۶ میل پر ہے۔ ایک آدمی

۸ میل روز چلتا ہے۔ بتاؤ کتنے دنوں

میں وہ تمام فاصلہ طے کریگا ؟

۳۵ ۳ مونگ کا بھاؤ ۳ روپے من ہے۔ تو

۲۷ روپے میں کتنے من مونگ آئیگی ؟

۳۶ ایک مزدور ۵ روپے مہینہ مزدوری لیتا ہے۔

تو ۳۵ روپے اُسے کتنے مہینوں میں ملینگے ؟

۳۷ ۲ روپے کا ۲ من بھوسا بکتا ہے۔ تو ۱۶

من بھوسا کتنے کو آئیگا ؟

۳۸ روپے کا ۲ سیر تیل پٹتا ہے۔ تو ۱۸ سیر
تیل رکشنے کو آئیگا ؟

۳۹ دود کا بھاؤ ۹ سیر فی روپیہ ہے۔ تو
۲ سیر دود رکشنے کو آئیگا ؟

۴۰ ۲۵ سیر گڑ رکشنے کو آئیگا۔ جبکہ ۹ سیر گڑ
ایک روپے کو آئے ؟

۴۱ اگر ۷ آم ایک پیسے کو آئیں۔ تو ۶۳ آم
رکشنے کو آئیگے ؟

۴۲ ۳۶ سیر شکر ۶ روپے کو آتی ہے۔ تو
بتاؤ۔ ایک روپے کی رکشنی آئیگی ؟

۴۳ ایک برتن میں ۲۷ سیر دود ہے۔ اگر
ایک لوٹے میں ۳ سیر دود آتا ہو۔ تو

کل رکشنے لوٹے دود کے کہیں ؟
۴۴ جوتی کے پاس ۲ ٹوکڑے خربوزوں کے

ہیں۔ ہر ایک ٹوکڑے میں ۳ خربوزے
ہیں۔ اگر ایک خربوزہ ۵ پیسے کو آئے۔

تو کل خربوزوں کا مول بتاؤ ؟

حصہ دوم

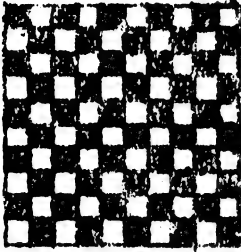
دوشری جماعت

کے واسطے

لاکھ تک عددوں کا لکھنا اور پڑھنا

۸ یہ تم جانتے ہو۔ کہ دس لاکھ کی ایک
دہائی ہوتی ہے۔ اور دس دہائیوں سے
ایک سینکڑا بنتا ہے۔ اسی طرح
اگر دس سینکڑے لکھے جائیں۔ تو
اُسے ایک ہزار کہتے ہیں۔ جیسا کہ ذیل
کی شکل سے ظاہر ہے۔

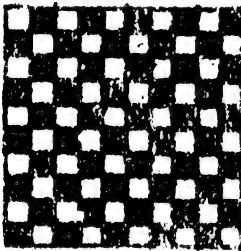
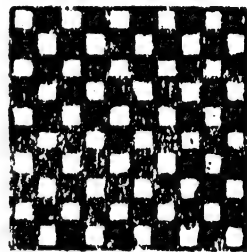
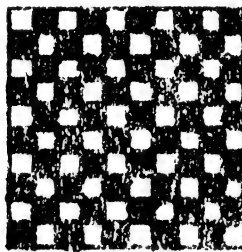
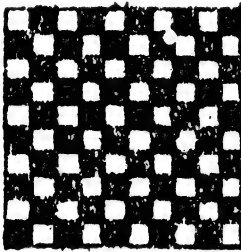
سینکڑے ۱۰۰

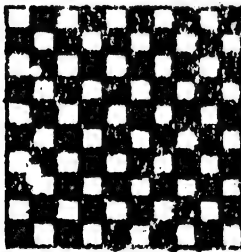
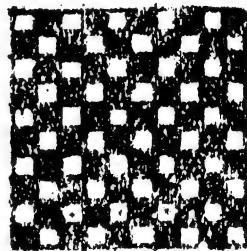
دس

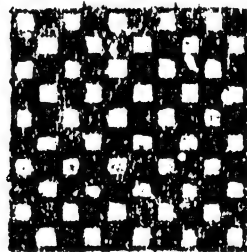
ایک

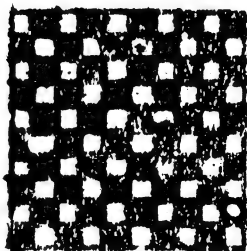
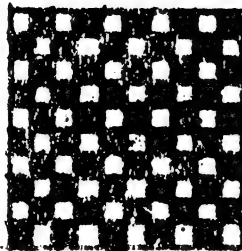
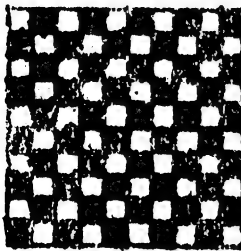
دس سینکڑے

یا

ہزار ۱۰۰۰

مگر ایک ہزار دس جگہ ملتے جائیں۔ تو دس
ہزار کہلاتے ہیں۔ اور ہزار کو سو بار لیں۔
یا دس ہزار کو دس جگہ لکھیں کریں۔ تو
ایک لاکھ بن جاتا ہے۔

۹ اب ہم گنتی کا سلسلہ مراتب نیچے درج
کرتے ہیں۔ جس سے طالب علم کو سیکھنے
پڑھنے عددوں کا پڑھنا اور لکھنا
عددوں کا لکھنا سمجھ میں آ جائیگا :-

						اکائی
					۱	دہائی
				۱	.	سیکڑا
			۱	.	.	ہزار
		۱	.	.	.	پچاس ہزار
۱	لاکھ

سوالات نمبر ۶

نیچے کے عددوں کو جو ہندسوں میں لکھے
ہیں پڑھو:-

۱ ۱۲۵، ۲۷۵، ۱۲۷، ۱۲۰۵ +

۲ ۷۲۵، ۱۸۵۲، ۱۸۰۲، ۱۰۰۲ +

۳ ۱۴۵۲۰، ۱۰۵۲۲، ۱۳۰۲۰، ۹۷۱ +

۴ ۷۰۳۰، ۳۰۰۵، ۳۰۰۵، ۱۰۲۰۵ +

۵ ایک لاکھ کے لئے دو ہزار چوبیس کو ۲۲
لکھا اُس نے کیا غلطی کی؟

نیچے کے عددوں کو جو لفظوں میں لکھے
ہیں - ہندسوں میں لکھو:-

۶ ایک سو پندرہ - دو سو چوبیس - تین سو چھپن +

۷ سات سو اٹھائیس - دو ہزار پانچ سو چوبیس +

۸ نو ہزار دو سو اٹھارہ - ستائیس ہزار دو سو بیس +

۹ دو ہزار ایک سو چالیس - پندرہ ہزار ایک

سوربیس +

۱۰ دس ہزار دو سو پچترہویں ہزار چار سو آٹھ +
 ۱۱ تیس ہزار چار سو تین - اٹھارہ ہزار پچترہویں +
 نیچے کے عددوں میں اکائیاں - دہائیاں -
 سینکڑے - ہزار الگ الگ پڑھو :-

۱۲ ۱۲۵ ، ۲۳۵ ، ۱۲۷ +

۱۳ ۳۰۸۰۷ ، ۲۲۵۲۷ +

پکٹے ہوتے ہیں :-

۱۴ ۲ سینکڑے ۴ دہائیاں ۵ اکائیاں +
 ۱۵ ۵ سینکڑے ۸ اکائیاں ، ۹ سینکڑے ۶ دہائیاں +
 ۱۶ ۳ ہزار ۵ سینکڑے ۲ دہائیاں ۴ اکائیاں +
 ان میں سینکڑے بتاؤ :-

۱۷ ۷۰۴ ، ۳۹۰ ، ۳۷۲۸ ، ۳۱۹۲۴ +

ان میں ہزار بتاؤ :-

۱۸ ۴۲۲۴ ، ۳۰۵۲۴ ، ۴۰۰۴ +

نیچے لکھے ہوئے عددوں میں ہر ایک ہندسے
 کی قیمت بتاؤ :-

۱۹ ۷۲۴ ، ۳۱۶ ، ۲۵۲۴ ، ۸۳۰۴ +

پہلاڑے ۱۶x۱۶ تک

۱۰ دس تک پہلاڑے ہم پہلے بیان کر چکے ہیں۔ اب ہم ۱۶x۱۶ تک کے پہلاڑوں کی جدول بھی وضع کرتے ہیں :-

غریب کے پہلاڑے

۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۲۲	۲۰	۲۸	۲۶	۲۴	۲۲	۲۰	۱۸	۱۶	۱۴	۱۲	۱۰	۸	۶	۴	۲
۲۸	۲۵	۲۲	۲۹	۲۶	۲۳	۲۰	۱۷	۱۴	۱۱	۸	۵	۱۲	۹	۶	۳
۶۴	۶۰	۵۶	۵۲	۴۸	۴۴	۴۰	۳۶	۳۲	۲۸	۲۴	۲۰	۱۶	۱۲	۸	۴
۸۰	۷۵	۷۰	۶۵	۶۰	۵۵	۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۲۵	۲۰	۱۵	۱۰	۵

سوالات نمبر ۱

پہاڑوں کے ذریعے سے حاصل کردہ پتوں۔

۱ ۱۱×۷ و ۱۲×۶ و ۱۳×۵ و ۱۵×۵
و ۱۴×۶

۲ ۱۲×۷ و ۱۳×۹ و ۱۴×۸ و ۱۲×۹
و ۱۵×۷

۳ ۱۲×۱۱ و ۱۲×۱۵ و ۱۳×۱۳ و ۱۳×۱۵
و ۱۱×۱۴

۴ ۱۳×۱۴ و ۱۲×۱۳ و ۱۳×۱۴
و ۱۲×۱۳ و ۱۴×۱۴

۵ رکتے چھکے ۷۲؟ رکتے اگلے ۱۰۴؟ رکتے
ناعیں ۱۰۸؟ رکتے ستے ۹۸؟

۶ رکتے بارے ۸۴؟ رکتے پندرہ ۱۳۵؟
رکتے چودہ ۱۱۲؟ رکتے سولہ ۱۲۲؟

۷ رکتے چودہ ۱۵۴؟ رکتے تیرہ ۱۵۶؟ رکتے
پندرہ ۱۸۰؟ رکتے سولہ ۲۴۰؟

- ۸ ایک گھر میں ۶ سیر روز آطا خرچ ہوتا ہے۔ تو ۱۳ روز میں کتنا آطا خرچ ہوگا؟
- ۹ ایک بیگھے زمین میں ۶ من مونگ پیدا ہوتی ہے۔ تو ۱۳ بیگھے زمین میں کتنی مونگ پیدا ہوگی؟
- ۱۰ ایک مزدور ۱۲ آنے روز کماتا ہے۔ تو ۸ دن میں کتنے آنے کمائے گا؟
- ۱۱ ۱۳ من دھان ایک بیگھے زمین میں ہوتے ہیں۔ تو ۹ بیگھے زمین میں کتنے دھان پیدا ہوں گے؟
- ۱۲ ایک بکری کا مول ۱۵ روپے ہے۔ تو ۸ بکریوں کی قیمت بتاؤ؟
- ۱۳ ایک ہفتے کے ۷ دن۔ تو ۹ ہفتے میں کتنے؟
- ۱۴ ایک درجن میں ۱۲۔ تو ۱۲ درجن میں کتنے؟
- ۱۵ ایک گھڑی کی قیمت ۱۴ روپے۔ تو ۱۱ گھڑیوں کی قیمت کتنی؟

- ۱۶ ایک میز کی قیمت ۱۳ روپے۔ تو ۸
میزوں کی قیمت رکھتی؟
- ۱۷ ایک آڈمی ۱۲ آنے روز کساتا ہے۔ تو
۱۶ دن میں کیا کمائے گا؟
- ۱۸ ایک روپے کے ۱۴ سیب ملتے ہیں۔
تو ۱۵ روپے کے کتنے سیب آئیں گے؟
- ۱۹ تیل ۱۵ روپے فی من ہوتا ہے۔ تو
۱۴ من رکھنے کو آئے گا؟
- ۲۰ نمک کا بھاؤ ۱۶ سیر فی روپیہ ہے۔
تو ۱۳ روپے کا رکھنا آئے گا؟
- ۲۱ ایک آڈمی ۸ مہینے میں ۹۶ روپے کاتا
ہے۔ تو بتاؤ۔ ایک مہینے میں کیا کاتا ہے؟
- ۲۲ ۱۳ روپے کے ۱۱۷ آم ملتے ہیں۔ تو
ایک روپے کے کتنے آئیں گے؟
- ۲۳ اگر ۱۴ پیسے ۱۶۸ روپے کو آئیں
تو ایک پیسہ کتنے کو آئے گی؟

جمع

۱۱ مثال - ایک تھیلی میں ۴ پیلی گولیاں

۳ نیلی گولیاں اور ۵ کالی گولیاں ہیں۔

کل کتنی گولیاں ہیں ؟

۴ چار گولیاں اور تین گولیاں

۳ مل کر سات گولیاں ہوتی ہیں۔

۵
۱۲ اور سات گولیاں اور پانچ

گولیاں مل کر کل بارہ گولیاں ہوتی ہیں +

اس مثال میں ۴ و ۳ و ۵ اعداد کے برابر

ایک عدد ۱۲ معلوم کیا ہے۔ اس طرح دو یا

زیادہ اعداد کے برابر ایک عدد معلوم کرنے

کے عمل کو جمع کہتے ہیں۔ اور جمع کرنے سے

جو جواب حاصل ہوتا ہے۔ اُسے ان عددوں

کا جوڑ یا حاصل جمع کہتے ہیں۔ اس

مثال میں ۱۲ جوڑ ہے ۴ و ۳ و ۵ کا +

جمع کی جدول

۱۲

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸
۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷
۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶
۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵
۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴
۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳
۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲
۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱
۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰

آخر کی جدول طالب علم کو بخوبی یاد کر لینی چاہیئے ۔ تاکہ

اس کو جمع کرنے میں آسانی ہو +
اب ہم جمع کے متعلق مشق کے لئے
چند سوالات درج کرتے ہیں +

سوالات نمبر ۸

زبانی جمع کرو۔

۱ ۳ و ۱۵ م ۴ و ۱۶ م ۴ و ۱۷ م ۵
و ۱۸ +

۳ ۱۲ و ۱۵ م ۱۱ و ۱۶ م ۱۰ و ۱۹ م ۱۵
و ۱۷ م ۱۱ و ۱۸ +

۳ ۲۶ و ۶ م ۳۶ و ۶ م ۵۶ و ۸ م
۳۲ و ۸ م ۲۶ و ۶ +

۴ ۱۵ کو ۱۵ و ۲۵ و ۳۵ میں جمع کرو +
۵ ۱۶ کو ۹ و ۱۹ و ۲۹ و ۳۹ میں جمع
کرو +

۶ ۲ سے شروع کر کے ۳۰ تک دو دو
بڑھا کر بلند آواز سے گنو +

۷ سے شروع کر کے ۱۴ تک دو دو

بڑھا کر بلند آواز سے رگنو +

۸ سے شروع کر کے ۶۰ تک چھ چھ

بڑھا کر بلند آواز سے رگنو +

۹ سے شروع کر کے ۷۰ تک سات سات

سات بڑھا کر بلند آواز سے شمار کرتے

جاؤ +

۱۰ سے شروع کر کے پانچ پانچ بڑھا کر

۱۰۲ تک بلند آواز سے شمار کرتے

جاؤ +

۱۱ بلند آواز سے رگنو -

(۱) ۴ سے شروع کر کے تین تین بڑھا کر

۱۰۰ تک +

(۲) ۵ سے شروع کر کے چار چار بڑھا کر

۹۷ تک +

(۳) ۵ سے شروع کر کے پانچ پانچ بڑھا کر

۱۰۰ تک +

(۴) ۱۵ سے شروع کر کے تین تین بڑھا کر

۹۰ تک +

۱۲ رکشے ہوتے ہیں ؟

۲ دہائیاں + ۷ ، ۳ دہائیاں + ۵ ،

۳ دہائیاں + ۲ دہائیاں ، ۵ دہائیاں ،

+ ۳ دہائیاں ، ۴ دہائیاں + ۵ اکائیاں ،

۳ دہائیاں + ۴ دہائیاں + ۶ +

نوٹ - ۶ سے ۱۱ تک سوالوں کی طلبہ علموں

کو بلند آواز سے کئی بار مشق کرنی چاہئے +

مثال ۱ ۳۲ اور ۲۴ کو جمع کرو -

پہلی شکل میں ۳ دہائیاں

اور ۲ اکائیاں ہیں -

دوسری شکل میں ۲ دہائیاں

اور ۴ اکائیاں ہیں -

۲ اکائیاں + ۴ اکائیاں = ۶ اکائیاں -

۳ دہائیاں + ۲ دہائیاں = ۵ دہائیاں -

اس لئے ۳۲ اور ۲۴ مل کر ۶ اکائیاں
 اور ۵ دہائیاں یعنی ۵۶ بنے۔
 اسے اس طرح حل کرتے ہیں:-

دہائی	اکائی
۳	۲
۲	۴
۵	۶

مثال ۲ - ایک ٹوکڑے میں ۳۷ آم ہیں۔
 اور دوسرے میں ۴۵ - بتاؤ - کل کتنے آم
 ہونے؟

دہائی	اکائی
۳	۷
۴	۵
۷	۱۲
۸	۲

۷ اکائیاں اور ۵ اکائیاں مل کر ۱۲
 اکائیاں ہوں گی۔ پھر ۳ دہائیاں اور ۴

دامائیاں مل کر ۷ دامائیاں ہوتی ہیں۔

اس لئے حاصل جمع = ۷ دامائی اور ۱۲
اکائی کے۔ لیکن ۱۲ اکائیاں = ۱ دامائی اور

۲ اکائیوں کے۔ ۲ اکائیوں کو اکائیوں
کے نیچے لکھا۔ اور ایک دامائی کو ۷ دامائیوں

میں جمع کیا۔ کل ۸ دامائیاں ہوتی ہیں۔

پس حاصل جمع = ۸۲ +

مثال ۳۔ ایک تھیلی میں ۳۳۳ روپے

ہیں۔ دوسری میں ۵۹۹ روپے ہیں۔ دونوں

تھیلیوں میں کل کتنے روپے ہوں گے؟

اکائی	دامائی	سینکڑا
۴	۳	۳
۹	۹	۵
۱۳	۱۲	۸
۳	۳	۹

چار اکائیاں اور ۹ اکائیاں ۱۳ اکائیاں

ہوتی ہیں +

پچھتر ۳ دہائیاں اور ۹ دہائیاں مل کر ۱۲
دہائیاں ہوتی ہیں۔

پھر ۳ سینکڑے اور ۵ سینکڑے مل کر
۸ سینکڑے ہوتے۔

اس لئے حاصل جمع ۸۵ سینکڑے ۱۲ دہائی
اور ۱۳ اکائی کے۔

مگر ۱۳ اکائیاں برابر ہیں ایک دہائی اور
۳ اکائیوں کے۔ ۳ اکائیوں کو اکائی کے
مرتبہ پر لکھا۔ اور ایک دہائی کو ۱۲
دہائیوں میں جمع کیا۔ کل ۱۳ دہائیاں
ہوتی ہیں۔

۱۳ دہائیاں برابر ہیں ۳ دہائی اور ایک
سینکڑے کے۔ ۳ دہائی کو دہائی کے
مرتبہ پر لکھا۔ ایک سینکڑا اور ۸ سینکڑے
مل کر ۹ سینکڑے ہوتے۔

پس حاصل جمع = ۹۲۲

مثال ۴ ۹۲۴۸ و ۲۹۵۶ و ۷۹

... کو جمع کرو۔

۹ ۴ ۶ ۸

۲ ۹ ۵ ۶

۷ ۹

۱ ۲ ۵ ۰ ۳

۸ و ۶ و ۹ رکائیاں برابر ہیں ۲۳ رکائیوں کے = ۳ رکائیوں اور ۲ دہائیوں کے - ۳ رکائیوں کو رکائیوں کے نیچے لکھا۔ اور دہائیوں کو جو حاصل ہوئیں۔ دہائیوں کے ساتھ جمع کیا۔

۲ و ۶ و ۵ و ۷ دہائیاں برابر ہیں ۲۰ دہائیوں کے = ۲ سینکڑوں کے - دہائیوں کی جگہ صفر لکھو۔ اور ۲ سینکڑوں کو جو ہاتھ لگیں۔ سینکڑوں میں جمع کرو؟ ۲ و ۳ و ۵ سینکڑے برابر ہیں ۱۵ سینکڑوں کے = ۵ سینکڑوں اور ایک ہزار کے ، ۵ سینکڑوں کو سینکڑوں

کے نیچے لکھا۔ اور ایک ہزار کو جو
حاصل ہوا۔ ہزاروں میں جمع کیا۔ ۱ و
۹ و ۲ ہزار مل کر ۱۲ ہزار ہوئے۔

پس حاصل جمع = ۱۲۵۰۳ +
اوپر کی حل کی ہوئی مثالوں سے واضح
ہے۔ کہ عددوں کے جمع کرنے کا یہ
قاعدہ ہوا۔

جمع کا قاعدہ

۱۳ جن عددوں کو جمع کرنا ہو۔ ان کو اس
طرح لکھو۔ کہ اکائیاں اکائیوں کے
نیچے۔ دہائیاں دہائیوں کے نیچے۔ سینکڑے
سینکڑوں کے نیچے آ جائیں۔ اسی طرح
ہزار و غیرہ۔ ہر کھران سب کے نیچے ایک
ایک خط کھینچ دو۔ پٹے سب اکائیوں کو
جمع کرو۔ اگر حاصل جمع دس سے کم ہو۔
تو اس کو اکائیوں کے نیچے لکھو۔ اور

اگر دس یا دس سے زیادہ ہو تو دہائیوں کو نکال کر دہائیوں میں جمع کرو۔ اور صفر یا اکائیاں اکائیوں کے نیچے لکھ دو۔ اسی طرح سے دہائیوں کو جمع کر لو۔ جو سینکڑے بنتے لگیں۔ ان کو سینکڑوں میں لے جاؤ۔ اور دوسرے مرتبے پر صرت وہ دہائیاں لکھو۔ جو باقی بچیں۔ اسی طرح ہر ایک مرتبوں کے ہندسوں پر عمل کرتے جاؤ۔ اور آخر میں جو بنتے گئے۔ اس کو بھی لکھ دو۔

جمع کے عمل کی صحت کا امتحان

۱۔ اول۔ ہر مرتبے کے عددوں کو پہلے اوپر سے نیچے پھر نیچے سے اوپر جمع کرو۔ اگر دونوں صورتوں میں جواب ایک ہی ہو تو جانو کہ وہ صحیح ہے۔ ورنہ کسی ایک عدد کو چھوڑ کر باقی

عددوں کو جمع کرو۔ اور پھر اُن کی حاصل جمع کے ساتھ اُس عدد کو جس کو چھوڑ دیا تھا۔ جمع کرو۔ اگر اسے حاصل جمع وہی آئے۔ جو معمولی طریق پر عمل کرنے سے حاصل ہوتی تھی۔ تو جانو۔ کہ عمل صحیح ہے +

مثال ۳۷۲ و ۵۰۸ اور ۷۱۳ کو جمع کرو۔

$\begin{array}{r} 372 \\ 508 \\ \hline 880 \\ 713 \\ \hline 1593 \end{array}$	$\begin{array}{r} 372 \\ 508 \\ \hline 880 \\ 713 \\ \hline 1593 \end{array}$
---	---

پہلی دو رقموں کو جمع کیا۔ اور حاصل جمع میں تیسری رقم کو جمع کیا +

سوالات نمبر ۹

(پیشہ ۱۵ سوالوں کے جواب زبانی بتاؤ۔)

حاصلِ جمع بتاؤ۔

۱ (۱) پہلی اور دوسری شکل میں کُل رکٹنے
خانے ہیں؟
تیسری دوسری پہلی

(ب) پہلی اور تیسری شکل
میں کُل رکٹنے خانے ہیں؟
(ج) دوسری اور تیسری

شکل میں کُل رکٹنے خانے ہیں؟

(د) تینوں شکلوں میں کُل رکٹنے خانے ہیں؟

۲ رام کے پاس ۱۲ کوڑیاں ہیں۔ اور شام
کے پاس ۱۳۔ تو بتاؤ۔ دونوں کے پاس رکٹی
کوڑیاں ہوں گی؟

۳ ایک جگہ ۱۵ لڑکے کھیل رہے تھے۔ ۱۰ لڑکے
اور ۳ شارٹ ہوئے۔ بتاؤ۔ کُل رکٹنے ہوئے؟

۴ سوہن کے پاس ۱۲ آم ہیں۔ اور سوہن

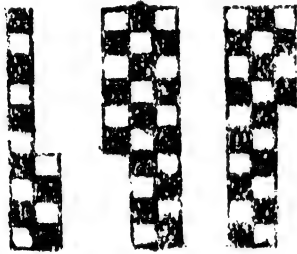
کے پاس ۱۸ - تو بتاؤ - دونوں کے پاس
کتنے آم ہوئے؟

۵ ایک روپے کے ۱۶ آنے ہوتے ہیں۔

بتاؤ ۲ روپے کے کتنے آنے ہوں گے؟

۶ (۱) پہلی اور دوسری شکل میں گل کتنے

خانے ہیں؟

(۲) پہلی اور تیسری

شکل میں گل کتنے

خانے ہیں؟

(۳) دوسری اور تیسری شکل میں گل

کتنے خانے ہیں؟

(۴) تینوں شکلوں میں گل کتنے خانے ہیں؟

۷ رام کے پاس ۵۱ سیب ہیں شام کے پاس

اُس سے ۵ زیادہ۔ بتاؤ کل کتنے سیب ہوئے؟

۸ ایک آدمی کو ۱۵ روپے اور دوسرے کو ۱۲

روپے دیئے۔ بتاؤ کس نے گل کتنے روپے دیئے؟

۹ ایک باغ میں ۲۱ آم کے درخت ہیں ۲۲

- ۱۰ سیب کے۔ بتاؤ۔ کُل کتنے درخت ہیں؟
- ۱۰ ایک درجن میں ۱۲ چیزیں ہوتی ہیں۔
- بتاؤ ۲ درجن میں کتنی ہوں گی؟
- ۱۱ ایک صندوقچے میں ۱۵ روپے ہیں۔
- دوشرے میں ۲۰ اور تیشرے میں ۱۰۔ کُل کتنے روپے ہوں گے؟
- ۱۲ ایک کتاب کے ایک صفحے میں ۳۰ سطریں ہیں۔ دوشرے میں ۲۰ سطریں ہیں۔ دونوں میں کتنی سطریں ہوں گی؟
- ۱۳ ایک آڈمی پہنے روز ۲۲ میل۔ دوشرے روز ۱۸ میل چلا۔ بتاؤ۔ وہ کُل کتنے میل چلا؟
- ۱۴ موہن کے پاس روپوں کی ۴ تھیلیاں ہیں۔ ہر ایک تھیلی میں ۱۵ روپے ہیں۔
- بتاؤ۔ کُل کتنے روپے ہیں؟
- ۱۵ رحیم کے پاس ۱۵ بیل ہیں۔ اور کریم کے پاس اُس سے ۱۰ بیل زیادہ ہیں۔ تو بتاؤ۔ دونوں کے پاس کُل کتنے بیل ہیں؟

جمع کرد :-

41	18	22	16	22	14
20		21		22	

28	21	24	20	22	19
20		22		22	

59	22	28	22	22	22
22		24		22	

22	22	20	24	20	20
24		22		22	
21		21			

22	20	24	29	22	28
12		22		12	
24		14		20	

22	22	22	22	24	21
22		22		22	
28		11		14	

101 24 28 25 19 22

112 26 25

111 20 14

225 29 202 28 102 26

222 120 211

120 225 125

529 22 222 21 201 20

115 218 150

208 119 250

522 25 222 22 221 22

122 222 222

222 121 222

222 28 502 26 225 24

201 228 281

212 220 222

Λ Π	ΔΙ	ΙΓ.	Δ.	ΙΔ	ΠΓ
Λ.Ζ		ΠΙΠ		ΖΙΙ	
ΖΠΓ		ΠΓ		Γ.Γ	

ΠΠΔ	ΔΠ	ΙΠΠ	ΔΠ	ΠΠΖ	ΔΠ
ΠΔΥ		ΠΔΥ		ΠΠΛ	
ΔΥΖ		ΖΛΓ		ΠΙ.	

ΛΠΠ	ΔΕ	ΠΥΠ	ΔΥ	ΠΛΠ	ΔΔ
ΔΛΥ		ΥΛΠ		ΠΠΙ	
ΠΓΠ		ΔΠΓ		ΥΛΔ	
ΛΠΓ		ΠΛΠ		ΠΖΛ	

ΙΠΛΥΠ	ΔΓ	ΠΖΛΓ	ΔΛ
ΠΓΖΛΠ.		ΠΠΠΥ	
ΠΖΔΓ		ΖΠΛΠ	
ΠΛΓΠΥ		Υ.ΠΖ	

1 6 8 9 4 41

9 7 2

7 9 7 2

9 4 2 1

4 2 0 9 40

2 1 9 7

1 0 1 7

4 4 2 0

6 7 4 47

7 0 0

7 1 0 9

7 2

2 7 0 7

7 0 7 1 47

7 0 7

9 0

7 0 2 4

0 7 7 9 4 40

1 0 9

0 1 2 0

7 7 4 0 1

0 7 1 0 47

4 7 7

2 4 0 7

2 0 4

2 7 7 1

4 1 1 2 46

5 6 7 8

9 10 11 12

13 14 15 16

17 18 19 20

21 22 23 24

1 1 1 1 44

5 5 5 5

4 4 4 4

3 3 3 3

2 2 2 2

1 1 1 1

6 4 5 7 49

8 9 10 11

12 13 14 15

16 17 18 19

20 21 22 23

24 25 26 27

1 2 3 4 48

5 6 7 8

9 10 11 12

13 14 15 16

17 18 19 20

21 22 23 24

4 4 4 61

5 5 5

6 6 6

7 7 7

8 8 8

9 9 9 60

10 10 10

11 11 11

12 12 12

13 13 13

۱۲۳۴۵	۷۳	۲۳۲۱	۷۴
۱۲۳۴۵		۲۳۲۱	
۱۲۳۴۵		۲۳۲۱	
۱۲۳۴۵		۲۳۲۱	
۱۲۳۴۵		۲۳۲۱	

۷۴ ۵۵۵۵ کو ۳ دفعه بکشد کر جمع کرو +
 ۷۵ ۷۷۷۷ کو ۵ دفعه بکشد کر جمع کرو +
 ۷۶ ۸۲۳ کو ۴ دفعه بکشد کر جمع کرو +
 ۷۷ ۷۰۸ کو ۵ دفعه بکشد کر جمع کرو +
 ۷۸ ۲۰۲ + ۸۰۷۴ + ۵۹۱۹ کو حل کرو +
 ۷۹ ۲۸۵۳ و ۷۴۲۱ و ۷۰۷۴ و ۲۵
 و ۲۰۵۲ و ۱۲۲۵ کو جمع کرو +
 ۸۰ ۵۰۸۷ و ۱۴۵۲ و ۱۰۷۵ و ۷۷۳
 کو جمع کرو +
 ۸۱ ۲۰۳۰۲ + ۷۷۸۹ + ۲۲۳ + ۲۱۲۲
 کو حل کرو +
 ۸۲ ۱۲۳۴۵ + ۵۳۲۲ + ۱۰۲۰

+ ۸۹ + ۱۰۲ کو حل کرو ۔

۸۳ ایک سکول میں تین جماعتیں ہیں -

پہلی میں ۲۷ ، دوسری میں ۳۸ اور

تیسری میں ۴۷ لڑکے ہیں ۔ تو بتاؤ -

کل لڑکے سکول میں کتنے ہیں ؟

۸۴ ایک باغ میں ۶۷ آم کے درخت ، ۸۷

سنگترے کے اور ۱۸۹ ناشپاتی کے ہیں -

تو بتاؤ - کل درخت باغ میں کتنے ہیں ؟

۸۵ ایک آدمی نے ۱۵ روپے کا کپڑا ، ۷۲

روپے کی ایک گاڑی اور ۶۵ روپے کا

ایک گھوڑا خریدا - اور اُس کے پاس

۲۷ روپے بچ رہے - تو بتاؤ - اُس کے

پاس کل کتنا روپیہ تھا ؟

۸۶ جب میں ایک کتاب کے ۶۷ صفحے

پڑھ چکا - تو ۳۹ صفحے باقی رہ گئے -

بتاؤ - کتاب میں کل کتنے صفحے ہیں ؟

۸۷ ایک لڑکے کے پاس ۱۵ گولیاں تھیں -

دوسرے کے پاس ۲۸ - تو بتاؤ۔ دونوں کے
پاس کتنی گولیاں تھیں ؟

۸۸ ایک کسان نے ۱۲ گاٹیں ایک آدمی
کے ہاتھ، ۱۵ دوسرے کے ہاتھ، ۱۷ تیسرے
کے ہاتھ، ۱۹ چوتھے کے ہاتھ بیچیں۔ اب
اُس کے پاس ۲۵ رہ گئیں۔ تو بتاؤ۔ پہلے
اُس کے پاس کتنی گاٹیں تھیں ؟

۸۹ ایک گاؤں میں ۵۶۳ مرد اور ۶۴۹
عورتیں ہیں۔ اور بچوں کی تعداد ۱۲۱۳
ہے۔ تو اُس گاؤں کی کل آبادی بتاؤ۔
۹۰ ایک مدرسے کی پہلی جماعت میں ۱۰۶

لڑکے۔ دوسری میں ۱۶۳۔ تیسری میں ۴۲
اور چوتھی میں ۳۸ ہیں۔ تو بتاؤ۔ کہ
اُس مدرسے میں کتنے لڑکے پڑھتے ہیں ؟

۹۱ میں نے سنگتروں کے تین ٹوکرے
خریدے۔ پہلے ٹوکرے میں ۶۵ سنگترے
تھے۔ دوسرے میں ۲۱۷۔ تیسرے میں

دن ۲۶ میل۔ تیسرے۔ چوتھے اور پانچویں
روز اُنہیں اُنہیں میل چلا۔ بتاؤ ۵ روز
میں کتنے میل چلا؟

۹۶ پانچ گاؤں کی مالگڑاری مندرتیب وار ۱۹۵۵
روپے و ۵۰ روپے و ۵۸ روپے و
۲۳۰۵ روپے و ۱۸۹۵ روپے ہے۔
بتاؤ۔ کل مالگڑاری کتنی ہے؟

۹۷ ایک گاؤں میں ۳۴۵۶ رنگھے چاہی زمین
ہے، ۲۳۶۵ رنگھے بارانی، ۶۵۴۳ رنگھے
نہری اور ۵۶۲۲ رنگھے۔ بھر ہے۔ بتاؤ۔
اُس گاؤں کی کل زمین کتنی ہے؟

۹۸ کسی گاؤں میں ایک سال اس طرح
پیداوار ہوئی۔ ۲۷۱۵ من گہو،
۲۸۷ من چنا، ۳۸۵۰ من باجرا،
۲۰۹ من مکئی۔ بتاؤ۔ کل پیداوار کتنے
من ہوئی؟

۹۹ ایک شخص کے ۳ بیٹے ہیں۔ اُس نے

ایک پیٹے کو ۳۲۵۰ روپے۔ دوسرے کو
اُس سے ۴۹۰۰ روپے زیادہ۔ تیسرے
کو ۸۱۵۰ روپے دئے۔ بتاؤ۔ تینوں بیٹوں
کو کتنی رقم ملی ؟

۱۰۰ ایک زمیندار کے ہاں کچھ کپاس تھی۔
اُس میں سے ۴۸ من بنوے اور ۲۴
من روٹی نکلی۔ بتاؤ۔ کل کپاس کتنی
تھی ؟

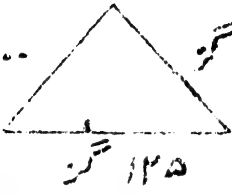
۱۰۱ اگر کسی زمیندار کے پاس ۱۲۵ ریگھے
چاہی، ۲۲۵ ریگھے بارانی اور ۱۰۵ ریگھے
نبھ زمین ہو۔ تو بتاؤ۔ اُس کے پاس
کل کتنی زمین ہے ؟

۱۰۲ کروم سنگھ کے ہاں ۲۰۵ من گیہوں،
۱۱۴ من جو، ۱۹۲ من چنے پیدا ہوئے۔
تو بتاؤ۔ کل کتنے من اناج پیدا ہوا ؟
۱۰۳ ایک زمیندار کے ہاں ۳۷۵ پٹولیاں
جوار کی، ۱۰۵۱ پاجڑے کی، ۷۰۸ مکئی

کی ہیں۔ تو بتاؤ۔ اُس کے ماں گل رکنتی
یوریاں نہیں ؟

۱۰۴ اس ٹکون کھیت کے گڑ چلنے میں رکنتا فارصلہ
طے کرونا بڑیگا۔ اور

اگر دو چکر لگائے جائیں
تو کتنا ؟

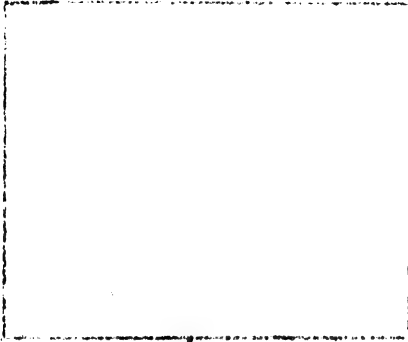
۱۰۵ ایک گاؤں کی مانگڑاری ۵۶۸ روپے۔
دوسرے کی ۱۰۱۵ روپے۔ تیسرے کی
۷۲۲ روپے۔ چوتھے کی ۱۰۱۵ روپے۔ تو تینوں گاؤں کی
مانگڑاری بتاؤ ؟

۱۰۶ ایک زمیندار نے ایک ساٹھوکار کا
گل روپیہ اس طرح سے چار قسطوں
میں ادا کیا :-

پہلی قسط میں ۱۵۰ روپے۔ دوسری میں
۷۵ روپے۔ تیسری میں ۱۸۵ روپے اور
چوتھی میں ۱۰۷ روپے بتاؤ۔ گل رکنتی
روپے ادا کئے ؟

۱۰۷ ایک کھیت کی لمبائی ۱۵۶ فٹ۔ اور

۱۵۶ فٹ

پھوڑائی ۱۲۴

فٹ کے۔

۱۲۴ فٹ اس کے

رکڑو گھوٹنے

میں رکھنا

۱۵۶ فٹ

خاصہ طے کرنا پڑے گا ؟

۱۰۸ ایک ٹوکرے میں ۳۶ سیب ۱۸

نارنگیاں۔ دوسرے میں ۳۷ سیب ۱۳

نارنگیاں ہیں۔ بتاؤ۔ دونو ٹوکروں میں

سیب کتنے ہیں اور نارنگیاں کتنی ؟

۱۰۹ ایک شخص نے ۵۷۷ روپے اپنی

بیوی کو دیئے، ۴۳۵ روپے اپنی لڑکی

کو۔ اور لڑکے کو اُن دونو کے برابر روپے

دیئے۔ بتاؤ۔ اُس نے کل کتنا روپیہ دیا ؟

تفریق

۱۵ مثال۔ ایک لڑکے کے پاس ۸ پیسے تھے۔ اُس نے ۵ پیسے خرچ کر دیے۔ بناؤ۔ اُس کے پاس کتنے پیسے باقی

رہے ؟

$$\begin{array}{r} 8 \\ - 5 \\ \hline 3 \end{array}$$

 آٹھ میں سے پانچ گئے۔
 باقی رہے تین +

اس مثال میں ۸ بڑے عدد سے ۵ چھوٹا عدد گھٹایا گیا ہے۔ اس طرح بڑے عدد سے چھوٹا عدد گھٹانے کو تفریق کہتے ہیں۔ اور جو جواب آتا ہے۔ اُسے باقی یا حاصل تفریق کہتے ہیں۔ اوپر کی مثال میں ۳ حاصل تفریق ہے ۸ و ۵ کا +

تفہیق کی جدول

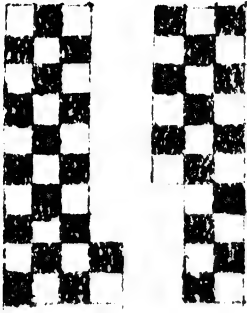
صورت دوم

۱۰ = ۵ - ۱۵	۱۰ = ۲ - ۱۲	۱۰ = ۳ - ۱۳	۱۰ = ۴ - ۱۴	۱۰ = ۱ - ۱۱
۱۱ = ۵ - ۱۶	۱۱ = ۲ - ۱۵	۱۱ = ۳ - ۱۴	۱۱ = ۴ - ۱۳	۱۱ = ۱ - ۱۲
۱۲ = ۵ - ۱۷	۱۲ = ۲ - ۱۶	۱۲ = ۳ - ۱۵	۱۲ = ۴ - ۱۴	۱۲ = ۱ - ۱۳
۱۳ = ۵ - ۱۸	۱۳ = ۲ - ۱۷	۱۳ = ۳ - ۱۶	۱۳ = ۴ - ۱۵	۱۳ = ۱ - ۱۴
۱۴ = ۵ - ۱۹	۱۴ = ۲ - ۱۸	۱۴ = ۳ - ۱۷	۱۴ = ۴ - ۱۶	۱۴ = ۱ - ۱۵
۱۵ = ۵ - ۲۰	۱۵ = ۲ - ۱۹	۱۵ = ۳ - ۱۸	۱۵ = ۴ - ۱۷	۱۵ = ۱ - ۱۶
۱۶ = ۵ - ۲۱	۱۶ = ۲ - ۲۰	۱۶ = ۳ - ۱۹	۱۶ = ۴ - ۱۸	۱۶ = ۱ - ۱۷
۱۷ = ۵ - ۲۲	۱۷ = ۲ - ۲۱	۱۷ = ۳ - ۲۰	۱۷ = ۴ - ۱۹	۱۷ = ۱ - ۱۸
۱۸ = ۵ - ۲۳	۱۸ = ۲ - ۲۲	۱۸ = ۳ - ۲۱	۱۸ = ۴ - ۲۰	۱۸ = ۱ - ۱۹
۱۹ = ۵ - ۲۴	۱۹ = ۲ - ۲۳	۱۹ = ۳ - ۲۲	۱۹ = ۴ - ۲۱	۱۹ = ۱ - ۲۰

مثال ۱ ۵۸ میں سے ۲۶ تفریق کرو۔

اس شکل میں ۵ دہائیاں

اور ۸ اکائیاں ہیں۔

۸ اکائیوں میں سے ۶

اکائیاں نکالیں۔ تو ۲

اکائیاں بچیں۔

اور ۵ دہائیوں سے ۲ دہائیاں نکالیں۔

تو ۳ دہائیاں باقی رہیں۔

اس لئے ۵۸ میں سے ۲۶ نکالنے سے

۲ اکائیاں اور ۳ دہائیاں یعنی ۳۲ باقی

بچے *

اس سوال کو اس طرح حل کریں گے۔

دہائی	اکائی
۵	۸
۲	۶
۳	۲

مثال ۲۔ سوہن کے پاس ۷۳ آٹم ہیں۔

اُس نے ۴۶ آم بیچ دیئے۔ بتاؤ۔ اُس
کے پاس باقی کتنے رہے؟

اکائی	دہائی
۳	۷
۶	۴
۷	۲

چوتھہ ۳ اکائیوں میں سے ۶ اکائیاں
گھٹا نہیں سکتے۔ اس لئے سات دہائیوں
میں سے ایک دہائی یعنی ۱۰ اکائیاں
لے کر ۳ اکائیوں میں جمع کریں۔ اب
کل ۱۳ اکائیوں میں سے ۶ اکائیاں
تفریق کریں۔ ۷ اکائیاں باقی رہیں۔
ان کو اکائیوں کے نیچے لکھا۔ پھر ۶
دہائیوں میں سے ۳ دہائیوں کو گھٹایا۔
تو باقی ۲ دہائیاں رہیں۔ اس لئے باقی
۲ دہائیاں اور ۷ اکائیاں رہیں۔ یعنی
۲۷ آم نیچے +

مثال ۳ ۲۳۷۹ کو ۵۶۲۴ میں سے تفریق کرو۔

ہزار	سینکڑا	دہائی	اکائی
۵	۶	۲	۴
۲	۳	۷	۹
۳	۲	۲	۵

چونکہ ۹ اکائیاں ۴ اکائیوں سے بڑی ہیں۔ اس لئے ۲ دہائیوں میں سے ایک دہائی یعنی ۱۰ اکائیاں لے کر ۴ اکائیوں میں جمع کریں۔ تو ۱۴ اکائیاں ہوں گی۔ ۱۴ اکائیوں میں سے ۹ اکائیاں گھٹائیں۔ تو ۵ اکائیاں باقی رہیں۔ اب ۷ دہائیاں ۲ دہائی میں سے تفریق نہیں ہو سکتیں۔ اس لئے ۳ سینکڑوں میں سے ۱ سینکڑا یعنی ۱۰ دہائیاں لے کر ایک دہائی میں شامل کیا۔ تو ۱۱ دہائیاں ہوں گی۔ ان میں سے ۷ دہائیاں گھٹائیں۔ تو باقی

۴ دہائیاں بنجیں۔ پھر ۳ سینکڑوں کو ۵
 سینکڑوں میں سے گھٹایا۔ تو باقی ۲
 سینکڑے رہے ۵ ہزار میں سے ۲ ہزار
 تفریق کئے۔ تو باقی ۳ ہزار بچے۔

$$+ ۳۲۴۵ = \text{پس باقی}$$

۱۶ اوپر کی مثالوں سے واضح ہے۔ کہ
 عددوں کی تفریق کا یہ قاعدہ ہوتا۔

قاعدہ

چھوٹے عدد کو بڑے عدد کے نیچے اسی
 طرح لکھو۔ جس طرح جمع کے عمل
 میں لکھتے ہیں۔ یعنی اکائیوں کے نیچے
 اکائیاں۔ دہائیوں کے نیچے دہائیاں وغیرہ
 وغیرہ۔ عمل دائیں طرف سے شروع
 کرو۔ اور ہر درجے کے ہندسے کو
 اُس کے اوپر کے ہندسے میں سے
 تفریق کرو۔ اور جو کچھ باقی بچے۔

اُس کو نیچے لکھتے جاؤ۔ جب کبھی نیچے کی سطر میں کوئی ہندسہ اپنے اوپر کے ہندسے سے بڑا ہو۔ تو اوپر کے ہندسے میں اس کے بائیں طرف کے درجے سے ایک لے کر جمع کرو۔ اور نیچے کا ہندسہ تفریق کرو۔ اسی طرح کرتے جاؤ۔ جب تک کہ عمل ختم نہ ہو جائے *

تفریق کے عمل کی صحت کا امتحان

۱۔ اول۔ چھوٹے عدد اور باقی کو جمع کرو۔ اگر حاصل جمع بڑے عدد کے برابر ہو۔ تو عمل صحیح ہے *
دوم۔ باقی کو بڑے عدد میں سے تفریق کرو۔ اگر جواب چھوٹے عدد کے برابر ہو۔ تو عمل درست ہے *
مثال ۲۳۷۹۸ کو ۹۷۶۲۱ میں سے

تفریق کرو۔

ثبوت ۱۔ چھوٹے عدد اور باقی کو جمع کیا۔

$$\begin{array}{r} \text{چھوٹا عدد} \quad ۲۳۷۹۸ \\ \text{باقی} \quad ۷۳۸۲۳ \\ \hline \end{array}$$

بڑا عدد ۹۷۶۲۱

ثبوت ۲۔ بڑے عدد میں سے باقی کو گھٹایا۔

$$\begin{array}{r} \text{بڑا عدد} \quad ۹۷۶۲۱ \\ \text{باقی} \quad ۷۳۸۲۳ \\ \hline \end{array}$$

چھوٹا عدد ۲۳۷۹۸

سوالات نمبر ۱

(پہلے ۲۰ سوالوں کے جواب زبانی بتاؤ)

۱ بلند آواز سے گنتے جاؤ۔

(۱) ۱۰۰ میں سے دو دو گھٹا کر۔ مثلاً

۱۰۰، ۹۸، ۹۶ وغیرہ +

(۲) ۸۱ میں سے دو دو گھٹا کر۔ مثلاً

۸۱، ۷۹، ۷۷، ۷۵ وغیرہ +

(۳) ۸۸ میں سے چار چار گھٹا کر۔ مثلاً

۸۸، ۸۴، ۸۰ وغیرہ +

(۴) ۱۰۰ میں سے پانچ پانچ گھٹا کر۔ مثلاً

۱۰۰، ۹۵، ۹۰ وغیرہ +

(۵) ۹۰ میں سے چھ چھ گھٹا کر۔ مثلاً

۹۰، ۸۴، ۷۸ وغیرہ +

۲ ساتنے کی شکل سے :-

(۱) اگر ۵ خانے نکال دیں۔ تو

رکتے خانے بچیں گے ؟

(۲) اگر ۶ خانے نکال دیں۔ تو

رکتے خانے باقی بچیں گے ؟

(۳) اگر ۱۲ خانے نکال دیں۔ تو رکتے

خانے باقی بچیں گے ؟

۳ ساتنے کی شکل سے :-

(۱) اگر ۱۰ خانے نکال دیں۔

تو رکتے خانے باقی رہیں گے ؟

(۲) اگر ۱۲ خانے نکال دیں۔ تو رکتے

باقی رہیں گے ؟

(۳) اگر ۱۶ خانے نکال دیں - تو کتنے

باقی رہیں گے ؟

(۴) اگر ۱۸ خانے نکال دیں - تو کتنے

باقی رہیں گے ؟

(۵) اگر ۱۹ خانے نکال دیں - تو کتنے

باقی رہیں گے ؟

۴ سامنے کی شکل سے :-

(۱) اگر ۱۲ خانے نکال دیں -

تو کتنے خانے باقی

رہیں گے ؟

(۲) اگر ۱۳ خانے نکال دیں - تو کتنے

خانے باقی رہیں گے ؟

(۳) اگر ۱۸ خانے نکال دیں - تو کتنے

خانے باقی رہیں گے ؟

۵ دوسری شکل میں پہلی سے کتنے خانے

زیادہ ہیں ؟

۶ تیسری شکل میں پہلی شکل سے کتنے

خانے زیادہ ہیں ؟

۷ دوسری شکل میں پہلی شکل سے کتنے

خانے زیادہ ہیں ؟

تفریق کرو :-

۸ ۱۰ کو ۳۵ میں سے ، ۲۵ کو ۳۰ میں

سے ، ۲۲ کو ۲۵ میں سے +

۹ ۲۲ کو ۲۶ میں سے ، ۳۶ کو ۳۹

میں سے ، ۲۳ کو ۲۸ میں سے +

۱۰ ۱۵ کو ۲۵ میں سے ، ۳۵ کو ۳۹

میں سے ، ۲۶ کو ۳۶ میں سے +

۱۱ ۳۱ کو ۳۵ میں سے ، ۴۲ کو ۴۷

میں سے اور ۵۶ کو ۶۶ میں سے +

۱۲ ۲۰ کو ۴۰ میں سے ، ۲۰ کو ۴۵

میں سے ، ۲۰ کو ۵۰ میں سے اور

۲۰ کو ۵۵ میں سے +

۱۳ ۲۵ کو ۵۰ میں سے ، ۲۵ کو ۶۵

۱۴ میں سے اور ۲۵ کو ۴۰ میں سے +
 ۲۰ کو ۸۰ میں سے ۳۳، کو ۴۳ میں
 سے اور ۲۳ کو ۶۳ میں سے +

۱۵ ۱۳ و ۲۵ کی حاصل جمع ۳۰ سے رکتی
 بڑی ہے۔ اور ۱۰ و ۳۰ کی حاصل جمع
 ۳۵ سے رکتی بڑی ہے ؟

۱۶ ۱۲ میں کیا جمع کیا جائے۔ کہ ۲۰
 بن جائیں۔ اور ۴۴ میں کیا جمع کیا جائے۔
 کہ حاصل جمع ۵۰ ہو جائے ؟

۱۷ ۳۵ آم میں سے ۱۵ آم گئے۔ رکتے
 بچے ؟

۱۸ ۳۰ روپوں میں سے رکتے نکالیں۔ کہ
 باقی ۲۵ رہ جائیں ؟

۱۹ ۱۵ میں کیا جمع کریں ۲۳ بن جائیں ؟
 ۲۰ ایک ٹوکرے میں ۵۶ آم ہیں۔ اُن
 میں سے ۱۶ نکال لئے۔ تو باقی رکتے
 رہے ؟

تفریق کرو :-

۲۶	۲۳	۳۸	۲۲	۳۶	۲۱
۱۵		۱۸		۲۳	
<hr/>					
۶۸	۲۶	۵۹	۲۵	۵۲	۳۲
۲۲		۲۶		۲۲	
<hr/>					
۲۲	۲۹	۳۱	۲۸	۳۹۵	۲۷
۲۹		۱۲		۱۸۲	
<hr/>					
۸۵	۳۲	۶۷	۳۱	۳۷	۳۰
۲۷		۲۸		۱۸	
<hr/>					
۸۰	۳۵	۵۶	۳۲	۵۰	۳۳
۲۲		۳۸		۱۷	
<hr/>					
۶۱	۳۸	۹۰	۳۷	۸۲	۳۶
۳۷		۳۸		۳۷	
<hr/>					

524	MI	475	70	92	39
379		325		49	

750	77	512	77	722	72
325		771		325	

422	72	217	74	122	75
322		224		722	

290	50	321	79	570	71
221		149		227	

509	57	711	57	325	51
714		224		137	

422	54	122	55	239	57
592		311		245	

229	59	4.2	58	2.2	52
282		182		281	

221	42	412	41	5.2	4.
292		2.2		252	

2845	45	582	42	482	42
1429		299		294	

9182	42	18225	44
8122		8254	

2.24	49	4259	48
8.2		2849	

22452	21	42821	2.
12458		28.22	

۱۲۷۹۵
۸۰۹۶

۷۳

۹۴۰۸۷۷
۷۶۴۹۸

۹۵۹۳۴
۴۸۵۶۶

۷۵

۳۳۴۵۶۷
۱۷۷۴۸

۹۰۴۰۱
۵۸۲۷۰

۷۷

۴۴۴۴۴۷
۳۴۵۶۷

۶۱۳۷۴
۴۸۲۹۸

۷۹

۹۶۵۷۱۷
۹۲۵۸۴

۸۰ ۷۰۹۳۲ اور ۷۶۳۲۵ کا فرق
بتاؤ +

۸۱ ۸۵۴۶۲ کتنا بڑا ہے ۴۳۲۵۶
سے ؟

۸۲ دو عددوں کا مجموعہ ۴۰۰۰۴ ہے۔

اور ایک عدد ۱۰۰۹۰ ہے۔ دوسرا عدد
بتاؤ *

۸۳ گیارہ ہزار دو سو میں سے سات ہزار
باون تفریق کرو +

۸۴ بائیس ہزار پانچ میں سے تیرہ ہزار
ایک سو سترہ گھٹاؤ +

۸۵ حل کرو :-

$$(۱) ۳۵۸۷ - ۲۸۹۲ +$$

$$(۲) ۱۲۲۴ + ۶۳۷۸ - ۶۰۵۴ +$$

۸۶ ۵۳۷۷، ۹۰۵۷، ۱۵۳۰۰ کے مجموعے میں
کیا زیادہ کریں۔ کہ ۱۰۰۰۰ ہو جائیں؟

۸۷ ۵۶۳۸۵، ۲۳۰۹۶، ۸۰۷۲، ۳۵۳۲ کے
مجموعے میں کیا بڑھائیں۔ کہ حاصل
جمع ۱۰۰۰۰۰ ہو جائے؟

۸۸ ۳۶۵ دن میں سے ۲۵ دن مدرسہ
کھلا۔ بتاؤ۔ کتنے دن مدرسہ بند رہا؟

۸۹ ایک آدمی کے پاس ۳۴۹ انڈے

۰۰ تھے۔ اُس نے ۱۸۷۷ ییچ دئے۔ بتاؤ۔

باقی کتنے رہے ؟

۹۰ ایک مدرسے میں ۴۷۳ لڑکے پڑھتے

ہیں۔ اُن میں سے ۳۸۹ حاضر نہیں۔

تو بتاؤ۔ غیر حاضر کتنے ہیں ؟

۹۱ ایک صندوق میں ۴۸۳ روپے تھے

۲۲۹ روپے نکال لئے۔ تو بتاؤ۔ باقی

روپے صندوق میں کتنے رہے ؟

۹۲ ایک آدمی کے پاس ۳۰۰ روپے تھے۔

اُس نے ۱۷۲ روپے کے گیہوں اور

۳۸ روپے کے جو خریدے۔ بتاؤ۔ اُس

کے پاس کتنے روپے باقی رہے ؟

۹۳ رام درخت سے ۱۰۰ قدم کے فاصلے

پر ہے۔ اور شام ۲۴ قدم کے فاصلے

پر۔ بتاؤ۔ شام رام سے کتنے قدم کے فاصلے پر

درخت

شام

رام

ہے؟

۹۴ ایک قصبے کی آبادی ۸۳۷۱۹ ہے۔

اُس میں مزد ۹۸۶۵ ہیں۔ تو باقی

عورتیں بتاؤ +

۹۵ ایک کتاب کے ۸۷ صفحے ہیں۔ اگر

اُن میں سے ۴۹ پڑھ لئے۔ تو بتاؤ۔

باقی کتنے رہے؟

۹۶ ایک امتحان میں ۸۳۴۵ لڑکے شامل

ہوئے۔ جن میں سے ۳۴۸۷ پاس

ہوئے۔ تو بتاؤ۔ کتنے لڑکے فیل ہوئے؟

۹۷ میرے پاس ۷۲ آم ہیں۔ اور میرے

بھائی کے پاس ۱۸۳۔ تو بتاؤ۔ میں کتنے

اور خریدوں۔ کہ میرے پاس اُس کے

آموں کے برابر ہو جائیں؟

۹۸ ایک قصبے کی آبادی ۱۹۰۱ء میں

۷۴۷۱ تھی اور ۱۹۱۱ء میں ۷۴۷۸

تھی تو بتاؤ۔ اس عرصے میں کتنی زیادتی

ہوئی؟

۹۹ نیچے لکھے ہوئے جمع کے سوالوں میں
چوتھی رقم معلوم کرو :-

۲ ۳ ۷ (۲)	۱ ۳ ۵ (۱)
۱ ۸ ۳	۲ ۱ ۴
۳ ۰ ۵	۳ ۱ ۱
- - -	- - -
۸ ۰ ۰	۷ ۲ ۵

۱۰۰ ایک آدمی نے پہلے روز ۴۷ میل
سفر طے کیا۔ اور دوسرے روز ۱۹ میل
کم۔ تو بتاؤ۔ اُس نے دوسرے روز
کتنا سفر طے کیا؟

۱۰۱ لندن کا فاصلہ بمبئی سے ایک راستے
۴ ۷ ۲ میل اور دوسرے راستے
۷ ۴ ۵ میل ہے۔ بتاؤ۔ دونوں فاصلوں
میں کیا فرق ہے؟

۱۰۲ ایک آدمی سال میں ۳۰۶۰ روپے

کھاتا ہے۔ اور ۸۰ روپے خرچ کرتا ہے تو بتاؤ۔ اُس کی بچت کس قدر ہے؟

۱۰۳ رحیم اور کریم کی کل جائیداد ۱۰۰۰۰ روپے کی ہے۔ اگر رحیم کا حصہ ۵۳۸۹۰ روپے ہو۔ تو بتاؤ۔ کریم کا حصہ کتنا ہے؟

۱۰۴ ایک زمیندار کے ہاں جو۔ چنے۔ گیہوں تینوں قسم کا اناج ۱۰۰۰ من ہوا۔ اگر چنے ۳۵۰ من۔ جو ۴۲۵ من ہوتے ہوں۔ تو بتاؤ۔ گیہوں کتنے پیدا ہوتے؟

۱۰۵ ایک زمیندار نے ساہوکار سے ۵۰۰ روپے لیے۔ اگر وہ ۱۳۵ روپے دے دے۔ تو بتاؤ۔ زمیندار کو ساہوکار کا کتنے روپے قرض دینا رہا؟

۱۰۶ ایک شخص کے پاس ۳۰۰ من دھان ہیں۔ اس میں سے ۱۷۹ من جاول

۰۔ نکلے۔ بتاؤ۔ باقی چھٹکا کتننا نکلا ؟

۱۰۷ نیچے لکھے ہوئے تفریق کے سوالوں میں دوسری رقم معلوم کرو :-

(۱) ۱۰۲۵ (۲) ۲۲۰۳
.....

۱۰۲۳

۳۲۸

۱۰۸ ایک زمیندار کے پاس ۱۰۰ روپے تھے اُس نے ۲۹ روپے کے چاول ۲۰ روپے کی شکر ۲۵ روپے کا گھی مول لیا۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کتنے روپے باقی بچے ؟

۱۰۹ رام کے پاس ۱۰۰۰۰ روپے ہیں۔ اُس نے شام کے ۶۲۵ روپے اور ہڑنام کے ۸۴ روپے دیئے ہیں۔ ان دونوں کے روپے دے کر رام کے پاس کتنے روپے باقی بچیں گے ؟

۱۱۰ امیر نے دو آدمیوں سے ۳۷۵ روپے

و ۲۱۷ روپے لینے ہیں۔ اور دو
 ۳۲ میوں کے ۱۲۵ و ۱۶۳ روپے
 دینے ہیں۔ بتاؤ۔ اُس نے کتنے روپے
 زیادہ لینے ہیں؟

۱۱۱ میرے پاس ۵۰۰ روپے تھے۔ میں نے
 دو دوستوں میں سے ہر ایک کو ۱۱۵
 روپے دئے۔ اور ۱۲۷ روپے کے گھوڑوں
 مول لئے۔ بتاؤ۔ میرے پاس کیا بچا؟
 ۱۱۲ گھوڑے۔ گاڑی اور زرین کی قیمت
 ۸۵۰ روپے ہے۔ گھوڑے کی ۲۵۸
 روپے۔ زرین کی قیمت ۱۳۷ روپے
 ہے۔ گاڑی کی قیمت بتاؤ۔

متفرق سوالات نمبر ۱۱

۱ رام کے پاس ۵۰ روپے تھے۔ اُس نے ۱۸ روپے کا گھی اور ۱۵ روپے کے گیہوں مول لئے۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس باقی کیا بچا؟

۲ ایک دکاندار کے پاس ۱۰۰۰۰ کتابیں تھیں۔ اُس نے ۲۷۵ کتابیں ایک دن اور ۳۲۵ کتابیں دوسرے دن بیچیں۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کتنی کتابیں باقی رہیں؟

۳ ایک پھل بیچنے والے نے ۲۲۵ نارنگیاں، مول لیں۔ اُس نے ۲۱۵ نارنگیاں بیچ دیں۔ اور اگلے روز ۱۴۵ نارنگیاں اور لے آیا۔ بتاؤ۔ اب اُس کے پاس

کتنی نارنگیاں ہو گئیں؟
 ۴ ایک کارخانے میں تین مٹنشی ہیں۔ ان
 کی کل تنخواہ ۱۰۰ روپے ماہوار ہے۔
 چھوٹے مٹنشی کو ۲۵ روپے ماہوار۔
 دوسرے کو ۳۰ روپے ماہوار ملتے
 ہیں۔ بتاؤ۔ تیسرے مٹنشی کو کیا تنخواہ
 ملتی ہے؟
 کتنے ہوتے ہیں؟

$$۵ \quad ۲۴ + ۱۶ - ۲۰ = ۲۰$$

$$۶ \quad ۲۸ + ۳۲ - ۲۰ = ۴۰$$

$$۷ \quad ۳۷ + ۱۳ - ۱۷ = ۳۳$$

$$۸ \quad ۱۲۵ + ۲۵ - ۳۰ = ۱۲۰$$

$$۹ \quad ۲۳۵ + ۱۵ - ۳۱ = ۲۱۹$$

$$۱۰ \quad ۵۵ + ۱۵ - ۳۰ = ۴۰$$

۱۱ ایک چھکڑے میں ۳۵ من۔ دوسرے
 میں ۲۵ من چاول تھے۔ ان میں سے
 ۱۵ من چاول بیچے۔ بتاؤ۔ کتنے من

چاول باقی رہے ؟

۱۲ ایک کھیت میں وو سو من جو۔ دوسرے

میں ایک سو پچاس من جو پیدا ہوئے۔

ان میں سے دو سو پچاس من بیج

دئے۔ تو بتاؤ۔ باقی کتنے رہے ؟

۱۳ ایک گوجر کے پاس ۵ گائیں تھیں۔

اُن میں سے ۱۵ گائیں بیج دیں۔ اور

۵ گائیں کھوئی گئیں۔ بتاؤ۔ باقی کتنی

بچیں ؟

۱۴ مجھے سو بوری کھانڈ خریدنی ہے۔

۳۵ بوری ایک دکاندار سے اور ۴۰

بوری دوسرے دکاندار سے خریدیں۔

بتاؤ۔ باقی کتنی بوریاں اور خریدنی ہیں ؟

۱۵ موہن کے پاس ۲۵۰ روپے تھے

اور اُسے ۵۷ روپے ایک آدمی نے

دئے۔ اُس نے ۱۲۵ روپے موہن کو

دے دئے۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس اب

کتنے روپے ہیں؟

۱۶ مجھے ۱۳۱ روپے ایک دکاندار کے۔

۲۶۹ روپے دوسرے دکاندار کے دینے

ہیں۔ میرے پاس ۵۵۰ روپے ہیں۔

بتاؤ۔ دونوں دکانداروں کا روپیہ دینے کے

بعد میرے پاس کتنے روپے بچیں گے؟

۱۷ ایک ذیلدار نے ۱۳۵ روپے کا گھوڑا

اور ۸۵ روپے کی گائے خریدی۔ اور

۲۰۰ روپے ادا کئے۔ بتاؤ۔ باقی کتنے

روپے دینے رہے؟

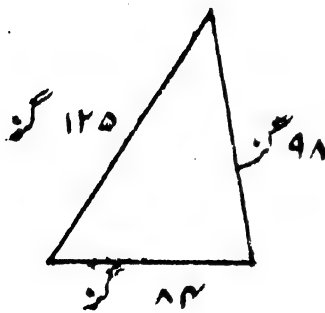
۱۸ بتاؤ۔ اس شکل میں

دو چھوٹے کناروں

کی کل لمبائی بڑے

کنارے کی لمبائی سے

کتنی زیادہ ہے؟

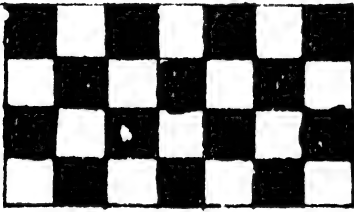

۱۹ ایک بڑتن میں ۲۵ سیر۔ دوسرے میں

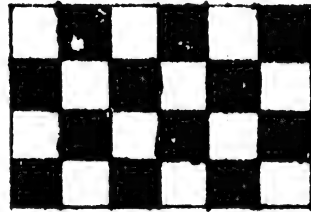
۳۵ سیر۔ تیسرے میں ۲۹ سیر دود

آتا ہے۔ تینوں برتن دود سے بھرے
تھے۔ دود والے نے ۴۰ سیر دود بیچ
دیا۔ بتاؤ۔ کتنا دود اُس کے پاس بچا؟
۲۰ ایک زمیندار کے کھیت میں ۴۰ ۵
من غلہ پیدا ہوا۔ اُس میں سے ۲۱۵
من بیچ دیا۔ اور ۲۵ من گھر میں خرچ
ہوا۔ باقی کتنا بچا؟

دوسری

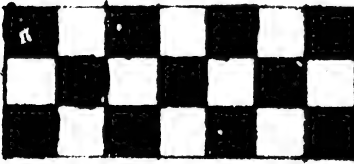

پہلی

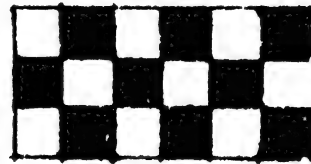

۲۱

چوتھی

تیسری

بتاؤ۔

(۱) چاروں شکلوں میں گل کتنے خانے
ہیں؟

(۲) پہلی اور دوسری شکل کے گل خانے

ٹیمسری اور چوتھی شکل کے گل خانوں

سے کتنے زیادہ ہیں ؟

(۳) دوسری اور چوتھی شکل کے گل خانے

پہلی اور تیسری شکل کے گل

خانوں سے کتنے زیادہ ہیں ؟

۲۲ ایک زمیندار نے ۲۵ روپے کاریج اور

۱۳۵ روپے کے دو بیل مول لئے۔

۵۰ روپے ہل کی جھٹائی اور کھائی پر

خارج ہوئے۔ نڈ بیچنے کے بعد ۴۰۰

روپے وصول ہوئے۔ بتاؤ۔ زمیندار کی

آمدنی خرج سے کس قدر زیادہ ہے ؟

۲۳ ایک شخص ۳۰۰ روپے سالانہ کماتا

ہے۔ اور ۴۴ روپے کرایہ مکان ۱۲۰۰

روپے خرج خوراک، ۲۶ روپے کپڑے

اور ۲۰ روپے جیب خرج پر سالانہ

خرج کرتا ہے۔ اس کی سالانہ بچت

بتاؤ +

۲۴ ایک شخص نے ایک آرٹھتی سے ۵۰ روپے کا گھی ، ۲۰۰ روپے کے چاول ، ۴۵ روپے کا گڑ خریدا اور ۱۹۵ روپے آرٹھتی کو دئے ۔ بتاؤ ۔ اُس کو آرٹھتی کا کیا دینا رہا ؟

۲۵ ایک شخص نے ایک مکان بٹوایا ، ۲۰۰ روپے کی زمین ، ۱۵۰ روپے کا چھونا ، ۲۰۰ روپے کی اینٹیں خریدیں ۔ اور ۲۵۰ روپے مزدوری پر خرچ ہوئے ۔ بتاؤ ۔ اُس کا کل کتنا روپیہ خرچ ہوا ؟

۲۶ ایک دکاندار نے ۱۳۵ روپے کی چھڑیاں ، ۲۰ روپے کا صابون ، ۳۱ روپے کی موم بٹیاں اور ۶۹ روپے کا لوہے کا سامان منگوا یا ۔ کل سامان ۳۰۰ روپے کو بیچ دیا ۔ بتاؤ ۔ اُسے کل کتنا نفع ہوا ؟

۲۷ ایک رہبرپاری نے ایک آرٹھتی کے

پاس ۱۳۵ من گیہوں، ۱۴۷ من چنے،
۲۳۳ من جو نیچے۔ بتاؤ۔ گل کتنے من
غلہ فروخت کیا؟

۲۸ ایک آدمی نے ساہوکار سے ۱۴۵ روپے
ایک دفعہ اور ۲۱۵ روپے دوسری دفعہ
لیئے۔ اور سو روپے ایک دفعہ اور دو
سو روپے دوسری دفعہ ادا کئے۔ بتاؤ۔
اُس کو ساہوکار کے کتنے روپے دینے
ہیں؟

۲۹ ایک برّاز سے ایک شخص نے ۴۵
روپے کا کشمیرا، ۱۵ روپے کا لٹھا اور
۱۶ روپے کی نمل خریدی۔ سو روپے کا
ایک نوٹ برّاز کو دیا۔ بتاؤ۔ برّاز
اُس کو کتنے روپے واپس کرے؟

۳۰ ایک زمیندار کو ۵۰۰ روپے ایک
ساہوکار کے دینے تھے۔ اور ۵۰ روپے
بیاج کے ہو گئے۔ زمیندار نے گل

بیاج اور دو سو روپے اور دے دئے۔
بتاؤ۔ اب زمیندار سے ساہوکار نے
کتنے روپے لینے ہیں ؟

۳۱ میں ۴۵ روپے زمینہ کما تا ہوں ، ۳
روپے کرایہ مکان ، ۶ روپے کا آٹا ، ۲
روپے کی کٹڑی ، ۵ روپے کا گھی ، ۴
روپے کا دودھ ، ۲ روپے کا گھر کا اوپر
کا خرچ اور ۳ روپے لڑکوں کی فیس و
کتاب اور ۴ روپے دیگر اخراجات پر
خرچ کرتا ہوں۔ اور ایک روپیہ زمینہ
خیرات کرتا ہوں۔ بتاؤ۔ میری ماہوار بچت
کیا ہے ؟

۳۲ ایک گاؤں میں ۱۵۴۰ آدمی بستے
ہیں۔ اُن میں سے ۵۲۰ ہندو ، ۷۳۰
مسلمان اور باقی سکھ ہیں۔ بتاؤ۔ سکھ
کتنے ہیں ؟

۳۳ ایک شخص کو ۱۶۷ میل چلنا تھا۔

وہ پہلے دن ۱۵ میل - دوسرے دن ۳۰ میل - تیسرے دن ۱۴ میل اور چوتھے دن ۳۶ میل چلا۔ تو بتاؤ۔ اُسے کتنے میل اور چلنا ہے؟

۳۴ رام کی دکان میں ۳۴۸ من غلہ تھا۔ ۲۲ من غلہ اور باہر سے آ گیا۔ لیکن ۱۱۵ من رک گیا۔ بتاؤ۔ کتنا غلہ باقی رہا؟ ۳۵ شام کے پاس ۱۸۰ لٹو تھے۔ اُس نے ۴۸ پہلی جماعت میں، ۳۵ دوسری میں، ۲۶ تیسری میں، ۳۴ چوتھی میں۔ اور باقی پانچویں جماعت میں تقسیم کئے۔ بتاؤ۔ پانچویں جماعت میں کتنے لٹو تقسیم ہوئے؟

۳۶ ایک زمیندار نے ۲ بیل ۸۵ روپے فی بیل خریدے، ۳۰ روپے خوراک پر خرچ ہوئے۔ اگر ۱۰۰ روپے فی بیل بیچ ڈالے۔ بتاؤ۔ زمیندار کو کیا نفع

ہو؟

۳۷ ایک ساہوکار نے ۵۷۸ روپے اپنی عورت کو اور ۲۷۵۰ روپے اپنے لڑکے کو دئے۔ اور لڑکی کو عورت سے ۱۲۵ روپے زیادہ دئے۔ تو بتاؤ۔ اُس نے کُل کتنا روپیہ تقسیم کیا؟

۳۸ ایک کارخانے میں ۳۱۵ عورتیں اور ۲۲۹ بچے ہیں۔ عورتوں اور بچوں سے مزد دوپہنڈ ہیں۔ بتاؤ۔ کُل کتنے مزدور ہیں؟

۳۹ دو دلائیوں میں کتنے ملائیں۔ کہ ۴۹ ہو جائیں؟

۴۰ بتاؤ ۹۹۹۹۹ روپے میں کیا جمع کریں۔ کہ ایک لاکھ روپیہ بن جائے؟

۴۱ ۵۷۲ اور ۴۱۹ کا مجموعہ ان کے فرق سے کتنا بڑا ہے؟

۴۲ ایک شخص نے بینک گھر میں ۸۷۶۴

روپے جمع کرائے۔ اُن میں سے ۱۵۲۰ روپے پہلی دفعہ، ۲۳۹۸ روپے دوسری دفعہ اور ۸۹۰ روپے تیسری دفعہ نکال لئے۔ بتاؤ۔ بنک گھر میں اُس کا کتنا روپیہ باقی ہے؟

۴۳ ایک شخص نے ایک لاکھ روپیہ اس طرح دیا، ۳۵۶۰ روپے لڑکے کو، ۲۰۷۶ روپے لڑکی کو، ۱۵۳۲۵ روپے یتیم خانے کو، ۱۰۰۰۰ روپے سکول کو اور باقی روپیہ دھرم سالہ کو دیا۔ بتاؤ۔ دھرم سالہ کو کیا دیا؟

۴۴ ایک آدمی کے پاس ۲۳ گائیں، ۳۲ بیل اور ۱۷ گھوڑے ہیں۔ اگر اُس کے پاس کل مویشی ۱۱۱ ہوں۔ تو باقی مویشیوں کی تعداد بتاؤ۔

۴۵ ایک سکول میں ۵۸۷ اور دوسرے میں ۴۹۸ لڑکے پڑھتے ہیں۔ اگر ۶۹

لڑکے پہلے سکول کو چھوڑ کر دوسرے
میں داخل ہو جائیں۔ تو بتاؤ۔ دوسرے
سکول میں پہلے سکول سے رکشنے لڑکے
زیادہ ہو جائیں گے؟

۴۶ ایک زمیندار کو ایک سا، ہوکار کے
۴۵۲ روپے دینے تھے۔ اُس نے ۱۲۰
روپے ایک قسط میں اور ۱۳۲ روپے
دوسری قسط میں دے دیے۔ تو بتاؤ۔ رکشنے
روپے باقی دینے رہے؟

۴۷ ایک شخص کے پاس گُل ۱۰۰۰ بیگھے
زمین ہے۔ جس میں سے ۲۳۵ بیگھے
زمین چاہی، ۴۱۲ بیگھے بارانی اور باقی
بجھ رہے۔ بتاؤ۔ بجھ رکشنی ہے؟

۴۸ ایک زمیندار کے ہاں ساؤنی کی فصل
میں گُل ۶۲۰ من اناج ہووا۔ جس
میں سے ۱۲۵ من باجرہ، ۲۳۲ من
جوار۔ اور باقی مکئی۔ بتاؤ۔ رکشنی مکئی

اُس کے ہاں پیدا ہوئی ؟

۴۹ ایک زمیندار نے ۲۱۶ ریگھے زمین

بوئی، ۵۶ ریگھے میں گیہوں اور ۱۳۲

ریگھے میں چنے اور باقی میں جو۔ تو

بتاؤ۔ جو کتنی زمین میں بوئے گئے ؟

۵۰ ایک شخص نے ایک گھوڑا - ایک

گائے اور ایک بھینس ۵۱۳ روپے

کو مول لئے۔ اگر گھوڑے کی قیمت

۲۷۵ روپے اور گائے کی قیمت ۷۳

روپے ہو۔ تو بھینس کی قیمت بتاؤ۔

ضرب (۱)

۱۸ مثال۔ ایک لڑکا ۵ پیسے روز خرچ کرتا ہے۔ تو ۶ روز میں کتنے پیسے خرچ کرے گا؟

۵	بہاڑے سے ہمیں یہ بات معلوم
۵	ہے۔ کہ پانچ پیسے چھ جگہ یعنی
۵	چھ پنچے تیس ہوتے ہیں۔ جمع
۵	کے اس عمل کو مختصر
۵	طور پر یوں بھی ظاہر
۵	۴
۳۰	کر سکتے ہیں۔

اس مثال میں ہم نے پانچ کو چھ بار جمع کیا ہے۔ جب ایک عدد کو بار بار جمع کیا جائے۔ تو جس مختصر عمل سے یہ حاصل جمع دریافت ہوتی ہے۔ اس کو ضرب کہتے ہیں۔ اور ضرب

دینے سے جو جواب آتا ہے۔ اُسے حاصل ضرب کہتے ہیں۔ جس عدد کو بار بار جوڑتے ہیں۔ اُس کو مضروب کہتے ہیں۔ اور جس عدد سے یہ معلوم ہوتا ہے۔ کہ مضروب کو کتنی بار جوڑنا ہے۔ اُسے مضروب فیہ کہتے ہیں۔

اور اُن عددوں کو جنہیں آپس میں ضرب دیتے ہیں۔ حاصل ضرب کے اجزائے ضربی کہتے ہیں + مثلاً اوپر کی مثال میں ۵ مضروب ۶ مضروب فیہ اور ۳۰ حاصل ضرب ہے۔ اور ۵ و ۶ اجزائے ضربی ہیں ۳۰ کے +

پہلے پڑھ آئے ہو۔ کہ علامت \times سے یہ مراد ہے۔ کہ جن دو عددوں کے درمیان یہ علامت لکھی ہو۔ اُن کو آپس میں ضرب دینا ہے۔ جیسے

$$۳۰ = ۶ \times ۵$$

اس کو یوں پڑھتے ہیں :-
 ”پانچ ضرب چھ مساوی ہے ۳۰ کے“
 نوٹ - یاد رہے - کہ $۲ \times ۵ = ۵ \times ۲$ جیسا
 کہ ذیل کی تشریح سے ظاہر ہے :-

یہاں ۵ گولیاں	۵	●	●	●	●	●
ایک قطار میں	۵	●	●	●	●	●
رکھی ہیں - اور	۵	●	●	●	●	●
	۵	●	●	●	●	●
۲۰ ایسی ۲ قطاریں	۲۰	۲	۲	۲	۲	۲

ہیں - یعنی ۵ کو ۲ دُفعہ لیا گیا ہے - اب اگر
 اوپر سے نیچے کی طرف دیکھیں - تو ہر ایک
 کھڑی قطار میں ۲ گولیاں ہیں - اور ایسی
 ۵ قطاریں ہیں - گویا ۲ گولیوں کو ۵ دُفعہ
 لیا گیا ہے +

$$۲ \times ۵ = ۵ \times ۲ +$$

اس سے ظاہر ہے - کہ اجزائے ضربی کی
 ترتیب کے بدلنے سے حاصل ضرب
 میں کچھ فرق نہیں آتا +

مثال ۱۔ ایک شخص ۳۲ روپے ماہوار
 خرچ کرتا ہے۔ بتاؤ۔ ۳ مہینے میں کیا خرچ
 کرے گا؟

پہلے مہینے کا خرچ = ۳۲ روپے
 دوسرے مہینے کا خرچ = ۳۲ روپے
 تیسرے مہینے کا خرچ = ۳۲ روپے
 تینوں مہینوں کا خرچ = ۹۶ روپے

۳	۲
۳	۳
۹	۶

تین دفعہ ۲ اکائیاں ۶ اکائیاں ہوتی ہیں۔
 تین دفعہ ۳ دہائیاں ۹ دہائیاں ہوتی ہیں۔
 اس لئے حاصل ضرب = ۶ اکائیوں اور
 ۹ دہائیوں کے = ۹۶ *

مثال ۲۔ ایک فوج کے آدمی چار قطاروں
میں کھڑے ہیں۔ اگر ہر قطار میں ۳۶۴
آدمی ہوں۔ تو بتاؤ۔ کل رکشے آدمی ہوتے؟

۳ ۶ ۴

۳ ۶ ۴

۳ ۶ ۴

۳ ۶ ۴

۱ ۴ ۵ ۶

یا اس طرح :-		
اکائی	دہائی	سینکڑا
۴	۶	۳
۴		
۱ ۶	۲ ۴	۱ ۲

۳ دفعہ ۴ اکائیاں = ۱۶ اکائیاں

اور ۳ دفعہ ۶ دہائیاں = ۲۴ دہائیاں

اور ۳ دفعہ ۳ سینکڑے = ۱۲ سینکڑے

اس لئے حاصل ضرب = ۱۶ اکائیاں

۲۴ دہائیاں ۱۲ سینکڑے ۔

لیکن ۱۶ اکائیاں = ایک دہائی اور ۶ اکائیوں کے ۔

۲۴ دہائیاں اور ایک دہائی مل کر ۲۵ دہائیاں ہوئیں ۔

لیکن ۲۵ دہائیاں = ۵ دہائیوں اور ۲ سینکڑوں کے ۔

۲ سینکڑے اور ۱۲ سینکڑے مل کر ۱۴ سینکڑے ہوئے ۔

پس حاصل ضرب = ۱۴۵۶ +

یہ حاصل ضرب وہی ہے ۔ جو ۳۶۴ کو ۴ دفعہ جمع کرنے سے حاصل ہوئی تھی +

ضرب کا قاعدہ جب مضروب فیہ

۱۶ تک ہو

۱۹ مضروب فیہ کو مضروب کے نیچے لکھو۔

اکائیوں اکائیوں کے نیچے۔ دہائیوں

دہائیوں کے نیچے۔ پھر اُن کے نیچے

ایک لکیر کھینچ دو۔ اکائیوں سے شروع

کر کے مضروب کے ہر ایک ہندسے

کو مضروب فیہ میں ضرب دیتے جاؤ۔

اور حاصل ضرب کو لکیر کے نیچے

لکھتے جاؤ۔ اگر کوئی حاصل ہاتھ لگے۔

تو اُس کو اگلے مرتبے میں جوڑ دو۔

جیسا کہ جمع کے عمل میں کیا تھا +

سوالات نمبر ۱۲

نیچے لکھے ہوئے سوالوں کو جمع کے طریق سے اور پہاڑے کی مدد سے دونو طرح حل کرو :-

- ۱ ۲۳ کو ۲ دفعہ جمع کرو۔
- ۲ ۲۱ کو ۴ دفعہ جمع کرو۔
- ۳ ۲۴ کو ۵ دفعہ جمع کرو۔
- ۴ ۳۰ کو ۶ دفعہ جمع کرو۔

ضرب دو :-

- ۵ ۱۴ کو ۱۱ میں و ۲ کو ۱۴ میں و ۳۱ کو ۲ میں *
- ۶ ۳۲ کو ۳ میں و ۱۷ کو ۶ میں و ۲۵ کو ۸ میں *
- ۷ ۲۱ کو ۶ میں و ۲۸ کو ۵ میں و ۳۶ کو ۳ میں *
- ۸ ایک لڑکا پندرہ صفحے ایک گھنٹے میں

لکھتا ہے۔ بتاؤ ۱۱ گھنٹے میں کتنے صفحے
لکھے گا؟

- ۹ ایک آدمی ۱۲ میل ہر روز چلتا ہے۔
بتاؤ ۱۲ دن میں کتنے میل چلے گا؟
۱۰ ایک ہفتے میں ۷ دن ہوتے ہیں۔ تو
بتاؤ ۱۵ ہفتوں میں کتنے دن ہوں گے؟
۱۱ ایک ہل کی قیمت ۲ روپے ہے۔ تو ۲۸

ہلوں کی کیا قیمت ہوگی؟

- ۱۲ جوار کا بیج ایک گھماؤں زمین میں ۴
سیر پڑتا ہے۔ تو ۲۴ گھماؤں زمین کے
لئے کتنا بیج درکار ہوگا؟

- ۱۳ ایک گھماؤں زمین کی ایکھ سے ۳۵ من
شکر بن سکتی ہے۔ تو ۶ گھماؤں زمین
کی ایکھ سے کتنی شکر تیار ہوگی؟

- ۱۴ جوار ۱۵ من فی گھماؤں پیدا ہوتی ہے۔
تو ۲۴ گھماؤں زمین سے کتنی جوار
پیدا ہوگی؟

- ۱۵ ایک گالے ۱۷ روپے کو آتی ہے۔ تو
 ایسی ۱۳ گائیں کشتے کو آئیں گی ؟
 ۱۶ مچلا ایک دن میں ۸ گز کپڑا بُنتا ہے۔
 تو وہ ۲۶ دن میں کشتے گز کپڑا بُنے گا ؟
 ۱۷ ایک روپے کے ۴۶ پوے آتے ہیں۔
 تو ۶ روپے کے کشتے آئیں گے ؟
 ۱۸ ۲۵ آم ایک روپے کو آتے ہیں۔ تو
 ۱۳ روپے کے کشتے آم آئیں گے ؟
 ۱۹ ایک سیر میں ۱۶ چھٹانکیں ہوتی ہیں۔
 تو ۲۴ سیر میں کشتی چھٹانکیں ہوں گی ؟
 ۲۰ ایک روپے کے ۸ من اُچلے آتے ہیں۔
 تو ۲۸ روپے کے کشتے آئیں گے ؟
 ۲۱ ۱۱۱ و ۲۲۲ و ۳۳۳ کو ۲ میں ضرب

+ دو

۲۲ ۴۴۴ و ۵۵۵ و ۶۶۶ کو ۳ میں

+ ضرب دو

۳۳ ۷۷۷ و ۸۸۸ و ۹۹۹ کو ۴ میں

ضرب دو *

۲۴ ۳۰۳ و ۴۰۴ و ۹۰۱ کو ۶ میں

ضرب دو *

۲۵ ۷۰۰۷ و ۸۰۰۵ و ۹۰۰۱ کو ۸

میں ضرب دو *

۲۶ ۲۰۰۷ و ۳۰۰۹ و ۱۰۰۱ کو ۹

میں ضرب دو *

ضرب دو اور پتلے پانچ سوالوں کے جوابوں
کی جمع کے قاعدے سے پڑتال کرو۔

$$۲۸ \quad ۴ \times ۴ \quad + \quad ۳ \times ۳ \quad ۲۷$$

$$۳۰ \quad ۸ \times ۹ \quad + \quad ۵ \times ۷ \quad ۲۵$$

$$۳۲ \quad ۹ \times ۵ \quad + \quad ۶ \times ۴ \quad ۳۱$$

$$۳۴ \quad ۸ \times ۵ \quad + \quad ۷ \times ۹ \quad ۳۳$$

$$۳۶ \quad ۹ \times ۵ \quad + \quad ۸ \times ۲ \quad ۳۵$$

$$۳۸ \quad ۹ \times ۳ \quad + \quad ۷ \times ۱ \quad ۳۷$$

$$۴۰ \quad ۱۲ \times ۱ \quad + \quad ۱۱ \times ۷ \quad ۳۹$$

۴۱ ۳۳ کو ۳ و ۵ و ۷ میں ضرب دو *

ضرب دو :-

$$\begin{array}{r} + ۷۹۲۳۳ \\ \hline ۱۶ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۶۷۸۹۳۳ \\ \hline ۹ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۳۵۳۳۵ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۳۳۸۵۳۳ \\ \hline ۱۵ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۳۷۹۳۷ \\ \hline ۱۶ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۷۸۹۳۶ \\ \hline ۱۶ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۵۵۵۵۳۹ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۷۰۲۱۳۱ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۷۷۷۷۵۱ \\ \hline ۱۳ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۸۸۸۸۵۰ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۵۵۵۵۵۳ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۶۶۶۶۵۳ \\ \hline ۱۳ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۳۳۳۳۵۵ \\ \hline ۱۶ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۹۹۹۹۵۳ \\ \hline ۱۲ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۷۷۷۷۵۷ \\ \hline ۱۵ \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + ۸۸۸۸۵۶ \\ \hline ۱۶ \end{array}$$

۵۸ ۶۶۶۶

۱۵

۵۹ ایک آدمی ۱۳ میل روز چلتا ہے۔ بتاؤ۔

وہ ۳۵ روز میں کتنے میل چلے گا؟

۶۰ ایک محلے میں ۵۲ گھر ہیں۔ ہر ایک

گھر میں ۱۱ آدمی رہتے ہیں۔ تو بتاؤ۔

اُس محلے میں کُل کتنے آدمی رہتے

ہیں؟

۶۱ ایک صندوق میں ۱۵ خانے ہیں۔

ہر ایک خانے میں ۲۸۵ روپے ہیں۔

تو بتاؤ۔ اُس صندوق میں کُل کتنے

روپے ہیں؟

۶۲ ایک باغ میں ۱۳ آم کے درخت

ہیں۔ اور ہر ایک درخت پر ۳۸۷

آم ہیں۔ تو بتاؤ۔ کُل باغ میں کتنے

آم ہیں؟

۶۳ اگر ایک ریل گاڑی ۳۵ میل فی گھنٹہ

چلے۔ تو بتاؤ۔ ۱۵ گھنٹوں میں کتنا
چلے گی؟

۶۴ ایک مدرسے میں ۸ جماعتیں ہیں۔ اور
ہر ایک جماعت میں ۳۸ لڑکے ہیں۔
تو بتاؤ۔ اُس مدرسے میں کتنے لڑکے
ہیں؟

۶۵ ۱۳ ٹوکروں میں سے ہر ایک میں
۲۸۷ سنگترے ہیں۔ تو کُل سنگترے
بتاؤ۔

۶۶ ایک زمیندار نے ۱۵ بیل ۳۶ روپے
فی بیل کے حساب، ۱۲ گائیں ۶۷
روپے فی گائے کے حساب اور ۹۵
بھیریس ۱۶ روپے فی بھیرے کے حساب
خریدیں۔ بتاؤ۔ اُس نے کُل کیا خرچ
کیا؟

تقسیم (۱)

۲۰ مثال ۱ ۲۴ گولیوں میں سے ۶ گولیاں
کتنی بار نکل سکتی ہیں؟

گولیاں پہاڑے کے فریجے ہمیں

۲۴ معلوم ہے۔ کہ چار

چھٹے ۲۴ ہوتے ہیں۔

۶ ایک بار

۱۸

یعنی ۲۴ میں سے ۶

چار بار نکل سکتے ہیں۔

۶ دو بار

۱۲

اس لئے اس تفہیق کے

سوال کو مختصر طور پر

۶ تین بار

۶

یوں لکھیں گے۔

۲۴ گولیاں ۶ گولیاں

۶ چار بار

۲۴

اس مثال میں ہم نے معلوم کیا ہے۔ کہ

کہ ۲۴ میں سے ۶ کشتی بار تفریق ہو سکتے
ہیں *
مثال ۲ ۲۴ گولیاں ۶ لٹکوں میں
برابر بانٹو۔

ظاہر ہے۔ کہ ہر ایک کے حصے میں چار
چار گولیاں آئیں گی۔
اسے مختصر طور پر یوں لکھیں گے۔
۲۴ گولیاں (۶)

۴ گولیاں

پس جس مختصر عمل کے ذریعے (۱) ہم
یہ معلوم کرتے ہیں۔ کہ ایک عدد دوسرے
عدد میں سے کشتی بار تفریق ہو سکتا
ہے۔ یا ایک عدد دوسرے میں کشتی
بار شامل ہے۔ یا (۲) ایک عدد کے
چند برابر حصے کرتے ہیں۔ اسے تقسیم
کہتے ہیں * جس عدد میں دوسرا عدد
شامل ہوتا ہے۔ یا جس کے چند برابر

حصے کرتے ہیں۔ اُسے مقسوم اور جو
 عدد شامل ہوتا ہے۔ یا چٹنے برابر حصے
 کرتے ہیں۔ اُسے مقسوم علیہ کہتے
 ہیں۔ اور اُس عدد کو جس سے یہ
 معلوم ہوتا ہے۔ کہ مقسوم میں مقسوم علیہ
 کتنی بار شامل ہے۔ یا چند برابر حصے
 کرنے سے جو جواب آتا ہے۔ اُسے
 خارج قسمت کہتے ہیں۔ اگر تقسیم
 کرنے کے بعد کچھ بچ رہے۔ تو اُسے
 باقی کہتے ہیں۔

یاد رہے۔ کہ یہ علامت ÷ تقسیم کی
 نشانی ہے۔ جیسے $۲۲ \div ۴ = ۵$ *
 اور جن دو عددوں کے درمیان یہ
 علامت لکھی جاتی ہے۔ اُس سے یہ
 مراد ہوتی ہے۔ کہ پہلے عدد کو
 دوسرے پر تقسیم کرنا ہے۔ جیسے

$$۲۲ \div ۴ = ۵ *$$

اس کو یوں پڑھتے ہیں :-
 ”چوبیس تقسیم چھ برابر ہے چار کے“
 ۲۴ کو مقسوم ، ۶ کو مقسوم علیہ اور
 ۴ کو خارج قسمت کہتے ہیں *
 تقسیم کے عمل میں اعداد کو اس طرح
 لکھتے ہیں :-

مقسوم / مقسوم علیہ

باقی خارج قسمت

مثال ۱ ۴۸ کو ۲ پر تقسیم کرو۔

۲	۴	۶	۸	۲	۳	۴
۲	۴	۶	۸	۲	۳	۴
سینکڑے ۴						

دہائیاں ۶

۶

اکائیاں ۸

۸

(مختصر طریق عمل)

اکائی دہائی سینکڑا

۸	۶	۴	۲
۴	۳	۲	

یہاں سینکڑوں - دہائیوں اور اکائیوں کو جدا جدا ۲ پر تقسیم کیا ہے ۔
مثال ۲ ۴۸ روپے کو ۶ آدمیوں میں برابر برابر بانٹو۔

اکائی دہائی سینکڑا اکائی دہائی سینکڑا

۱	۴	۱	۶	۴	۸	۶

سینکڑے ۶

دہائیاں ۴

۴

اکائیاں ۶

۶

یہاں ۲ سینکڑوں کی ۲۰ دہائیاں بنا کر
۴ دہائیاں جمع کر دی ہیں ۔

مثال ۳ ۵۲ ۸ کو ۶ پر تقسیم کرو۔

اکائی دہائی سینکڑا ہزار اکائی دہائی سینکڑا ہزار

۶) ۸ ۳ ۵ ۲ (۱ ۳ ۹ ۲
ہزار ۶

سینکڑے ۳ ۲

۱ ۸

دہائیاں ۵ ۵

۵ ۴

اکائیاں ۱ ۲

۱ ۲

x

اس مثال میں ۸ ہزار کے ۶ برابر حصے

کئے۔ تو ۱ ہزار آیا۔ اور ۲ ہزار باقی

بچے۔ جن کے ۲۰ سینکڑے بنے۔ اور ۳

سینکڑے مل کر ۲۳ سینکڑے بنے۔

پھر ۲۳ سینکڑوں کے ۶ برابر حصے کئے۔

تو ۳ سینکڑے آئے۔ اور ۵ سینکڑے

باقی بچے۔ جن کی ۵۰ دہائیاں بنیں۔ اور

۵ دہائیاں مل کر ۵۵ دہائیاں ہوتی ہیں۔
 پھر ۵۵ دہائیوں کے ۶ برابر حصے
 رکھے۔ تو ۹ دہائیاں آئیں۔ اور ۱ دہائی
 باقی بچتی۔ جس کی ۱۰ اکائیاں بنیں۔
 اور ۲ اکائیاں مل کر ۱۲ اکائیاں ہوتی ہیں۔
 پھر ۱۲ اکائیوں کے ۶ برابر حصے رکھے۔
 تو ۲ اکائیاں آئیں۔

کل جواب ۱ ہزار ۳ سینکڑے ۹ دہائیاں
 اور ۲ اکائیاں یعنی ۱۳۹۲ ہوا۔
 جب مقسوم ۱۶ سے بڑا نہ ہو۔ تو عمل
 عام طور پر اس طرح سے کیا جاتا
 ہے :-

۶ ۸ ۳ ۵ ۲

۱ ۳ ۹ ۲

اوپر کی مثالوں سے ظاہر ہے۔ کہ
 مقسوم ÷ مقسوم علیہ = خارج قسمت
 ÷ خارج قسمت × مقسوم علیہ = مقسوم
 ظاہر ہے۔ کہ تقسیم کا عمل ضرب کا الٹ ہے۔

قاعدہ جب مقسوم علیہ ۱۶

یا ۱۶ سے کم ہو

۲۱ مقسوم کے بائیں طرف ایک ایسا کم سے کم عدد لو۔ جو مقسوم علیہ سے کم نہ ہو۔ اب پہاڑوں سے معلوم کرو۔ کہ مقسوم علیہ اس عدد میں کتنی بار شامل ہے؟ جو کچھ حاصل ہو۔ اُس عدد کے نیچے لکھو۔ اب باقی کو دہائی سمجھ کر اصل مقسوم کا اگلا ہندسہ جو دائیں طرف کو ہو۔ اُس کے ساتھ شامل کرو۔ اگر اُس کے شامل کرنے سے مقسوم علیہ باقی میں سے نہ جاسکے۔ تو خارج قسمت میں صفر لگاؤ۔ تاکہ معلوم ہو جائے۔ کہ وہ جگہ خالی ہے۔ پھر پہلے کی طرح اگلا ہندسہ دائیں طرف

سے لے کر شامل کرو۔ اور دیکھو۔ کہ
 منقسم علیہ اس عدد میں کتنی بار شامل
 ہے۔ اُسے خارج قسمت کی دائیں طرف
 لکھو۔ اسی طرح عمل کرتے جاؤ۔ جب
 تک کہ کل ہند سے ختم نہ ہو جائیں۔
 اخیر میں اگر کچھ باقی رہے۔ تو خارج
 قسمت کی دائیں طرف یہ علامت (۰)
 دے کر اُسے لکھ دو *

سوالات نمبر ۱۳

(زبانی)

اد تقسیم کرو :-

۱۲ گولیوں کو ۴ پر *	۱
۱۵ پیسے کو ۳ پر *	۲
۱۴ آم کو ۷ پر *	۳
۲۸ نازکیوں کو ۴ پر *	۴
۲۴ لٹو کو ۸ پر *	۵

۷ ۳۶ سیب کو ۹ پر *

کشتی بار شامل ہیں :-

۸ ۳ گیندوں میں ۶ گیندیں ؟

۹ ۳ گیندوں میں ۵ گیندیں ؟

۱۰ ۳ اناروں میں ۸ اٹار ؟

۱۱ ۲۶ ناشپاتیوں میں ۱۳ ناشپاتیاں ؟

۱۲ ۷ فٹوں میں ۱۲ فٹ ؟

۱۳ ۸ قلموں میں ۶ قلمیں ؟

تقسیم کرو :-

۱۴ ۳۵ کو ۵ پر * ۱۴ ۷ کو ۱۱ پر *

۱۵ ۸ کو ۱۴ پر * ۱۶ ۹ کو ۱۶ پر *

۱۶ ۲۵ کو ۹ پر * ۱۸ ۷ کو ۱۳ پر *

بیچنے کے سوالوں میں خارج قسمت اوپر

باقی معلوم کرو :-

تقسیم کرو :-

۱۹ ۳ کو ۲ پر * ۲۰ ۹ کو ۲ پر *

۲۱ ۷ کو ۳ پر * ۲۲ ۱۴ کو ۳ پر *

۲۳	۱۳	کو ۴	پر +	۲۲	۱۵	کو ۴	پر +
۲۵	۱۷	کو ۵	پر +	۲۴	۲۲	کو ۵	پر +
۲۷	۱۹	کو ۶	پر +	۲۸	۲۸	کو ۶	پر +
۲۹	۲۳	کو ۷	پر +	۳۰	۳۴	کو ۷	پر +
۳۱	۲۵	کو ۸	پر +	۳۲	۴۱	کو ۸	پر +
۳۳	۲۷	کو ۹	پر +	۳۴	۴۲	کو ۱۰	پر +
۳۵	۲۹	کو ۱۱	پر +	۳۶	۴۵	کو ۱۲	پر +
۳۷	۳۱	کو ۱۲	پر +	۳۸	۴۳	کو ۱۲	پر +
۳۹	۳۳	کو ۱۴	پر +	۴۰	۴۴	کو ۱۴	پر +
۴۱	۳۵	کو ۱۳	پر +	۴۲	۴۹	کو ۱۵	پر +
۴۳	۳۷	کو ۱۵	پر +				
۴۵	۳۹	کو ۱۴	پر +				
۴۷	۴۱	کو ۱۲	پر +				
۴۹	۴۳	کو ۱۵	پر +				
۵۱	۴۵	کو ۱۴	پر +				
۵۳	۴۷	کو ۱۲	پر +				

۵۰. ۱۵۰ کو ۱۶ پر +

۵۱. ۲۰ قلمیں ۵ لڑکوں میں بانٹی گئیں -
ہر ایک کو کتنی ملیں ؟

۵۲. ۲۴ دواتیں چار لڑکوں میں بانٹی گئیں -
ہر ایک کو کتنی ملیں ؟

۵۳. ۱۳۲ میں ۱۲ و ۱۴۴ میں ۹ و ۱۳۵
میں ۱۵ کے بار شامل ہیں ؟

۵۴. ۹۶ میں سے ۱۲ کتنی بار تفریق
ہو سکتا ہے ؟

۵۵. اگر ۳۰ سیب ۷ لڑکوں میں تقسیم کئے
جائیں - تو ہر ایک کو کتنے ملیں گے - اور
باقی کتنے بچ رہیں گے ؟

۵۶. اگر ۱۵۴ روپے ۱۴ آدمیوں میں
بانٹے گئے ہوں - تو ہر ایک کا حصہ
تناؤ +

۵۷. اگر ۱۲ گز ریشم کی قیمت ۱۹۲ روپے
ہو - تو ایک گز کی قیمت تناؤ +

۵۸ ۲۷ میں سے کوئٹا چھوٹے سے چھوٹا
 عدد گھٹائیں۔ کہ باقی ۷ پر تقسیم
 ہو جائے؟

۵۹ ایک آدمی نے ۱۹۵ میل ۱۵ روز
 میں طے کئے۔ تو بتاؤ۔ وہ ایک دن
 میں کتنے میل چلا؟

۶۰ ایک سینکڑے کو اور ایک ہزار کو
 ۴ پر علاحدہ علاحدہ تقسیم کرو +

۶۱ ۹۶ میں کتنے پچھلے اور کتنے اٹھلے -
 ۹۱ میں کتنے ستے ہوتے ہیں؟

۶۲ ۴۸ کی چوتھائی کو ۶۴ کے آدھے
 میں سے منہا کرو +

۶۳ اگر ایک مال گاڑی ۱۶ میل فی گھنٹہ
 چلے۔ تو بتاؤ ۱۹۲ میل کتنے گھنٹوں
 میں جائے گی؟

سوالات نمبر ۱۴

تقسیم کرو :-

- ۱ ۵۵ کو ۵ پر +
- ۲ ۶۶ کو ۳ و ۶ پر +
- ۳ ۳۹ کو ۳ پر +
- ۴ ۸۴ کو ۲ و ۴ پر +
- ۵ ۴۴ کو ۴ پر +
- ۶ ۳۹ کو ۳ پر +
- ۷ ۲۶ کو ۲ پر +
- ۸ ۸۸ کو ۸ پر +
- ۹ ۹۰ کو ۹ پر +

حل کرو :-

- ۱۰ ۳ ÷ ۴۰۳ +
- ۱۱ ۲ ÷ ۳۷ +
- ۱۲ ۳ ÷ ۹۸ +
- ۱۳ ۸ ÷ ۸۸۹ +
- ۱۴ ۷ ÷ ۷۰۹ +
- ۱۵ ۳ ÷ ۳۵ +
- ۱۶ ۲ ÷ ۳۶ +

$$\begin{array}{rcl}
 * ۸ \div ۹۶ & ۱۸ & * ۴ \div ۷۲ \quad ۱۷ \\
 * ۴ \div ۳۹۶ & ۲۰ & * ۳ \div ۶۳۸ \quad ۱۹ \\
 * ۳ \div ۳۳۶ & ۲۲ & * ۳ \div ۳۵۷ \quad ۲۱ \\
 & & * ۶ \div ۶۸۴ \quad ۲۳
 \end{array}$$

تقسیم کرو :-

$$\begin{array}{rcl}
 * ۲۳ & ۶۲۴ & \text{کو } ۳ \text{ و } ۴ \text{ و } ۶ \text{ پر} \\
 * ۲۵ & ۴۶۸ & \text{کو } ۳ \text{ و } ۴ \text{ و } ۶ \text{ پر} \\
 * ۲۶ & ۵۷۲ & \text{کو } ۴ \text{ و } ۶ \text{ و } ۸ \text{ پر} \\
 * ۲۷ & ۷۲۵ & \text{کو } ۵ \text{ و } ۶ \text{ و } ۷ \text{ پر} \\
 * ۲۸ & ۶۳۵۴ & \text{کو } ۴ \text{ و } ۸ \text{ و } ۹ \text{ پر} \\
 * ۲۹ & ۲۳۴۵ & \text{کو } ۴ \text{ و } ۸ \text{ و } ۹ \text{ پر} \\
 * ۳۰ & ۳۴۵۷۸ & \text{کو } ۴ \text{ و } ۸ \text{ و } ۹ \text{ پر} \\
 * ۳۱ & ۱۲۳۲۱ & \text{کو } ۸ \text{ و } ۱۱ \text{ و } ۱۲ \text{ پر} \\
 * ۳۲ & ۸۷۶۳۲ & \text{کو } ۹ \text{ و } ۱۲ \text{ پر} \\
 * ۳۳ & ۷۹۱۷ & \text{کو } ۹ \text{ و } ۱۱ \text{ پر} \\
 * ۳۴ & ۲۹۸۵۹ & \text{کو } ۱۴ \text{ و } ۱۵ \text{ پر} \\
 * ۳۵ & ۶۷۸۹۴ & \text{کو } ۱۴ \text{ و } ۱۶ \text{ پر}
 \end{array}$$

۳۶ ۱۶۵۰ کو ۸ و ۱۱ پر +

۳۷ ۲۷۴۵۹ کو ۸ و ۹ پر +

۳۸ ۵۳۲۳۸ کو ۱۲ و ۱۳ پر +

۳۹ ۴۹۲۷۵ کو ۱۲ و ۱۵ پر +

۴۰ ۸۷۴۵۰ کو ۱۲ و ۱۳ پر +

۴۱ ۳۴۵۶۵ کو ۱۴ و ۱۵ پر +

۴۲ ۹۸۷۶۲ کو ۱۵ و ۱۶ پر +

۴۳ اگر ایک ساہوکار ۵۷۴۸ روپے

اپنے ۶ بیٹوں میں برابر برابر تقسیم

کرے۔ تو ہر ایک کو کیا ملے گا؟

۴۴ ایک کسان ۱۵ روز میں ۲۲۵ میل

طے کرتا ہے۔ تو بتاؤ۔ فی روز کتنے میل

چلتا ہے؟

۴۵ ۲۶۵ آم ۱۱ ٹوکروں میں برابر

برابر ڈالے گئے۔ تو بتاؤ۔ ہر ایک ٹوکری

میں کتنے آم ہیں؟

۴۶ ۹۲۷۱۸ روپے ۹ لاکھوں میں برابر

برابر تقسیم رکئے گئے۔ تو بتاؤ۔ ہر ایک
کو کیا ملا ؟

۴۷ ایک قصبے کی آبادی ۵۶۷۱۹ ہے۔ ہر
ایک گھر میں ۵ آدمی رہتے ہیں۔ تو بتاؤ۔
اُس قصبے میں رکئے گھر ہیں ؟

۴۸ ۱۲۴۸ آنوں میں سے سولہ آنے کشتی
بار نکل سکتے ہیں ؟

۴۹ ۶۷۵ روپوں میں پندرہ روپے کشتی
بار شامل ہیں ؟

۵۰ ۲۳۱۶ روپے ۱۲ حصہ داروں میں
برابر بانٹو ۔

۵۱ ۳۷۵ لٹرو ۱۵ لٹروں میں برابر برابر
بانٹے گئے۔ بتاؤ۔ ہر ایک لٹر کے کو
رکئے لٹرو ملے ؟

۵۲ ۱۴ گھوڑوں کی قیمت ۲۹۱۲ روپے
ہے۔ تو ہر ایک گھوڑے کی قیمت
بتاؤ ۔

۵۳ ایک آدمی ۱۲ دن میں ۳۷۲ روپے
کماتا ہے۔ بتاؤ۔ وہ روزانہ کیا کماتا
ہے؟

۵۴ میں نے پہلے ۸۰ روپے ۴ آدمیوں
میں برابر برابر بانٹے۔ پھر ۱۲ روپے
ان ہی آدمیوں میں بانٹے۔ بتاؤ۔
میں نے کل کتنے روپے بانٹے۔ اور
ہر ایک آدمی کو کیا ملا؟

۵۵ ۹ گاڑیوں کی قیمت ۲۲۵۰ روپے
ہے۔ اور ۹ گھوڑوں کی ۱۳۵۰ روپے
ہے۔ ایک گھوڑے اور ایک گاڑی
کی قیمت معلوم کرو۔

آدھے اور چوتھائی کا تصور

۲۲ ایک رانچ لٹنی لکیر کھینچو۔ اور اُس

کے دو برابر حصے

کرو۔ ہر ایک

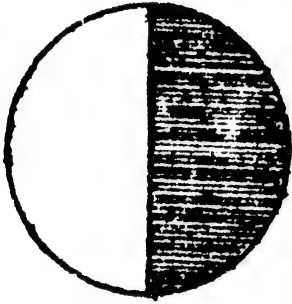
حصے کو آدھ رانچ

کہیں گے۔ اسی طرح

ایک کاغذ کے تختے

کو تہ کر کے اُس

کے دو برابر حصے

کریں۔ یا ایک روٹی کو دو برابر

حصوں میں تقسیم کریں۔ تو ہر ایک

حصے کو آدھا کہیں گے۔

سوالات نمبر ۱۵

- ۱ ایک گز کے دو برابر جھتے کرو۔ ہر ایک جھتے کو کیا کہیں گے؟
- ۲ ایک فٹ کے دو برابر جھتے کرو۔ اور ہر ایک کا نام بتاؤ۔
- ۳ ایک روٹی کی رکشٹی آدھی روٹیاں ہوتی ہیں؟
- ۴ ۲ روٹی کی رکشٹی آدھی روٹیاں ہوتی ہیں؟
- ۵ آدھا آدھا سیب ۶ جگہ رکشٹے سیب ہوئے؟
- ۶ آدھ آدھ آنہ چار لڑکوں کو دیا۔ محل رکشٹے آنے ہوئے؟
- ۷ آدھ آدھ گز پھڑے کے چار مکھڑوں میں محل رکشٹا کھڑا ہے؟
- ۸ آدھا آدھا آم ۸ لڑکوں کو دیا۔ محل رکشٹے آم ہوئے؟
- ۹ ۴ لڑکوں کے پاس آدھا آدھا پیسہ ہے۔ محل رکشٹے پیسے ہوئے؟

۱۰ ۴ رانچ و ۶ رانچ و ۸ رانچ لمبی یکسیر میں
 کھینچو۔ آدھ ہر ایک کو دو برابر حصوں
 میں تقسیم کرو۔ ہر ایک حصے کی لمبائی
 ناپ کر بتاؤ +

۱۱ ۱۲ و ۱۶ و ۱۸ کا آدھا کیا ہوتا ہے ؟

۱۲ آدھ آدھ سیر لڈو ۱۲ لڑکوں کو دے۔
 کل رکٹنے سیر لڈو ہوئے ؟

۱۳ آدھ روٹیوں میں رکٹنی آدھی روٹیاں
 ہوتی ہیں ؟

۱۴ ۱۶ لڑکوں کو آدھا آدھا سیب ملا۔ کل
 رکٹنے سیب ملے ؟

۱۵ ۶۴ کا آدھا بتاؤ +

۱۶ ۲۰ آدھے مل کر رکٹنے پورے بنے ؟

۱۷ آدھا آدھا سیب ۸ لڑکوں کو دیا۔

کل رکٹنے سیب ہوئے ؟

۱۸ ۳ گز کپڑے سے آدھ آدھ گز بنے

رکٹنے رومال بنیں گے ؟

۲۳ ایک ایک رانچ لہی دو لکیریں کھینچو۔

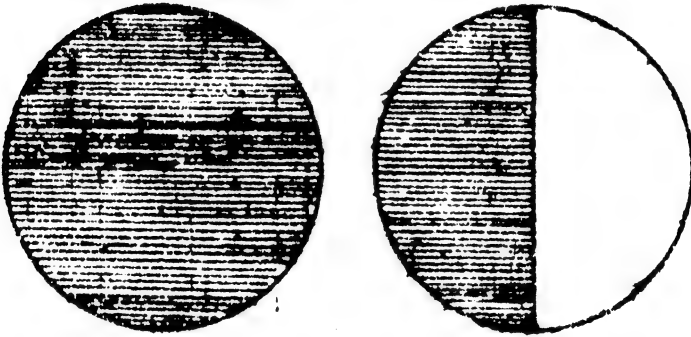
اور ہر ایک لکیر کو دو برابر حصوں

میں بانٹو۔ ایک پوری لکیر اور آدھی لکیر

کو ڈیڑھ لکیر کہتے ہیں۔ اسی طرح ایک

روٹی اور آدھی روٹی کو ڈیڑھ روٹی

کہتے ہیں +

اگر میرے پاس دو سیب ہوں۔ اور

ایک سیب کے دو برابر حصے کر کے ایک

حصہ دوشت کو دے دوں۔ تو میرے

پاس ڈیڑھ سیب بچ رہے گا +

سوالات نمبر ۱۶

- ۱ ایک گز اور آدھ گز رکٹنا ہوا؟
- ۲ ایک روپیہ اور آدھا روپیہ عمل کیا ہوا؟
- ۳ ایک پیسہ اور آدھا پیسہ رکٹنے کیسے ہوئے؟
- ۴ ڈیڑھ روپے میں رکٹنے آدھے روپے ہوتے ہیں؟
- ۵ ڈیڑھ آنے میں رکٹنے آدھے آنے ہوتے ہیں؟
- ۶ ۳ آدھے آدھے فٹ ریل کر رکٹنے فٹ ہوئے؟
- ۷ ڈیڑھ روٹی میں رکٹنی آدھی روٹیاں ہوتی ہیں؟
- ۸ آدھا آدھا لٹو تین لٹوکوں کو دیا۔
عمل رکٹنے لٹو ہوئے؟

۹ میرے پاس دو آنے تھے۔ میں نے
آدھ آنہ خرچ کر دیا۔ میرے پاس کیا
باقی بچا؟

۱۰ ۲ فٹ لمبے دھاگے سے آدھ فٹ
لمبا دھاگا کاٹ لیا۔ باقی دھاگے کی
لمبائی رانچوں میں بتاؤ۔

۱۱ ڈیڑھ ڈیڑھ روپیہ چار شخصوں کو
دیا جائے۔ تو کل کتنے روپے خرچ
ہوں گے؟

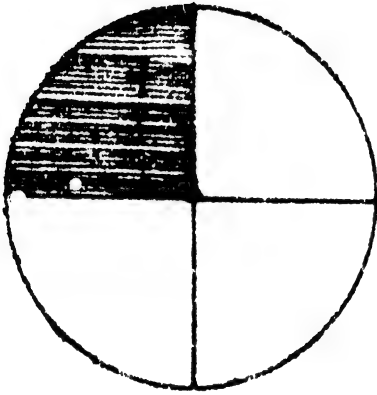
۱۲ ۹ رانچ لمبی لکیر کھینچو۔ اور شکل
کھینچ کر دکھاؤ۔ کہ اُس کے ڈیڑھ
ڈیڑھ رانچ کے کتنے حصے ہوں گے؟

۱۳ ڈیڑھ روپے روز کے حساب میں ۴
دن میں کیا کماؤں گا؟

۱۴ ایک سیب ڈیڑھ آنے کو آتا ہے۔
تو ۶ سیب کتنے کو آئیں گے؟

۲۴ ایک رانچ لٹی لکیر کھینچو۔ اور اُس
کے چار برابر حصے کرو۔ ہر ایک حصے
کا نام چوتھائی ہے۔

کافذ کا ایک دائرہ ۱۰۔ اور تہ کر کے

اُس کے چار
برابر حصے

کرو۔ ہر ایک
حصے کا نام
چوتھائی ہے۔

اور ایک

دائرے میں ایسی چار چوتھائیاں ہوتی
ہیں :

ایک کافذ کا مربع ۱۰۔ اور تہ کر کے
اُسے چار برابر حصوں میں تقسیم کرو۔
ہر ایک حصے کا نام بتاؤ :

سوالات نمبر ۱

- ۱ روپے کی چوتھائی کیا ہے؟
- ۲ چوتھائی فٹ کو انچوں میں ظاہر کرو۔
- ۳ آدھ فٹ میں کتنے چوتھائی فٹ ہوتے ہیں؟
- ۴ آدھ گز میں کتنے چوتھائی گز ہوتے ہیں؟
- ۵ ایک گز " " " ؟
- ۶ ڈیڑھ گز " " " ؟
- ۷ دو گز " " " ؟
- ۸ چوتھائی چوتھائی آنہ ۴ لڑکوں کو دیا۔ کل کیا خرچ ہوگا؟
- ۹ چوتھائی چوتھائی آم ۸ بچوں کو دیا۔ کل کتنے آم خرچ ہوئے؟
- ۱۰ ۱۲ انچ کا آدھا کیا ہے۔ اور چوتھائی کیا ہے؟
- ۱۱ آدھ آنے میں کتنے چوتھائی آنے اور

ڈیڑھ آنے میں کتنے؟

۱۲ ۸ و ۱۲ و ۱۶ کا چوتھائی بتاؤ +

۱۳ ۸ سیر کا چوتھائی بتاؤ +

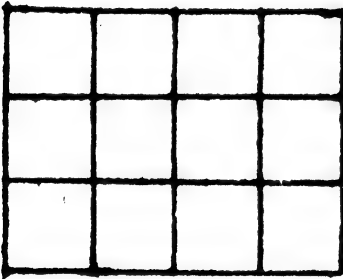
۱۴ ۱۲ روپے کا چوتھائی بتاؤ +

۱۵ چوتھائی چوتھائی خربوزہ ۱۶ لڑکوں

کو دیا - بتاؤ - کل کتنے خربوزے
رہے؟

۱۶ آدمہ سیر میں کتنے پاؤ ہوتے ہیں؟

۱۷ (ا) اس شکل میں

کل کتنے خانے

ہیں؟

(ب) چوتھائی شکل

میں کتنے خانے ہیں؟

۱۸ ۴ راتج لبنی لکیر کھینچو - اور ماپ کر چوتھائی

لکیر کی لمبائی معلوم کرو +

۱۹ ۶ راتج لبنی لکیر کھینچو - اور ماپ کر چوتھائی

لکیر کی لمبائی معلوم کرو +

۲۵ ایک ایک رانچ لہنی دو لکیریں کھینچو۔

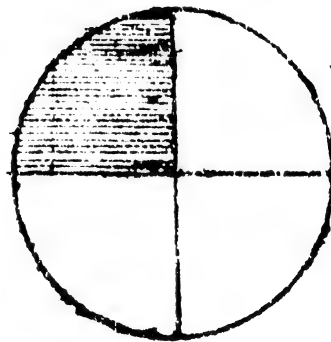
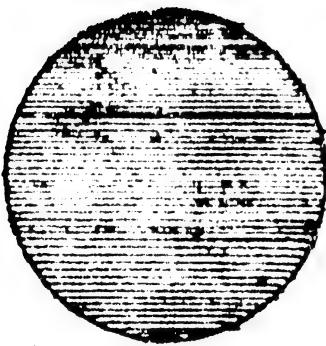
اور ایک لکیر کو

چار برابر حصوں

میں تقسیم کرو۔

ایک پٹوری لکیر اور ایک چوتھائی لکیر
کو سوا لکیر کہتے ہیں +

اسی طرح ایک دائرے کو تہ کر کے
چار برابر حصوں میں بانٹو۔ ایک پورے
دائرے اور ایک چوتھائی دائرے کو
سوا دائرہ کہتے ہیں +

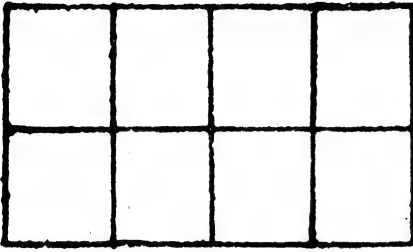
اسی طرح ایک روٹی اور چوتھائی روٹی
کو ملا کر سوا روٹی کہتے ہیں ؟

سوالات نمبر ۱۸

- ۱ ایک فٹ اور چوتھائی فٹ کر کیا کہتے ہیں؟
- ۲ ایک گز اور چوتھائی گز کو " " ؟
- ۳ ایک روپے اور چوتھائی روپے کو " " ؟
- ۴ سوا اچھ میں کتنے چوتھائی اچھ ہوتے ہیں؟
- ۵ سوا روپے میں کتنے چوتھائی روپے ہوتے ہیں؟
- ۶ سوا فٹ میں کتنے چوتھائی فٹ " " ؟
- ۷ سوا آنے میں کتنے چوتھائی آنے " " ؟
- ۸ آٹھ لڑکوں کو چوتھائی چوتھائی سیب دیا۔ کل کتنے سیب ہوئے؟
- ۹ پانچ چوتھائی آنوں کے کتنے آنے؟
- ۱۰ " " سیر کے کتنے سیر؟
- ۱۱ " " من کے کتنے من؟
- ۱۲ ڈیڑھ سیر میں کتنے پاؤ سیر ہوتے ہیں؟

۱۳ چار فٹ میں کتنے چوتھائی فٹ ہوتے ہیں؟

۱۴ ۲۰ کا چوتھائی معلوم کرو +

۱۵ اس شکل میں کتنے خانے ہیں؟ محل خانوں کا

چوتھائی و آدھا بتاؤ +

۱۶ ۵ گز کپڑے کے سوا سوا گز کے ٹکڑے کتنے بنیں گے؟

۱۷ ۶ گز کپڑے کے ڈیڑھ ڈیڑھ گز کے ٹکڑے کتنے بنیں گے؟

۱۸ سوا روپیہ روز کے حساب ۱۶ دن کی مزدوری کیا ہوگی؟

۱۹ سوا آنے روز کے حساب میرا ۴ دن کا جیب خرچ کیا ہوگا؟

۲۰ ایک کپڑا سوا روپے گز پکتا ہے۔ تو ۸ گز کپڑے کی قیمت کیا ہوگی؟

مُتَفَرِّق سوالات نمبر ۱۹

- ۱ ایک لاکھ پچھتر ہزار تین سو پانچ کو ہندسوں میں لکھو *
- ۲ ایک سو پچیس + چار سو پچاس + آٹھ سو بائیس + اُنسٹھ کتنے ہوتے ہیں ؟
- ۳ ایک باغ میں ۳۷ درخت کھڑے تھے ۔ ۳۸ نارنگیوں کے اور ۳۰ درخت زیتوں کے تھے ۔ بتاؤ۔ اُس باغ میں کُل کتنے درخت تھے ؟

- ۴ ایک آدمی کے پاس ۱۰۰۰ روپے تھے ۔ اُس نے ۲۰۰ روپے ایک لڑکے کو ۔ ۱۸۰ روپے دُوسرے کو اور ۲۲۵ روپے تیسرے کو دئے ۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کیا بچا ؟

۵. ۴ + ۵ + ۹ + ۱۳ + ۲۲ میں اگر ۵
جمع کریں۔ اور حاصل جمع سے ۲۷
نکال دیں۔ تو باقی کیا رہے گا؟

۶. ۳ آم + ۵ انار + ۴ آم + ۲ انار
+ ۷ انار + ۶ آم + ۹ انار رکھنے آم اور
رکھنے انار ہونے؟

۷. ایک باغ میں ۳۷ درخت جامن کے،
۲۵ آم کے۔ دُوسرے باغ میں ۳۵
درخت آم کے، ۲۱ جامن کے۔ اور تیسرے
باغ میں ۲۸ درخت جامن کے اور ۱۵
آم کے تھے۔ بتاؤ۔ تینوں باغوں میں
آم کے درخت کُل رکھنے تھے اور جامن
کے رکھنے؟

۸. ۵۷ گز ب ۱۸۳ گز ج

ا سے ب ۵۷ گز اور ا سے ج ۱۸۳
گز دور ہے۔ بتاؤ ب سے ج کتنی دور

ہجے؟

۹ ۱۲۵۲ روپے کو ۳ آڈیوں میں
برابر برابر بانٹو +

۱۰ ۳۰۳ کو نقطوں میں پڑھو +

۱۱ ۱۲ کے دو حصے چھٹنے بن سکتے ہیں۔
بتاؤ +

۱۲ ۴۰۵ میں ہر ایک پیمائش کی قیمت
بتاؤ +

۱۳ ایک پرائمری مدرسے میں ۲۵۰ لڑکے
پرٹھتے ہیں۔ پہلی جماعت میں ۸۰ لڑکے۔
دوسری میں ۵۶ لڑکے۔ تیسری میں ۴۲
لڑکے اور چوتھی میں ۲۸ لڑکے ہیں۔
بتاؤ۔ پانچویں جماعت میں کتنے لڑکے
پرٹھتے ہیں؟

۱۴ ایک شخص کے پاس ۴۰۰ آم ہیں۔
اُس سے تین شخصوں نے ۱۳۲ و ۹۸ و
۲۱۵ آم لینے کر رکھے ہیں۔ بتاؤ۔ وہ

اس مطلب کے لئے یکشنے آم اور
خریدے؟

۱۵ ایک شخص نے دو گھوڑے اور ایک
گاڑی ۸۵۰ روپے کی خریدی۔ اگر ایک
گھوڑے کی قیمت ۲۴۸ روپے اور
دوسرے گھوڑے کی قیمت ۲۵۶ روپے
ہو۔ تو گاڑی کے دام بتاؤ +
۱۶ بتاؤ۔ ۳۱ شکل کے :-

۲۳۰ گز

۱۳۲ گز

۱۳۲ گز

۲۳۰ گز

(۱) چاروں طرف گھومنے میں کتنا فاصلہ
طے کرنا پڑے گا؟

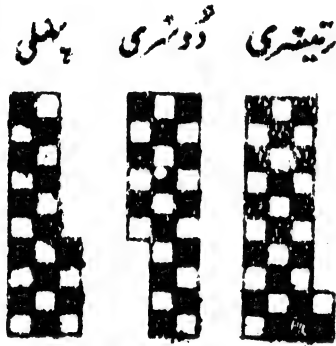
(۲) دو بڑے کناروں کی محل متبائی دونوں
چھوٹے کناروں کی محل متبائی سے

کتنی زیادہ ہے ؟

۱۷ بتاؤ :-

(۱) پہلی اور دوسری شکل کے خانوں کا
حاصل جمع تیسری شکل کے خانوں
سے کس قدر زیادہ ہے ؟

(۲) پہلی اور تیسری
شکل کے خانوں کا
حاصل جمع دوسری
شکل کے خانوں
سے کس قدر زیادہ
ہے ؟

(۳) تیسری اور دوسری شکل کے خانوں
کا حاصل جمع پہلی کے خانوں سے
کس قدر زیادہ ہے ؟

۱۸ ایک آدمی ۱۵ دن میں ۶۶۰ روپے کماتا
ہے۔ بتاؤ۔ اس حساب سے اس کی
ایک دن کی آمدنی کیا ہے ؟

۱۹ ایک شخص کی ایک دن کی آمدنی ۴۴ روپے ہے۔ اُس کی ۱۲ دن کی آمدنی کیا ہے؟

۲۰ ایک چٹھی رساں نے ۶۲۰ خط سوئوار کو، ۵۶۰ خط شگل کو، ۵۴۰ خط جُبدہ کو، ۴۸۰ خط جعفرات کو، ۳۰۰ خط جُھنے کو، ۲۸۰ خط شیخہ کو اور ۲۸۵ خط راتوار کو باندھے۔ بتاؤ۔ ساتوں دنوں میں اُس نے کتنے خط باندھے؟

۲۱ ایک شخص سوئوار کو ۱۰ روپے، شگل کو ۱۲ روپے اور جُبدہ کو ۲۵ روپے کساتا ہے۔ اور باقی چار دن میں پتلے تین دن کے برابر کساتا ہے۔ بتاؤ۔ ساتوں دن میں کیا کساتا ہے؟

۲۲ لاہور میں ۱۹۰۲ء آڈی پتے ہیں۔ اور امرتسر میں ۱۵۱۳۳۹ بشتے ہیں۔ بتاؤ۔ کس شہر میں زیادہ آڈی بشتے ہیں

اور رکھتے ؟

۲۳ ۲۸۵ کو بارہ دفعہ مختصر طریق سے جمع کرو +

۲۴ ایک گاؤں میں ۲۵۶۰ آدمی - دوسرے

میں ۳۰۱۶ آدمی اور تیسرے میں

۵۰۱۶ آدمی رہتے ہیں - بتاؤ - تینوں

قصبوں میں رکھتے آدمی رہتے ہیں ؟

۲۵ ایسے دو عدد اور بتاؤ - جن کی حاصل

جمع نیچے کی رقموں کے برابر ہو :-

۸ + ۸ و ۱۲ + ۱۲ و ۵۳ + ۵۳ و

۱۹ + ۱۹ و ۱۰۰ + ۱۰۰ +

۲۶ نیچے رکھے ہوئے جمع کے سوالوں میں

تیسری رقم معلوم کرو :-

۶ ۹ ۷

۱ ۳ ۴

۳ ۲ ۵

۲ ۷ ۵

۰ ۰ ۰

۰ ۰ ۰

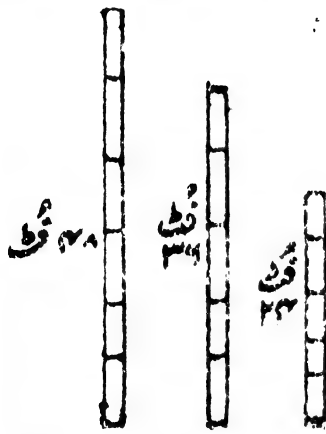
۴ ۰ ۸

۳ ۱ ۸

۴ ۰ ۰ ۰

۸ ۷ ۴

۲۷ (۱) ان باتشوں میں بڑے باتش کی لتبائی

دونو چھوٹے
باتشوں کی گل
لتبائی سے
کس قدر کم
ہے؟

(۲) سب سے بڑے اور سب سے
چھوٹے باتش کی لتبائی تیسرے
باتش سے کتنی زیادہ ہے؟

۲۸ نیچے لکھے ہوئے تفریق کے سوالوں میں
دوشری رقم معلوم کرو:-

۲۰۱۰۳

۱۰۰۰

.....

.....

۷۸۹۴

۳۱۸

۲۹ ایک شہر میں ۲۷۴۸ گھر ہیں۔ اگر

ہر ایک گھر میں ۳ بڑی عمر کے اور چار بچے
مان لیں۔ تو اس شہر کی کل آبادی

بتاؤ +

۳۰ خالی خانوں میں ایک ایسا تیسرا عدد لکھو۔ کہ پہلے اور تیسرے کا مجموعہ دوسرے کے برابر ہو:-

	۲۰	۹			۱۵	۷			۵	۳
	۲۰	۱۷			۲۵	۱۲			۲۱	۹

۳۱ خالی خانوں میں چوتھا عدد ایسا لکھو۔ کہ پہلے اور چوتھے کا مجموعہ دوسرے اور تیسرے کے مجموعے کے برابر ہو:-

	۱۴	۹	۴			۵	۵	۳
	۳۵	۲۵	۱۵			۲۲	۱۵	۷

۳۲ ایک مدرسے میں ۱۳۷ لڑکے ہیں۔ ہر ایک لڑکے کے پاس ۷ گولیاں ہیں۔ کل گولیوں کی تعداد بتاؤ +

۳۳ ایک زینے میں ۵۷ سیڑھیاں ہیں۔ ایک آدمی اس پر ۶ بار چڑھتا اور ۶ بار اُترتا ہے۔ بتاؤ۔ وہ کل کتنی سیڑھیاں

چڑھتا اُتوتا ہے ؟

۳۴ ایسے دو اور عدد بتاؤ۔ جن کا حاصل ضرب وہی ہو۔ جو نیچے کے عددوں کا ہے۔

$$+ ۸ \times ۳, ۸ \times ۷, ۵ \times ۶, ۶ \times ۴$$

۳۵ خالی خانوں پر ایک تیسرا عدد ایسا لکھو۔ کہ پہلے اور تیسرے کی حاصل ضرب دوسرے عدد کے برابر ہو۔

	۲۸	۷
--	----	---

	۲۰	۴
--	----	---

	۴۸	۶
--	----	---

	۷۲	۹
--	----	---

۳۶ خالی خانوں پر ایک چوتھا عدد ایسا لکھو۔ کہ پہلے اور چوتھے کی حاصل ضرب دوسرے اور تیسرے کی حاصل ضرب کے برابر ہو۔

	۱۰	۱۰	۵
--	----	----	---

	۸	۸	۴
--	---	---	---

	۴	۱۲	۷
--	---	----	---

	۳	۲۰	۶
--	---	----	---

۳۷ دو عدد دیں۔ چھوٹا عدد ۳۴۷ ہے۔

اور دونوں کی حاصل جمع ۷۹۶ ہے۔ دوسرا
عدد بتاؤ +

۳۸ ایک شخص نے ۱۲۷۵ روپے کی گھانٹ
۸۷۵ روپے کا گھی اور ۲۷۵ روپے
کے چاول خریدے۔ بتاؤ۔ اُس نے کُل
کیا خرچ کیا؟

۳۹ فوج کے ایک دستے میں ۱۲۲۲ آدمی۔
دوسرے میں ۱۳۲۰ آدمی۔ تیسرے
میں ۱۴۵۰ آدمی ہیں۔ بتاؤ۔ کُل
فوج میں رکتنے آدمی ہیں؟

۴۰ ایک آدمی نے ایک گھوڑا ۲۳۳
روپے کو خریدا۔ اور ۳۷۵ روپے کو
بیچ دیا۔ بتاؤ۔ اُسے کیا نفع ہوا؟

۴۱ ایک زمیندار کے پاس ایک گاؤں
میں ۲۷۵ ربیگھے۔ دوسرے میں ۱۸۵
ربیگھے۔ تیسرے میں ۱۰۷ ربیگھے زمین
ہے۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کُل کتنی زمین

ہے؟

۴۲ ایک زمیندار کے ہاں محل ۱۰۰۰ من
اناج پیدا ہوا۔ جس میں ۵ ۷ ۲ من
گیہوں، ۶ ۷ ۳ من چنے باقی جو پیدا
ہوئے۔ بتاؤ۔ جو کتنے پیدا ہوئے؟

۴۳ میرے ۵ ۷ ۲ روپے ایک بنک میں،
۷ ۸ روپے دوسرے بنک میں، ۸۰ ۱۰
روپے تیسرے بنک میں اور باقی چوتھے
بنک میں جمع ہیں۔ اگر میرے پاس
کل ۵۰۰ روپے ہوں۔ تو بتاؤ۔ چوتھے
بنک میں کیا جمع ہے؟

۴۴ اس شکل کی ہر ایک قطار کے عددوں

۱۴	۲	۳	۱۳
۵	۱۱	۱۰	۸
۹	۷	۶	۱۲
۴	۱۴	۱۵	۱

کو اوپر سے نیچے۔
دائیں سے بائیں اور
ایک کونے سے
دوسرے کونے تک
الگ الگ جمع کرو۔

۴۵ نیچے کی شکل کے خالی خانوں میں ایسے
 عدد لکھو۔ کہ اوپر سے نیچے۔ دائیں سے
 بائیں اور ایک کونے سے دوسرے کونے
 تک عددوں کو جمع کرنے سے ایک ہی
 جواب آئے۔

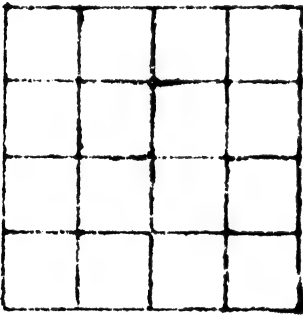
	۱۶	۹	۲۲	۱۵
۲۰	۸	۲۱	۱۴	۲
۷			۱	۱۹
۲۴	۱۲	۵		۶
۱۱	۴	۱۷	۱۰	

۴۶ ایک شخص کے پاس ۱۶ ٹوکروں میں
 کل ۱۰۵۶ نارنگیاں ہیں۔ اگر ہر ایک
 ٹوکڑے میں برابر برابر نارنگیاں ہوں۔ تو
 بتاؤ۔ ہر ایک ٹوکڑے میں کتنی نارنگیاں
 ہیں؟

۴۷ ایک آدمی ۱۵ منٹ میں ۲۵۵ دفعہ
سائس لیتا ہے۔ بتاؤ۔ وہ ایک منٹ میں
کتنی دفعہ سائس لیتا ہے؟

۴۸ ایک آدمی کے پاس ۴۵۶ روپے ہیں۔
دوسرے آدمی کے پاس اس سے ۱۲ گنے
روپے ہیں۔ بتاؤ۔ دوسرے آدمی کے پاس
کتنے روپے ہیں؟

۴۹ اس شکل میں کُل کتنے خانے ہیں؟
آدھی شکل میں
کتنے خانے ہیں؟
اور چوتھائی شکل
میں کتنے؟

۵۰ ایک شخص ۳۲۰ گز دوڑا۔ دوسرا آدمی
اُس سے تین گنا دوڑا۔ بتاؤ۔ دوسرا آدمی
کتنے گز دوڑا؟

۵۱ ۲۴۵ روپے میں ۱۵ روپے کتنی بار
شامل ہیں؟

۵۲ ۳۸۷۲ روپے کو ۱۲ پر تقسیم کرو +

۵۳ ۲۰ فٹ ÷ ۵ فٹ و ۲۰ فٹ ÷ ۵

میں کیا فرق ہے؟

۵۴ ایک شہر کے مختلف محلوں کی آبادی

۱۲۱۲۴ و ۱۳۰۷۲ و ۱۴۷۴۴ و

۱۰۱۴۰ و ۷۳۰ و ۲۸۳۲۲ ہے۔ بتاؤ۔

اُس شہر کی کل آبادی ایک لاکھ سے

کتنی کم ہے؟

۵۵ ایک آدمی نے مرتے وقت پچاس ہزار

روپے چھوڑے۔ اگر اُس کے ۷ لڑکے

ہوں۔ اور ۶ چھوٹے لڑکوں میں سے

ہر ایک کو ۵۰۰ روپے ملیں۔ تو بڑے

لڑکے کا حصہ بتاؤ +

۵۶ ایک آدمی نے مرتے وقت ایک لاکھ روپیہ

اس طرح تقسیم کیا۔ ۱۵۰۰۰ روپے

اپنی عورت کو، ۲۵۰۰۰ بڑے لڑکے کو،

۳۶۰۰۰ روپے باقی لڑکے لڑکیوں کو

دئے۔ باقی روپیہ تعلیم کے لئے خیرات
کر دیا۔ بتاؤ۔ خیرات کے لئے کتنا روپیہ
دیا؟

۵۷ ۲۱۴۵ میں ۱۳۵ کتنی بار جمع کریں۔
کہ حاصل جمع ۶۶۹۵ ہو؟

۵۸ ۵۰۰۰ سے ۱۴ کو کتنی بار تفریق
کریں۔ کہ ۲ باقی رہیں؟

۵۹ گیہوں کے ایک ڈھیر میں دوسرے
ڈھیر سے ۵ من گیہوں زیادہ ہیں۔ دونو
ڈھیروں میں ۴۵ من گیہوں ہیں۔ بتاؤ۔
ہر ایک ڈھیر میں کتنے گیہوں ہیں؟

۶۰ ایک کارخانے میں ۴ برابر کے حصہ دار
ہیں۔ کارخانے کی آمدنی سالانہ ۷۵۰۰
روپے ہے۔ اور خرچ ۴۸۲۴ روپے
ہے۔ بتاؤ۔ ہر ایک حصہ دار کو سالانہ
کتنا روپیہ بچتا ہے؟

۶۱ ایک کتاب ۱۵۰ صفحے کی ہے۔ اس

کے ہر ایک صفحے میں ۲۳ سطر ہیں۔

اور ہر ایک سطر میں ۹ لفظ ہیں۔ بتاؤ۔

کتاب میں کُل کتنے لفظ ہیں ؟

۴۲ ۹ تھوڑی عددوں کی حاصل جمع بتاؤ۔

جن میں سے پہلا ۲۸ و دوسرا عدد ۲۹ ہے۔

۴۳ ۲۰۰ میں کم سے کم کیا جمع کریں۔ کہ

وہ ۶ پر پورا تقسیم ہو جائے ؟

۴۴ ایک برتن میں ۳۵ سیر دود آتا ہے۔

اس میں سے ۱۴ لوٹے دود کے نکلے۔

اگر لوٹے میں ۲ سیر دود آتا ہو۔ تو

بتاؤ۔ برتن میں باقی کتنا دود رہے ؟

۴۵ ایک کھیت کی لمبائی ۱۲۰ گز اور

۱۲۰ گز

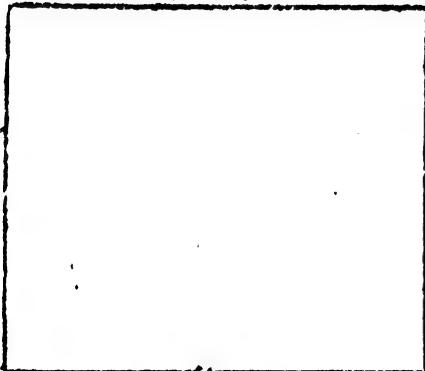
چوڑائی ۹۰ گز

ہے۔ اس کے

چاروں طرف ۹ گز

برابر فاصلے پر

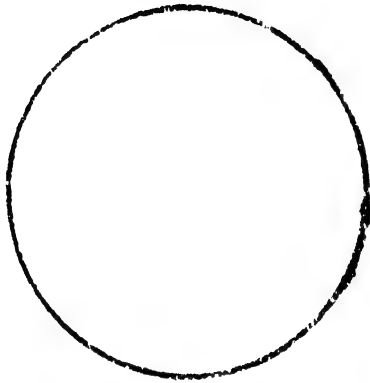
کُل ۱۴ درخت

۹۰ گز

۱۲۰ گز

ہوں۔ تو درختوں کا درمیانی فاصلہ بتاؤ۔
(پہلا درخت کھیت کے کونے پر ہے) +

۶۶ ایک گول باغ کا

گھیرا ۴۸۰ گز ہے۔

اُس کے رگڑوا رگڑو

برابر فاصلے پر ۱۲

درخت لگے ہوئے

ہیں۔ تو درختوں کا درمیانی فاصلہ بتاؤ۔
۶۷ رام کے پاس ۳۵۰ روپے اور شام
کے پاس ۴۰۰ روپے ہیں۔ بتاؤ۔ شام
رام کو کتنے روپے دے دے۔ کہ دونو
کے پاس برابر روپے ہو جائیں؟

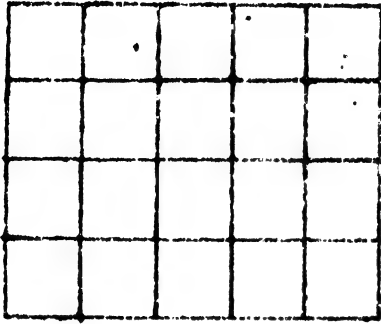
۶۸ ایک آدمی نے ۱۱۵ میزیں ۹ روپے
فی میز کے حساب خریدیں۔ اور ۱۱ روپے
فی میز کے حساب بیچ دیں۔ بتاؤ۔ اُسے
کیا فائدہ ہوا؟

۶۹ ۱۱ لڑکوں نے ٹرکٹ کھیلنا شروع کیا۔

۴ لڑکوں میں سے ہر ایک نے پانچ پانچ
 دوڑیں کیں، ۵ لڑکوں میں سے ہر ایک
 نے چھ چھ دوڑیں کیں۔ اور ایک لڑکے
 نے ۲۰ دوڑیں کیں۔ اگر کل دوڑیں
 ۱۰۰ ہوں۔ تو گیارہویں لڑکے کی دوڑیں
 بتاؤ *

۷۰ ایک دکان میں ۵ آدمی شریک تھے۔
 سال بھر کے بعد کل ۳۲۸۵ روپے
 نفع ہوا۔ ۱۰۰۰ روپے دکان میں رکھ
 لیے۔ باقی روپیہ سب میں برابر برابر تقسیم
 ہوا۔ بتاؤ۔ ہر ایک حصہ دار کو کیا
 ملا؟

۸۱ ایک آدمی نے ۱۲ گھوڑے اور ۴ بیل
 مول لیے۔ اگر ہر ایک گھوڑے کی
 قیمت ۲۷۵ روپے اور ہر ایک بیل
 کی قیمت ۱۳۵ روپے ہو۔ تو بتاؤ۔
 اُس آدمی نے کل کیا خرچ کیا؟

۷۲ (۱) اس شکل میں

گل رکھنے خانے

ہیں؟

(۲) آدمی شکل میں

رکھنے خانے ہیں؟

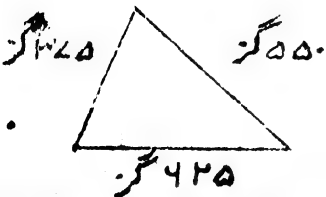
(۳) چوتھائی شکل میں رکھنے خانے ہیں؟

(۴) پون شکل میں رکھنے خانے ہیں؟

۷۳ ۳۷۶ روپے کا آدمی اس کی چوتھائی سے کتنا زیادہ ہے؟

۷۴ ایک آدمی کے پاس ۱۲۵۰ روپے تھے۔ اُس نے آدھے روپے خیرات کر دیئے۔ اور ۱۰۵ روپے اپنے لڑکے کو دے دیئے۔ بتاؤ۔

اُس کے پاس رکھنے روپے باقی رہے؟
۷۵ اس تکیوں کھیت کے گرد دو دفعہ گھومنے میں کتنا فاصلہ طے کرنا

پڑیگا۔ اور تین دفعہ گھومنے

میں کتنا؟

جوابات

نمبر ۱

۱	۲ +	۲	۳ +	۳	۳ +	۲	۲	۲ +
۵	۲ و ۲ +	۴	۵ +	۷	(۱) ۲، (۲) ۳، (۳) ۵ +			
۸	۳ و ۲ +	۹	۲ +	۱۰	۲ بار +	۱۱	۶ +	
۱۲	۲ جگہ +	۱۳	۲ جگہ +	۱۴	۱۴	۲ و ۲ +		
۱۵	۸ +	۱۶	۷ +	۱۷	۲ جگہ، ۲ جگہ، ۸ +			
۱۸	۲ بار +	۱۹	۹ +	۲۰	۳ جگہ +			
۲۱	۲ و ۲ +	۲۲	۳ و ۳ +	۲۳	۱۰ +			
۲۴	۵ جگہ +	۲۵	۲ جگہ و ۱۰ +	۲۶	۳ آم +			
۲۷	۳ آم +	۲۸	۲ آم +	۲۹	۱ آم +			
۳۰	۲ پیسے +	۳۱	۲ پیسے +	۳۲	۵ کتابیں +			
۳۳	۵ کتابیں +	۳۴	۲ کتابیں +	۳۵	۲ میزیں +			
۳۶	۲ میزیں +	۳۷	۲ میزیں +	۳۸	۲ میزیں +			
۳۹	۷ گھوڑے +	۴۰	۷ گائیں +					

۴۱	۲ گھوڑے +	۴۲	۴ ٹکائیں +
۴۳	۸ دواتیں +	۴۴	۸ قلمیں +
۴۵	۳ دواتیں +	۴۶	۶ قلمیں +
۴۷	۹ بکریاں +	۴۸	۹ سیب +
۴۹	۶ بکریاں +	۵۰	۲ سیب +
۵۱	۱۰ بئیں +	۵۲	۹ گرتے +
۵۳	۵ بیر +	۵۴	۳ پھنڈریاں +
۵۵	۴ لڑکے +	۵۶	۴ پیسے +
۵۷	۶ آم +	۵۸	۶ بیر +
۵۹	۸ ناشپاتیاں +	۶۰	۴ + ۶ + ۶
۶۱	۲	۶۲	۷ سیب +
۶۳	۱۰ آم +	۶۴	۹ سیب +
۶۵	۷ لڈو +	۶۷	۸ آڈمی +
۶۸	۶ لڈو +	۶۹	۵ سوال +
۷۰	۷ پیسے +	۷۱	۸ بیل +
۷۲	۱۰ بادام +	۷۳	۷ پھنڈریاں +
۷۴	۱۰ جانور +	۷۵	۳ کھیریں +
۷۶	۶ بیل +	۷۷	۷ لڈو +
۷۸	۸ پیسے +	۷۹	۸ ٹانگیں +
۸۰	۶ پیسے +	۸۱	۹ ہونہ +
۸۲	۵ پرندہ +	۸۳	۱۰ لڑکے +
		۸۴	۳ کتابیں +

نمبر ۲

۱	۷ خانے + ۲	۱۳ خانے + ۳	۲۰ خانے +
۴	۶ خانے + ۵	۲۰ خانے + ۶	۵ جگہ +
۷	۴ جگہ + ۸	۳ خانے + ۹	۱۲ خانے +
۱۰	۱۳ خانے + ۱۱	۱۲	۴ +
۱۳	۱۴ + ۳	۱۱ +	۱۵ ۵ +
۱۶	۱۶ + ۱۷	۱۷	۱۶ گولیاں +
۱۹	۱۲ + ۲۰	۲۱	۱۳ گولیاں +
۲۲	۱۱ ٹوپیاں +	۲۳	۱۶ گولیاں +
۲۴	۱۷ گولیاں +	۲۵	۲۰ قلیں +
۲۶	۲۰ کتیاں +	۲۷	۲۰ جھوٹے +
۲۸	۲۰ آم +	۲۹	۲۰ پیسے +
۳۰	۱۸ آم +	۳۱	۱۶ +
۳۲	۱۳ پیسے +	۳۳	۱۵ گائیں +
۳۴	۱۷ جافور +	۳۵	۶ +
۳۶	۱۵ سیر +	۳۷	۱۹ جافور +
۳۸	۱۱ پیسے +	۳۹	۱۲ ٹوپیاں +
۴۰	۷ سیر +	۴۱	۱۵ پیسے +
۴۲	۱۲ بیل +	۴۳	۲۰ روپے +
۴۴	۱۲ + ۴۵	۴۶ + ۶	۴۷ + ۲۰

نمبر ۳

- ۱ تیرہ و پچیس ، سترہ ، اُنٹیس ، بیٹیس +
- ۲ ستائیس ، چوالیس ، اُنٹیس ، پچاس ، اُنٹائیس +
- ۳ اڑتالیس ، تیس ، اُنچاس ، ستر ، تراسی +
- ۴ نواسی ، پچانوے ، پچھاسی ، باسٹھ ، زنا نوے +
- ۵ ستاون ، چھتر ، تینتیس ، اکتالیس ، اُناسی +
- ۶ ۱۱ و ۱۵ و ۲۲ و ۲۸ و ۲۹ +
- ۷ ۲۱ و ۱۹ و ۳۷ و ۲۰ و ۲۶ +
- ۸ ۳۲ و ۵۲ و ۳۷ و ۵۵ و ۴۰ +
- ۹ ۵۱ و ۷۲ و ۵۹ و ۶۹ و ۷۷ +
- ۱۰ ۷۹ و ۸۹ و ۵۶ و ۸۵ و ۹۹ +
- ۱۱ سات رکائیاں تین دہائیاں - نو رکائیاں چار دہائیاں - سات رکائیاں پانچ دہائیاں - آٹھ دہائیاں - تین رکائیاں نو دہائیاں +
- ۱۲ ایک رکائی دو دہائیاں - نو رکائیاں ایک دہائی - چھ رکائیاں چھ دہائیاں - دو رکائیاں سات دہائیاں - چار رکائیاں پانچ دہائیاں +
- ۱۳ ۱۳ و ۳۵ + ۱۴ و ۴۸ + ۴۹ +
- ۱۵ ۷۷ و ۹۰ + ۱۶ و ۵۴ + ۲۸ +
- ۱۷ ۶۶ و ۵۵ + ۱۸ سات - تین - پانچ - چار +

- ۱۹ تین - نو - آٹھ - سات +
 ۲۰ دو - ایک - نو - ایک +
 ۲۱ تین - چار - سات - تین +
 ۲۲ دو - تین - تین - ایک +
 ۲۳ پانچ - آٹھ - نو - چھ +
 ۲۴ سات - نو - آٹھ - دو +
 ۲۵ چار - پانچ - دو - نو +

نمبر ۴

- ۱ ۳ روپے + ۲ ۴ روپے + ۳ ۴ روپے +
 ۴ ۷ پھل + ۵ ۲۵ + ۶ ۷ روپے +
 ۷ ۱۰ بیل + ۸ ۴ روپے + ۹ ۷ روپے +
 ۱۰ ۲۰ بیل + ۱۱ ۲۷ خٹنے + ۱۲ ۱۳ خانے +
 ۱۳ ۴۰ خانے + ۱۴ ۲۴ + ۱۵ ۱۴ +
 ۱۶ ۱۴ +

نمبر ۵

- ۱ ۱۲ و ۱۰ و ۱۸ و ۲۰ +
 ۲ ۳۰ و ۲۴ و ۲۱ و ۳۰ +
 ۳ ۴۲ و ۵۶ و ۴۸ و ۳۰ +
 ۴ ۷۲ و ۴۵ و ۵۶ و ۷۰ +

۵	۸۰	۵۴	۳۵	۴۳	+
۶	۲	۵	۳	۵	۷
۷	۱۰	روپے	۸	۲۱	روپے
۱۰	۳۲	آٹے	۱۱	۲۲	دن
۱۳	۳۸	آٹے	۱۴	۳۵	سیر
۱۶	۴۲	من	۱۷	۴۲	سیر
۱۹	۲۲	لڑکے	۲۰	۴۵	جائزہ
۲۲	۷۲	تربوز	۲۳	۳۲	سیر
۲۵	۲۸	من	۲۶	۳۰	سیر
۲۸	۸	۷	۲۹	۳۸	۷
۳۱	۹	روپے	۳۲	۷	روپے
۳۴	۷	دن	۳۵	۹	من
۳۷	۸	روپے	۳۸	۶	روپے
۴۰	۸	روپے	۴۰	۵	روپے
۴۱	۹	پیسے	۴۲	۶	سیر
۴۳	۹	لوٹے	۴۴	۴۰	پیسے

متنبر ۶

۱ ایک سو پچیس ، دو سو پچھتر ، ایک ہزار
 دو سو پچھتر ، ایک ہزار دو سو پانچ
 ۴ سات سو پچیس ، ایک ہزار آٹھ سو باون ،

- ایک ہزار آٹھ سو دو ، ایک ہزار دو +
- ۳ چودہ ہزار پانچ سو چالیس ، دس ہزار
پانچ سو چالیس ، چودہ ہزار چالیس ، نو
سو اکثر +
- ۴ سات ہزار تیس ، چار ہزار پانچ ، تیس
ہزار پچاس ، دس ہزار دو سو پانچ +
- ۵ ۲۰۲۲ لکھنا چاہئے تھا +
- ۶ ۱۱۵ ، ۲۲۲ ، ۳۵۶ +
- ۷ ۲۵۲۲ ، ۷۲۸ +
- ۸ ۲۷۲۳۲ ، ۵۶۱۸ +
- ۹ ۱۵۱۲۰ ، ۲۱۳۰ +
- ۱۰ ۲۰۳۰۸ ، ۱۰۲۷۵ +
- ۱۱ ۱۸۰۲۲ ، ۳۰۳۰۳ +
- ۱۲ سات اکائیاں دو دہائیاں ایک سینکڑا -
پانچ اکائیاں تین دہائیاں دو سینکڑے - پانچ
اکائیاں دو دہائیاں دو سینکڑے ایک ہزار +
- ۱۳ سات اکائیاں دو دہائیاں پانچ سینکڑے چار
ہزار تیس ہزار - سات اکائیاں آٹھ سینکڑے
تیس ہزار +
- ۱۴ ۲۲۵ + ۱۵ ۵۰۸ ، ۹۶۰ +
- ۱۶ ۳۵۲۲ + ۱۷ سات - تین - سات - نو +

- ۱۸ تین - چالیس - پچھالیس +
 ۱۹ چار - زبیس - سات سو، چھ - دس - تین سو، چار - زبیس - پانچ سو - دو ہزار، چار - تین سو - آٹھ ہزار +

نمبرے

۱	۷۷	۷۲	۷۵	۷۵	۸۴	+
۲	۸۴	۱۱۷	۱۲۸	۱۲۹	۱۲۹	+ ۱۰۵
۳	۱۳۲	۱۸۰	۱۹۹	۲۱۰	۱۷۹	+ ۱۷۹
۴	۲۰۸	۱۵۹	۱۹۹	۱۴۸	۲۵۹	+
۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۳	+
۶	۷	۹	۸	۹	۹	+
۷	۱۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۵	+
۸	۷۸	سیر	۹	۷۸	من	+
۱۰	۹۹	آنے	۱۱	۱۲۹	من	+
۱۲	۱۲۰	روپے	۱۳	۴۳	دن	+
۱۴	۱۴۲	+	۱۵	۱۷۹	روپے	+
۱۶	۱۰۳	روپے	۱۷	۱۹۲	آنے	+
۱۸	۲۱۰	سیب	۱۹	۲۱۰	روپے کو	+
۲۰	۲۰۸	سیر	۲۱	۱۲	روپے	+
۲۲	۹	آم	۲۳	۱۲	روپے	+

نمبر ۸

۱	۱۸ و ۲۰ و ۲۳ و ۲۳ +
۲	۲۷ و ۲۷ و ۲۹ و ۳۲ و ۲۹ +
۳	۳۲ و ۳۲ و ۴۲ و ۴۲ و ۵۲ +
۴	۳۰ و ۴۰ و ۵۰ +
۵	۲۵ و ۳۵ و ۴۵ و ۵۵ +
۱۲	۲۷ و ۳۵ و ۵۰ و ۸۰ و ۴۵ و ۷۴ +

نمبر ۹

۱	(۱) ۲۸، (ب) ۳۰، (ج) ۳۲، (د) ۴۵ +
۲	۲۵ + ۳ + ۲۵ + ۴ + ۳۲ + ۵
۴	(۱) ۴۰، (۲) ۳۸، (۳) ۵۰، (۴) ۴۲ +
۷	۳۵ سیب + ۸۰ روپے + ۹۳ + ۲۳ + ۱۰ + ۲۲ +
۱۱	۲۵ + ۱۲ + ۵۰ + ۱۳ + ۴۰ + ۱۲ +
۱۵	۴۰ + ۱۴ + ۵۴ + ۱۷ + ۹۴ +
۱۹	۸۹ + ۲۰ + ۵۳ + ۲۱ + ۴۳ + ۲۲ + ۸۰ +
۲۳	۸۲ + ۲۲ + ۹۳ + ۲۵ + ۷۴ + ۲۴ + ۸۸ +
۲۷	۸۹ + ۲۸ + ۷۴ + ۲۹ + ۸۵ + ۳۰ + ۷۷ +
۳۱	۸۵ + ۳۲ + ۹۲ + ۳۳ + ۹۹ + ۳۲ + ۹۰ +
۳۵	۸۵ + ۳۲۵ + ۳۴ +

+ 4 2 9	79	+ 4 2 0	70	+ 7 2 9	72
+ 9 0 2	77	+ 2 2 7	71	+ 7 2 4	70
+ 9 2 9	70	+ 2 2 2	77	+ 2 2 2	77
+ 1 2 7 0	70	+ 1 2 1 1	76	+ 2 0 2	74
+ 1 4 2 0	01	+ 0 2 2	0 2 2 2 2 2	70	70
+ 1 2 4 2	07	+ 1 2 4 2	07	+ 2 2 2	07
+ 2 2 0 2	06	+ 2 0 2	04	+ 1 4 2 2	00
+ 2 4 2 2 2	00	+ 2 1 0 0 0	00		
+ 2 2 2 0 2	01	+ 2 2 9 2 2	00		
+ 1 2 0 2 2	07	+ 2 0 0 2	07		
+ 2 2 9 2 2	00	+ 2 1 2 0 2	07		
+ 2 1 9 2 2	06	+ 2 2 9 2 2	04		
+ 2 2 2 0 2	09	+ 2 2 2 1 0	04		
+ 2 2 2 0	01	+ 2 2 2 0	00		
+ 2 1 2 2 0	07	+ 2 1 4 0 0	07		
+ 2 2 2 2 0	00	+ 2 2 2 2 0	07		
+ 2 0 2 0	06	+ 2 2 2 2	04		
+ 2 2 2 0 2	00	+ 1 2 2 9 2	00		
+ 2 1 2 2 0	01	+ 2 2 2 2	00		
+ 2 2 2	07	+ 2 2 2 2	00		
+ 2 2 2 1 2 9	00	+ 2 2 2 2	07		

+ ۲۳ ۸۷	+ ۱۰۶ ۸۶
+ ۲۳۲۶ ۸۹	+ ۸۸ ۸۸
+ ۸۲۸ ۹۱	+ ۲۳۹ ۹۰
+ ۱۶۲۳۵ ۹۲	+ ۷۷۵ ۹۲
+ ۱۱۲ ۹۵	+ ۱۱۲ ۹۴
+ ۱۹۹۹۸ ۹۷	+ ۷۵۱۲ ۹۶
+ ۱۹۵۵۰ ۹۹	+ ۱۶۲۷۱ ۹۸
+ ۲۵۵ ۱۰۱	+ ۷۲ ۱۰۰
+ ۲۳۲۲ ۱۰۳	+ ۵۱۱ ۱۰۲
+ ۲۳۲۵ ۱۰۵	+ ۳۰۰ ۱۰۴
+ ۵۴۰ ۱۰۷	+ ۵۱۷ ۱۰۶
+ ۳۱۳ ۱۰۸	+ ۶۹ ۱۰۸
+ ۱۲۲۰ ۱۰۹	+ ۱۲۲۰ ۱۰۹

نمبر ۱۰

+ ۳ (۳) ۹ (۲) ۱۰ (۱) ۴	
+ ۹ (۵) ۱۰ (۳) ۱۲ (۳) ۱۴ (۲) ۱۸ (۱) ۳	
+ ۲ (۳) ۸ (۲) ۱۰ (۱) ۴	
+ ۶ ۷	+ ۷ ۹ + ۱۳ ۵
+ ۵ ۷ ۳ ۲ ۹	+ ۳ ۵ ۲ ۵ ۸
+ ۱۰ ۵ ۷ ۲ ۱۱	+ ۱۰ ۷ ۲ ۱۰ ۱۰

	+ ۳۵	۳۰	۲۵	۲۰	۱۴
+ ۲۰	۱۰	۴۰	۱۴	+ ۱۵	۲۰
+ ۳۲	۱۷	+ ۴	۸	۱۹	+ ۵
+ ۲۰	۲۰	+ ۸	۱۹	+ ۵	۱۸
+ ۳۱	۲۲	+ ۳۰	۲۲	+ ۱۳	۲۱
+ ۲۵	۲۴	+ ۱۳	۲۵	۲۰	۲۲
+ ۱۳	۲۹	+ ۱۹	۲۸	+ ۲۱۱	۲۷
+ ۵۸	۲۲	+ ۳۹	۲۱	+ ۱۹	۳۰
+ ۵۷	۳۵	+ ۱۸	۳۲	+ ۳۳	۳۳
+ ۲۲	۳۸	+ ۵۲	۳۷	+ ۲۵	۳۴
+ ۲۲۷	۳۱	+ ۳۲۰	۳۰	+ ۲۲	۳۹
+ ۱۲۵	۳۲	+ ۱۲۹	۳۳	+ ۱۲۷	۳۲
+ ۳۰۵	۳۷	+ ۵۰۸	۳۴	+ ۲۰۹	۳۵
+ ۱۲	۵۰	+ ۲۰۹	۳۹	+ ۳۱۴	۳۸
+ ۲۹۳	۵۳	+ ۱۷۲	۵۲	+ ۱۹۱	۵۱
+ ۸۱	۵۴	+ ۲۹۱	۵۵	+ ۲۷۲	۵۲
+ ۲۲۵	۵۹	+ ۲۲۲	۵۸	+ ۲۲۲	۵۷
+ ۳۹	۶۲	+ ۲۰۵	۶۱	+ ۲۵۳	۶۰
+ ۱۱۸۶	۶۵	+ ۲۸۸	۶۴	+ ۲۸۷	۶۳
	+ ۱۰۵۵	۶۷		+ ۴۵۸۹	۶۶
	+ ۴۲۳۹	۶۹		+ ۲۸۹۰	۶۸

+ ۲۷۹۹	۷۱	+ ۱۲۷۵۹	۷۰
+ ۲۷۹۹	۷۲	+ ۱۷۵۸۹	۷۲
+ ۲۷۳۷۸	۷۵	+ ۱۵۷۰۸	۷۲
+ ۳۲۱۳۱	۷۷	+ ۹۸۷۷	۷۷
+ ۱۳۰۷۷	۷۹	+ ۳۹۸۷	۷۸
+ ۲۲۲۰۷	۸۱	+ ۵۳۹۳	۸۰
+ ۲۱۲۸	۸۳	+ ۲۹۹۱۲	۸۲
+ ۱۵۵۸ (۲) ۷۹۳ (۱)	۸۵	+ ۸۸۸۸	۸۲
+ ۸۹۱۵	۸۷	+ ۷۰۲۸	۸۷
+ ۱۷۲	۸۹	+ ۱۰۸	۸۸
+ ۲۵۲	۹۱	+ ۸۲	۹۰
+ ۷۷	۹۳	+ ۹۰	۹۲
+ ۳۸	۹۵	+ ۹۸۷۳	۹۲
+ ۳۱۱۱	۹۷	+ ۳۸۵۸	۹۷
+ ۷۵ (۲) ۷۵ (۱)	۹۹	+ ۱۱۷۰۷	۹۸
+ ۸۰۷	۱۰۱	+ ۲۸ میل	۱۰۰
+ ۲۷۱۱۰	۱۰۳	+ ۲۲۵۳	۱۰۲
+ ۳۷۵	۱۰۵	+ ۲۲۵ من	۱۰۲
+ ۳۱۷۰ (۲) ۷۹۷ (۱)	۱۰۷	+ ۱۲۱	۱۰۷
+ ۱۲۱ ۱۱۰ + ۸۵۲۸	۱۰۹	+ ۲۷	۱۰۸
+ ۲۵۵ روپے	۱۱۲	+ ۱۳۳ روپے	۱۱۱

شیرا

۱	۱۷	روپے + ۲	۹۳۰۰ +	۳	۱۵۵ +
۲	۴۵	روپے + ۵	۲۰ +	۶	۳۰ +
۷	۴۳	۸	۱۱۰ +	۹	۲۱۹ +
۱۰	۳۰	۱۱	۲۵ +	۱۲	۱۰۰ من +
۱۳	۳۰	۱۲	۲۵ بوری +	۱۵	۲۰۰ روپے +
۱۴	۱۵۰	۱۷	۲۰ +	۱۸	۵۷ گز +
۱۹	۵۹	سیر + ۲۰	۳۰۰ من +		
۲۱	(۱) ۹۱	(۲) ۱۳	(۳) ۷ +		
۲۲	۱۹۰	روپے +	۲۳	۱۱۰	روپے +
۲۳	۱۰۰	روپے +	۲۵	۸۰۰	روپے +
۲۶	۴۵	روپے +	۲۷	۵۱۵	من +
۲۸	۶۰	روپے +	۲۹	۲۴	روپے +
۳۰	۳۰۰	روپے +	۳۱	۱۵	روپے +
۳۲	۲۵۰	+	۳۳	۷۲	میل +
۳۳	۳۱۵	من +	۳۵	۳۷	+
۳۶	نہ نشع نہ نقصان	۳۷	۳۰	۳۱	روپے +
۳۸	۱۴۳۲	+	۳۹	۲۹	+
۴۰	۳۳۰۰	+	۴۱	۸۳۸	+
۴۱	۳۹۵۱	+	۴۲	۱۸۳۰	+

۲۳ + ۳۹ ۲۵ + ۲۹
 ۲۴ + ۲۰۰ ۲۶ + ۳۵۳
 ۲۸ + ۲۴۲ سن + ۲۹ ۲۸ + ۲۸
 ۵۰ + ۱۶۵ روپے +

نمبر ۱۲

۱ + ۲۶ ۲ + ۸۲ ۳ + ۱۲۰ ۴ + ۱۸۲۲
 ۵ ۱۵۲ و ۲۹۲ و ۴۲
 ۶ ۹۹ و ۱۰۲ و ۲۰۰
 ۷ ۱۲۹ و ۱۴۰ و ۱۰۸
 ۸ + ۱۶۵ ۹ ۱۳۳ میل ۱۰ ۱۰۵ و ۵۰
 ۱۱ + ۵۹ ۱۲ ۹۲ + ۱۳ ۱۰۲
 ۱۳ + ۳۶ ۱۵ ۲۲ روپے + ۱۶ ۲۰۸ گز +
 ۱۷ + ۲۷۹ ۱۸ ۲۲۵ م ۱۹ ۳۸۲ +
 ۲۰ ۲۲۲ سن + ۲۱ ۲۲۲ و ۲۲۲ و ۲۲۲
 ۲۲ ۱۳۳۲ و ۱۶۶۵ و ۱۹۹۸ +
 ۲۳ ۳۱۰۸ و ۳۵۵۲ و ۳۹۹۹ +
 ۲۴ ۱۸۱۸ و ۲۲۲۲ و ۵۴۰۶ +
 ۲۵ ۵۹۰۲۸ و ۴۴۰۴۰ و ۷۲۰۰۸ +
 ۲۶ ۱۸۰۴۳ و ۲۷۰۸۱ و ۹۰۰۰۹ +
 ۲۷ ۱۱۱ + ۲۸ ۱۸۲ + ۲۹ ۲۲۵ +

+ ۲۵۰۹۲ ۳۱	+ ۷۹۲ ۳۰
+ ۶۵۵۹ ۳۲	+ ۵۲۸۲ ۳۲
+ ۱۱۷۲۵ ۳۵	+ ۲۵۵۲ ۳۲
+ ۱۱۱۹۲ ۳۷	+ ۵۳۸۲۸ ۳۶
+ ۸۰۳۸۸ ۳۹	+ ۲۷۲۱۲ ۳۸
	+ ۲۰۷۲۸ ۳۰
+ ۲۲۳۹۵ ۱۷	+ ۱۰۲۵۵ ۳۱
+ ۱۲۳۱۰۲ ۳۳	+ ۶۱۱۰۱ ۳۲
+ ۵۲۳۶ ۳۵	+ ۵۲۲۷۵ ۳۲
+ ۷۶۶۲ ۳۷	+ ۱۲۶۲۲ ۳۶
+ ۱۰۶۶۵۶ ۵۰	+ ۶۶۶۶۰ ۳۹
+ ۷۷۷۷۰ ۵۳	+ ۸۴۶۵۸ ۵۲
+ ۱۰۱۱۰۱ ۵۱	
+ ۱۳۲۰۸ ۵۶	+ ۷۱۱۰۲ ۵۵
+ ۱۳۹۹۸۶ ۵۴	
+ ۲۵۵ ۵۹	+ ۹۹۹۰۰ ۵۸
+ ۱۱۶۶۵۵ ۵۷	
+ ۵۷۲ ۶۰	
+ ۵۷۲ ۶۰	
+ ۳۷۲ ۶۰	
+ ۳۷۲ ۶۰	

نمبر ۱۳

۱ گویاں + ۲ + ۵ چپے + ۳ + ۲ آم +
 ۲ ناگیاں + ۵ + ۳ لڑو + ۶ + ۲ سبب +

۷	+ ۵	۸	+ ۶	۹	+ ۲	۱۰	+ ۲
۱۱	+ ۶	۱۲	+ ۸	۱۳	+ ۷	۱۴	+ ۷
۱۵	+ ۶	۱۶	+ ۶	۱۷	+ ۵	۱۸	+ ۶

باقی خارج قیمت باقی خارج قیمت

۱۹	۱	=	۱	۲۰	۲	=	۲
۲۱	۱	=	۲	۲۲	۲	=	۲
۲۳	۱	=	۳	۲۴	۳	=	۳
۲۵	۲	=	۳	۲۶	۳	=	۴
۲۷	۱	=	۳	۲۸	۳	=	۴
۲۹	۱	=	۵	۳۰	۵	=	۵
۳۱	۳	=	۵	۳۲	۵	=	۶
۳۳	۵	=	۲	۳۴	۲	=	۹
۳۵	۱۰	=	۱	۳۶	۱	=	۷
۳۷	۱۰	=	۱۱	۳۸	۱۱	=	۶
۳۹	۵	=	۱۰	۴۰	۱۰	=	۷
۴۱	۲	=	۵	۴۲	۵	=	۶
۴۳	۱۰	=	۰	۴۴	۰	=	۶
۴۵	۲	=	۲	۴۶	۲	=	۹
۴۷	۲	=	۲	۴۸	۲	=	۳
۴۹	۱۰	=	۶	۵۰	۶	=	۸
۵۱	۲	+ ۴	۵۲	۱۱	+ ۹	۱۶	+ ۹

۵۳ + ۸ ۵۵ ہر ایک کو ۴ سیب و باقی ۲ سیب +
 ۵۶ ۱۱ روپے + ۵۷ ۱۶ روپے +
 ۵۸ + ۶ ۵۹ + ۱۳ ۶۰ + ۲۵ و ۲۵۰ +
 ۶۱ ۱۶ و ۱۲ + ۱۲ ۶۲ + ۲۰ ۶۳ + ۱۲ +

نمبر ۱۴

۱ + ۱۱ ۲ + ۲۲ و ۱۱ + ۳ + ۱۳ +
 ۴ ۲۲ و ۳۱ + ۵ + ۱۱۲ + ۶ + ۱۳۲ +
 ۵ ۲۱۳ + ۸ + ۱۱۰ + ۹ + ۱۰۱ +
 ۱۰ ۲۰۱ + ۱۱ ۲۳ خارج قسمت = ۱ باقی +
 ۱۴ ۲۲ خارج قسمت = ۲ باقی +
 ۱۳ ۱۱۱ خارج قسمت = ۱ باقی +
 ۱۴ ۱۰۹ خارج قسمت = ۲ باقی +
 ۱۵ + ۱۵ ۱۶ + ۱۸ ۱۷ + ۱۸ +
 ۱۸ + ۱۳ ۱۹ + ۲۱۶ + ۲۰ + ۱۲۴ +
 ۲۱ + ۱۱۹ ۲۲ + ۱۰۹ + ۲۳ + ۱۱۴ +
 ۲۴ ۲۰۸ و ۱۵۶ و ۱۰۴ +
 ۲۵ ۱۵۶ و ۱۱۷ و ۷۸ +
 ۲۶ ۱۳۳ و ۹۵ خارج قسمت = ۲ باقی و ۷۱
 خارج قسمت = ۴ باقی +
 ۲۷ ۱۴۹ و ۱۲۴ خارج قسمت = ۱ باقی و

۱۰۶ خارج قسمت = ۳ باقی +

۲۸ ۱۰۵۹ و ۷۹۴ خارج قسمت = ۲ باقی و ۷۰۶ +

۲۹ ۳۹۰ خارج قسمت = ۵ باقی ، ۲۹۳ خارج

قسمت = ۱ باقی ، ۲۶۰۰ خارج قسمت = ۵ باقی +

۳۰ ۵۷۶۳ و ۳۳۲۲ خارج قسمت = ۲ باقی و ۳۸۳۲ +

۳۱ ۱۵۴۰ خارج قسمت = ۱ باقی ، ۱۰۳۰۰ خارج

قسمت = ۱ باقی ، ۱۰۲۶ خارج قسمت = ۹ باقی +

باقی خارج قسمت باقی خارج قسمت

۳۲ ۸ = ۳۴۹ ، ۸ = ۳۰۲ ، ۷۳۰ +

۳۳ ۵ = ۶۸۹ ، ۵ = ۹۹۲ ، ۷۹۹ +

۳۴ ۱۱ = ۳۲۱ ، ۴ = ۹۹۰ ، ۱۹۹ +

۳۵ ۸ = ۴۹۴ ، ۶ = ۳۳۳ ، ۱۲۲ +

۳۶ ۲ = ۵۹۸ ، ۷ = ۵۱۳ ، ۵۵ +

۳۷ ۳ = ۳۳۲ ، ۰ = ۵۱ ، ۳۰ +

۳۸ ۴ = ۳۳۴ ، ۰ = ۹۶ ، ۲۰ +

۳۹ ۳ = ۱۰۶ ، ۰ = ۲۸۵ ، ۲۲ +

۴۰ ۲ = ۳۰۲ ، ۵ = ۳۲۲ ، ۶۷ +

۴۱ ۱۳ = ۲۶۸ ، ۵ = ۳۰۲ ، ۲۳ +

۴۲ ۲ = ۵۸۲ ، ۱۰ = ۱۵۲ ، ۶۱ +

۴۳ ۸۹۵۸ روپے + ۴۳ ۱۵ میل +

۴۴ ۲۲۱ آم + ۴۴ ۱۰۳۲ روپے +

۲۷	۳۹۵۳	۳۸	۷۸	+	۴۹	۲۵	+
۵۰	۱۹۳	روپے	۵۱	+	۲۵	لڈو	+
۵۲	۲۰۸	روپے	۵۳	+	۳۱	روپے	+
۵۴	محل ۹۲	و ہر ایک کو	۲۳	روپے	+		
۵۵	۱۵۰	روپے	فی گھوڑا	و	۲۵۰	روپے	فی گاڑی

نمبر ۱۵

۱	آدھ گز	۲	آدھ فٹ	۳	۲	+
۴	۳	۵	۳	۴	۲	آنے
۷	۲ گز	۸	۲	۹	۲	+
۱۰	۲ رانچ	۳۰ رانچ	۴۰ رانچ	۱۱	۶ و ۸ و ۹	+
۱۲	۲ سیر	۱۳	۱۶	۱۲	۸	+
۱۵	۳۲	۱۶	۱۰	۱۷	۲	+
۱۸	۶					

نمبر ۱۶

۱	ڈیڑھ گز	۲	ڈیڑھ روپیہ	۳	ڈیڑھ پیسہ	+
۴	۳	۵	۳	۶	ڈیڑھ فٹ	+
۷	۳	۸	ڈیڑھ لڈو	۹	ڈیڑھ آنہ	+
۱۰	۱۸ رانچ	۱۱	۶ روپے	۱۲	۶	+
۱۳	۶ روپے	۱۴	۹	آنے	+	

نمبر ۱۷

۱	چوتی +	۲	۳ رانچ +	۳	۲ +
۴	۲ +	۵	۴ +	۶	۶ +
۷	۸ +	۸	۱ آنہ +	۹	۲ +
۱۰	۶ رانچ و ۳ رانچ +	۱۱	۲ و ۶ +		
۱۲	۲ و ۳ و ۴ +	۱۳	۲ سیر +		
۱۴	۳ روپے +	۱۵	۴ خربوزے + ۱۶ + ۲		
۱۷	(د) ۱۲، (ب) ۳ + ۱۸	۱۸	۱ رانچ +		
۱۹	ڈیڑھ رانچ +				

نمبر ۱۸

۱	۲ سوا فٹ +	۲	۳ سوا گز +	۳	۴ سوا روپیہ +
۴	۵ +	۵	۵ +	۶	۵ +
۷	۵ +	۸	۲ سیب +	۹	۳ سوا آنہ +
۱۰	۱۱ سوا سیر +	۱۱	۱۲ سوا من +	۱۲	۶ +
۱۳	۱۶ +	۱۴	۲ و ۵ +	۱۵	۸ و ۲ و ۴ +
۱۶	۴ +	۱۷	۲ +	۱۸	۲۰ روپے +
۱۹	۵ آنے + ۲۰	۲۰	۱۰ روپے +		

نمبر ۱۹

- ۱ + ۱۴۵۳۰۵ ۲ + ۱۴۵۴
- ۳ + ۱۰۵ ۴ + ۳۹۵ ۵ + ۳۱
- ۶ ۲۳ انار و ۱۳ آم +
- ۷ ۵۵ درخت آم کے، ۸۶ درخت جامن کے +
- ۸ ۱۰۸ گز + ۹ ۳۱۳ روپے +
- ۱۰ تیس ہزار تین سو ایک +
- ۱۱ ۱ و ۱۱، ۲ و ۱۰، ۳ و ۹، ۴ و ۸ +
- ۱۲ ۵ و ۷، ۶ و ۶ +
- ۱۳ پانچ و چار سو ۱۳ + ۳۴ ۱۴ + ۴۵
- ۱۵ ۳۴۴ روپے + ۱۶ (۱) ۴۲۴ گز، (۲) ۱۹۶ گز +
- ۱۷ (۱) ۱۸، (۲) ۳۰، (۳) ۳۴ +
- ۱۸ ۴۴ روپے + ۱۹ ۵۲۸ روپے +
- ۲۰ ۳۴۲۸ + ۲۱ ۹۴ روپے +
- ۲۲ لاہور میں ۵۸۹۳۲ زیادہ +
- ۲۳ ۳۴۲۰ + ۲۴ ۱۰۵۹۲ +
- ۲۵ ۱۴۷ و ۵۷۰ +
- ۲۶ ۱۲ فٹ، ۳۶ فٹ +
- ۲۷ ۶۸۴ و ۱۲۲۰۹ +
- ۲۸ ۱۹۲۳۴ + ۲۹ ۳۰ و ۲، ۸ و ۱۱، ۱۲ و ۱۳، ۱۴ و ۱۵

۳۱	۷۱۹ و ۳۰ و ۲۵ + ۳۲	۹۵۹ +
۳۲	۴۸۳ +	۳۵ و ۲ و ۸ و ۸ +
۳۴	۱۴ و ۲۰ و ۱۰ و ۸ + ۳۷	۲۲۹ +
۳۸	۲۶۲۵ روپے +	۳۹ ۲۰۳۳ +
۴۰	۱۳۲ روپے +	۴۱ ۵۶۷ بیگے +
۴۲	۳۲۹ من +	۴۳ ۸۹۸ روپے +
۴۴	ہر حالت میں ۳۳ +	

۳				
	۲۵	۱۳		
			۱۸	
				۲۳

۴۵

۴۶	۴۶ +	۱۷ وقفہ +
۴۸	۵۲۷۲ +	۴۹ ۱۴ و ۸ و ۲ +
۵۰	۹۶۰ +	۵۱ ۳۸۳ +
۵۲	۳۲۲ خارج قسمت =	۵۳ ۸ باقی +
۵۴	۲ بار و ۲ ٹکٹ ۵۴	۵۵ ۲۳۳۵۸ +
۵۵	۱۱۰۰۰ روپے + ۵۶	۵۶ ۲۳۰۰۰ روپے +
۵۷	۳۵۰ بار +	۵۸ ۳۵۷ بار +
۵۹	۱۰ من و ۲۰ من + ۶۰	۶۰ ۶۶۹ روپے +
۶۱	۳۱۰۵۰ +	۶۲ ۱۸۳ +

۶۳	۴	+	۶۴	۷	سیر	+
۶۵	۳	+	۶۶	۴۰	گز	+
۶۷	۲۵	روپے	۶۸	۲۳	روپے	+
۶۹	۳	+	۷۰	۲۵	روپے	+
۷۱	۳۸	روپے	+			
۷۲	(۱) ۲۰، (۲) ۱۰، (۳) ۵، (۴) ۱۵	+				
۷۳	۹۴	+	۷۴	۵۷	+	
۷۵	۳۱	گز اور	۷۶	۵۰	گز	+

نمبر شمار	قاعدے	مثالیں
۷	حرف نمسور کے نیچے دو جگہ کے سوا سب جگہ زیر لکھا گیا۔ اول یاے مجنول کے ماقبل۔ دوسرے یاے معروف کے ماقبل جو لفظ کے آخر ہوتے +	ویر - دے - دی +
۸	حرف مقنوم کے بعد اگر واو مجنول نہیں ہے۔ تو اُس پر پیش لکھا گیا +	میشکر
۹	واو معروف کے ماقبل پیش لکھا گیا +	دور
۱۰	واو مجنول کے ماقبل پیش نہیں لکھا گیا +	زور
۱۱	الف - واؤ اور یے کے سوا لفظ کے درمیان جو حرف ساکن ہے۔ اُس پر جزم لکھا گیا +	صبر
۱	استفہام کی علامت	؟
۲	نہا - تعجب - حسرت - دُعا - قسم - خوشی کی علامت	!
۳	نہوڑے وقفے کی علامت	-
۴	پورے وقفے کی علامت	+
ہدایت - جہاں پورا وقفہ ہے۔ وہاں پڑھنے میں میں زیادہ ٹھیکرنا چاہئے۔ باقی جگہ کم +		

A
MANUAL OF ARITHMETIC,
PARTS I & II.

(Revised in accordance with the new scheme.)

BY

LALA DEVI DAYAL, B. A.,

**PROFESSOR OF MATHEMATICS, D.A.-V. COLLEGE,
FELLOW OF THE PUNJAB UNIVERSITY, AND MEMBER
OF MATHEMATICAL BOARD OF STUDIES,**

AND

LALA SHIV DAYAL, M. A.,

ASSISTANT PROFESSOR, GOVERNMENT COLLEGE, LAHORE.

PRESCRIBED AS A TEXT-BOOK FOR THE I & 2ND LOWER

PRIMARY CLASSES OF ALL PRIMARY SCHOOLS IN THE

PROVINCE.

LAHORE :

RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS,

EDUCATIONAL PUBLISHERS.

1919.

[All rights reserved.]

16th Edition

10,000 Copies.

Price 0-5-4

